

FAKULTA EKONOMIKY
A MANAŽMENTU
SPU V NITRE

VYBRANÉ KAPITOLY Z ETIKY PRE EKONÓMOV A MANAŽÉROV

Eva Pechočiaková Svitačová

Názov: Vybrané kapitoly z etiky pre ekonómov a manažérov

Autorka: Mgr. Eva Pechočiaková Svitačová, PhD.
Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre

Recenzenti: doc. PaedDr. Igor Lomnický, PhD.
Univerzita Konštantína filozofa v Nitre

doc. Ing. Daniela Hupková, PhD.
Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre

Schválila rektorka Slovenskej poľnohospodárskej univerzity v Nitre dňa 27. 9. 2021 ako elektronickú vysokoškolskú učebnicu publikovanú online.

This work is published under the license of the Creative Commons Attribution NonCommercial 4.0 International Public License (CC BY-NC 4.0).

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

ISBN 978-80-552-2375-9

Obsah

Úvod.....	5
1 Etika ako veda, predmet etiky, morálka, mravnosť	7
1.1 Funkcie morálky, roviny: moralita a mravnosť	10
<i>Zhrnutie</i>	17
2 Morálne dobro – základná etická kategória, zlo a nemorálna povaha zla.....	18
<i>Zhrnutie</i>	24
3 Sociálna etika, etika v multikultúrnej spoločnosti a globálna etika.....	25
3.1 Etika v multikultúrnej spoločnosti	28
3.2 Globálna etika.....	32
<i>Zhrnutie</i>	36
4 Miesto a úlohy etiky v ekonomike.....	38
<i>Zhrnutie</i>	43
5 Aplikovaná etika.....	44
<i>Zhrnutie</i>	49
5.1 Manažérska etika.....	50
5.1.1 Etika v manažérskych rolách.....	55
5.1.2 Etika, manažér a moc	59
5.1.3 Manažérska etika – inštitucionálna rovina.....	60
<i>Zhrnutie</i>	61
5.2 Podnikateľská etika	62
5.2.1 Úrovně podnikateľskej etiky.....	65
5.2.2 Zisk ako jeden z problémov podnikateľskej etiky	69
<i>Zhrnutie</i>	71
5.3 Environmentálna etika a ekologická etika	72
<i>Zhrnutie</i>	79

5.4 Bioetika.....	80
<i>Zhrnutie.....</i>	<i>85</i>
6 Aktuálny globálny problém – pandémie COVID-19, globálna etika a globálna bioetika.....	86
<i>Zhrnutie.....</i>	<i>89</i>
Prílohy	90
<i>Príloha č. 1</i>	<i>90</i>
<i>Príloha č. 2</i>	<i>96</i>
<i>Príloha č. 3</i>	<i>98</i>
<i>Príloha č. 4.....</i>	<i>100</i>
Literatúra.....	102

ÚVOD

Etika je teoretickou disciplínou, skúmajúcou fenomén morálky, pričom sa zaraďuje k filozofickým disciplinám. Na rozdiel od nich má ale výrazný praktický rozmer. Napokon, oprávnene sa označuje ako praktická filozofia, čo je podmienené tým, že morálka sa prejavuje v celej sfére nášho praktického konania. a je to práve praktický rozmer etiky, vďaka ktorému sa o etike a etických problémoch diskutuje nielen v odborných a vedeckých kruhoch, ale aj v každodennom praktickom živote ľudí.

Výnimkou nie je ani oblasť hospodárstva a ekonomiky, kde etika môže podnecovať odborníkov k humánnym a zodpovedným prístupom k ľuďom, ale i k zodpovedným prístupom k využívaniu obmedzených zdrojov a k životnému prostrediu. Tým, že zdôvodňuje potrebu voliť také ciele a postupy v ekonomike a v manažérskych činnostiach, ktoré umožňujú obyvateľom v spoločnostiach kvalitne uspokojovať svoje potreby a viesť dobrý život. v záujme udržateľnosti je nutné predradiť uvedené ciele pred úsilím ekonómov a manažérov dosahovať čo najvyšší profit v rôznych podobách a získavať rôzne výhody pre svoj podnik, inštitúciu a pod.

Nepochybne, títo experti vo svojej praxi čelia neľahkým situáciám a problémom, ktoré by mali spravodlivo riešiť v prospech rôznych ľudí a ďalších subjektov, ktorých sa nejakým spôsobom dotýkajú alebo ich zasahujú, ale i s ohľadom na prírodu a životné prostredie. Značne im pritom môže napomôcť aj etika, napriek tomu, že doposiaľ ju mnohí nepokladajú za dostatočne účinný regulátor ľudských činností a v živote človeka a spoločnosti jej neprikladajú taký význam, aký si zasluhuje. v tejto súvislosti v učebnici zdôvodňujeme, že pre plnenie úloh a realizáciu profesijných činností nie sú vždy postačujúce iba odborné schopnosti a znalosti. Vzhľadom na to, že ekonomické činnosti, ako aj činnosti manažérov, sa realizujú v rôznych oblastiach spoločnosti, kde sa týkajú ľudí, skupín, komunit a podobne, musia zodpovedať aj ľudským kritériám a byť regulované aj mravnými normami. k tomu, aby ekonómovia a manažéri mravné normy a mravné požiadavky akceptovali a riadili sa nimi, potrebujú získať niektoré vedomosti z oblasti etickej teórie, ale najmä z oblasti aplikovanej etiky. Vďaka nim sa u nich môžu formovať morálne kompetencie, ktoré by mali uplatňovať pri dosahovaní cieľov a plnení pracovných úloh.

Ide o jeden z hlavných dôvodov, prečo budúcim ekonómom a manažérom predkladáme vysokoškolskú učebnicu „Vybrané kapitoly z etiky pre ekonómov a manažérov“. Už názov učebnice napovedá, že v nej

nepredkladáme komplexne vypracovanú etickú teóriu, ani nemáme snahu oboznamovať ich s históriou etiky, s jednotlivými etickými teóriami, ich mysliteľmi a podobne. Úlohou tejto učebnice je predstaviť etiku ako praktickú filozofiu, ako jeden z regulačných mechanizmov ľudského konania, a tiež upriamiť pozornosť na úlohy etiky v súčasnom globalizovanom svete, v ktorom spolu, aj vedľa seba, žijú viaceré kultúry. Najväčší priestor je v učebnici venovaný aplikovanej etike, konkrétne niektorým typom, či subdisciplínam aplikovanej etiky, ktoré pokladáme za nanajvýš prínosné pre subjekty, ktoré sa angažujú v rámci ekonomiky, a tiež pre manažérov v rôznych oblastiach praxe.

Oboznámenie sa s manažérskou etikou, ktorá je jedným z najmladších typov profesijnej etiky, s environmentálnou etikou a ekologickou etikou, ale i s bioetikou, pokladáme pre súčasných, ako i budúcich ekonómov a manažérov za prínosné z viacerých dôvodov. Predpokladáme, že nasmeruje ich snaženia k plneniu pôvodnej úlohy ekonomiky a hospodárstva, od ktorej sa niekedy súčasní ekonómovia a manažéri odkláňajú, respektíve ju opomínajú. v snahe konať efektívne, rozhodovať sa racionálne a progresívne napredovať, totiž niektorí zabúdajú na ľudí, spoločnosť, prírodu, životné prostredie,...

Vzhľadom na šíriacu sa pandémiu COVID-19, ktorá zasahuje nielen prácu týchto odborníkov, ale stala sa aktuálnym globálnym problémom, ktorému venujú pozornosť aj ďalší odborníci, ako aj celé odborné tímy a vedné disciplíny, medzi ktorými je aj etika, zaradili sme do učebnice na záver kapitolu, ktorá načrtáva, ako sa k tomuto problému stavia globálna etika a globálna bioetika. Nakoľko ide o globálny problém, ktorý zasahuje všetky oblasti spoločenského života, aj títo odborníci sa s ním môžu priamo či sprostredkovanne stretávať na svojich pracoviskách.

Jedným zo vzdelávacích cieľov na vysokých školách a univerzitách, ktoré pripravujú expertov pre oblasť ekonomiky a manažmentu, je rozvíjať u nich schopnosti pre samostatné riešenie rozmanitých problémov. Nielen tých, ktoré sa týkajú ich osoby, ale problémov, ktoré sa týkajú organizácií, inštitúcií, kde pracujú, a napokon problémov, ktoré sa v súčasnom prepojenom svete týkajú prakticky nás všetkých. Veríme, že aspoň malou mierou ich na to pripraví aj táto učebnica. Je určená najmä študentom fakúlt a univerzít, ktoré sa zameriavajú na prípravu odborníkov pre oblasť ekonomiky a na prípravu manažérov pre viaceré oblasti hospodárstva. Súčasne je určená aj ekonómom a manažérom v praxi, ktorí majú záujem skvalitňovať svoje profesijné činnosti a ktorí sa doposiaľ nemali možnosť oboznámiť s tým, ako môže etika, a najmä aplikovaná etika, skvalitniť ich prácu, a súčasne prispieť k lepším vzťahom k ľuďom a k celému svojmu okoliu.

Autorka

1 ETIKA AKO VEDA, PREDMET ETIKY, MORÁLKA, MRAVNOSŤ

Etika (gr. *ethos*)¹ sa prvýkrát vymedzuje v klasickej gréckej filozofii ako samostatný druh vedenia, orientuje sa na človeka, na jeho konanie, na jeho vzťah k celku života. Je tak spojená s filozofiou a zaraďuje sa medzi sociálno-humanitné vedy, nakoľko sa zaoberá ľuďmi a spoločenstvom. Chápe sa ako *praktická filozofia*², lebo sa primárne neorientuje na poznanie sveta, ale na problém praktického konania človeka. Takéto označenie jej prináleží preto, lebo hľadá odpovede na praktické otázky nášho života – ako sa máme rozhodovať, na základe čoho, čo a ako máme konať.

Uznávaným zakladateľom etiky ako teoretickej disciplíny je Sokrates (469 – 399 pred n. l.), ktorý v určitom v protiklade k zameraniu rozvíjajúcej sa filozofie, ktorá sa v tej dobe orientovala hlavne na problematiku poznania základov prírodného sveta ako celku, obrátil pozornosť na človeka, na skúmanie jeho vnútra. u neho sa prvýkrát objavuje teoretická reflexia morálneho konania človeka, jeho rozhodovanie na základe vnútorného hlasu – daimonion.

Etika má praktický rozmer, zaoberá sa mravným konaním ľudí, skúma medzi nimi vzťahy, hodnoty obsiahnuté v ich vedomí, hodnoty, ktoré zohľadňujú v činnostiach a pod. Poslaním etiky ako praktickej filozofie je hľadať cesty k integrácii človeka do spoločnosti v mene všeludských hodnôt, zachovania a rozvinutia človeka, všetkých jeho ľudských potencialít. Pritom neponúka „zaručené“ návody „ako konať“.

¹ Etymologicky – *ethos* – miesto pastvy zvierat, stajňa, spôsob života a správania zvierat. Vzhľadom na človeka *ethos* znamená miesto bývania určené spoločenským pôvodom a všetko, čo je obyčajom a mravom v rámci bývania. Aristoteles v diele *Etika Nikomachova* použil termín *ethos* vo význame „zvyk“ vzhľadom na objasnenie mravných cností a cností v podobe trvalých čŕt mravného charakteru (Smreková, 2004). V súčasnej dobe sa *étos* používa označenie morálneho zmýšľania, morálneho postoja človeka, alebo označuje určitý typ mravnosti, ktorý vzniká na základe určitej hodnoty (vernosť, česť a pod.). Predstavuje postoj k prítomnosti, spôsob myslenia a správania ľudí, ktorý preukazuje vzťah k niečomu.

² Prívlastok „praktická“ má od čias Aristotela.

Etika sa zaoberá otázkou, ktorú položil už Platón v dialógu *Gorgias*: „*Ako mám žiť?*“ Ide o Sokratovu otázku³, ktorá vyzýva človeka k tomu, aby premýšľal o svojom živote, bral pritom do úvahy celý svoj život, nielen momentálne záujmy a túžby. Nabáda človeka, aby bral do úvahy dlhodobú perspektívu života, i keď má konať v konkrétnom čase.

Etika reflektuje to, čo „je“, avšak z pohľadu toho, čo „má byť“. Táto dvojdimenziálnosť: „je - má byť“ súčasne potvrdzuje, že morálka sa zakladá na hodnotení. z aspektu toho, čo „má byť“, teda z aspektu nejakého ideálu, je hodnotené to, čo „je“. v tejto súvislosti sa objavuje špecifický konflikt medzi tým – „čo je“ a tým – čo „má byť“. To, čo „má byť“ je pre spoločenský subjekt aj motiváciou. a rovnako sa vzťahuje na otázku morálnych noriem, teda toho: *Čo mám robiť?* a tiež na otázku morálnych motívov: *Prečo je to morálne žiaduce robiť?*

Nielen Platón, ale grécki filozofi boli presvedčení, že odpoveď na túto otázku by mohla poskytnúť filozofia. a rovnako na ďalšie otázky typu:

- Čo je v živote skutočne hodnotné?
- Čo stojí za to, aby sme v živote sledovali?
- Ktorým činnostiam a cieľom máme vo svojom živote pripísať hodnotu?
- Aký spôsob života je najlepší? (Palovičová, 2005).

Etika nemôže dávať jednoznačné odpovede na tieto otázky a nedáva ani jednoznačný návod na to, ako má človek konať. Má ho ale podnecovať k samostatnému mysleniu a rozvažovaniu o svete, o ľudskej spoločnosti, ako aj k pocitu spoluzodpovednosti za to, aký je svet. „Neprináša hotové súdy, ale jej zmyslom je učiť samotnému „chápaniu“ (Navrátilová, 2006, s. 556).

Stretávame sa aj s chápaním etiky nie ako systému hodnotových noriem, ale ako prehĺbenie morálnej citlivosti človeka. Rozmer etiky sa premiestňuje do skúmania podstaty osobnosti človeka (prírodnej i spoločenskej). Etika sa odvoláva na svedomie človeka, artikuluje morálnu pravdu skôr ako smer túžob a hľadani či stav faktického poznania, čo môže prebudiť hlbokú morálnu citlivosť. Nedovoľuje uzavretosť morálnych regúl a dogiem a tiež ich bezpodmienečnú záväznosť (bližšie pozri: Klimková, 1999).

„Etika je veda o morálke a morálka je predmetom jej záujmu“ (Vajda, 1993, s. 11). Pritom v bežnom živote sa niekedy pojmy – morálka a etika –

³ O živote a diele Sokrata sa dozvedáme z diel Sokratovho žiaka – Platóna.

zamieňajú. Obidva súvisia s filozofiou, zaoberajú sa vzťahom človeka k človeku, človeka k spoločnosti, k svetu a k prírode, pričom je dôležité rozlišovať, že etika je teoretickou reflexiou morálky.

Pod *morálkou*⁴ (z latinského slova „*mos*“ – vôľa) rozumieme sféru reálne existujúcich morálnych hodnôt, noriem, citov a vzťahov v spoločnosti, ktoré regulujú ľudské konanie vo všetkých oblastiach života. Morálka sa prejavuje v celej sfére praktického konania ľudí, spája sa s ich konaním, ako aj s ich názormi na toto konanie. Morálka sa pokladá za najvyššie ľudské hľadisko, akým je človek schopný hodnotiť svoje činy. Je to spoločenský jav, oblasť ľudskej skutočnosti, ktorá je vymedzená protikladnosťou dobra a zla, normami správania sa vo svete, v spoločnosti vo vzťahu k ľuďom aj k sebe. Ako forma duchovného života spoločnosti je formou hľadania a realizácie hodnôt v živote človeka (Vajda, 1993; 2004).

Etika je teoretickou reflexiou reálne existujúcej morálky, ktorá predstavuje sféru reálne existujúcich morálnych hodnôt, noriem, citov a vzťahov v spoločnosti. Jej snahou je nachádzať spoločné a všeobecné základy, o ktoré sa opiera morálka. Spoločenským subjektom napomáha nachádzať pri hľadaní riešení, ktoré majú podporovať ich pozitívny rozvoj, rozvoj celej ľudskej spoločnosti a v neposlednom rade – zachovanie života na Zemi. Ako sa uvádza: „V etike však ide nielen o vysvetlenie, zdôvodnenie a kritiku morálky, ale tiež o jej kultiváciu, o jej formovanie a vedenie určitým smerom“ (Šmajš, 2013, s. 804). Ide o zámernú morálnu reguláciu k tomu, čo je z pohľadu danej filozofie považované za žiaduce, optimálne a pod.

Etické hodnotenie sa vzťahuje na ľudské konanie, presnejšie povedané – na *praktické ľudské činy*, duchovné alebo materiálne. Prvotne sa vzťahuje na konanie a až sekundárne sa týka ľudí a sociálnych celkov. Subjekty sa prejavujú v praktických ľudských činoch, ktoré vnútorne obsahujú hodnoty a normy, ktorými sú činy usmerňované alebo regulované.

Praktický ľudský čin značí také konanie, ktoré sa opiera o vedomý motív a sleduje vedome stanovený cieľ. Dôležitá je sloboda človeka, ktorý čin realizuje, či je jeho slobodné rozhodnutie zamerané na určitý vedome stanovený cieľ. Slobodné konanie je cieľavedomé konanie ľudského subjektu, ktoré je výsledkom samostatného, vonkajšími okolnosťami nevynúteného rozhodnutia konajúceho subjektu. v porovnaní s reflexívnym či pudovým konaním podliehajú morálnemu hodnoteniu iba tie ľudské činy, ktoré subjekt realizuje slobodne.

⁴ Z latinské *mos* („spôsob“, „zvyk“, „použitie“, „vôľa“, v plurali *Mores* - „predpisy“ či „zákony“) pochádza moderný výraz – morálka.

Morálna hodnota praktického činu závisí od subjektívnej zhody svedomia s daným činom, ale súčasne od toho, či sa čin zhoduje s objektívne platnými mravnými normami a hodnotami.

Zároveň sa žiada poznamenať, že morálne hodnotíme nielen konanie človeka vo vzťahu k iným spoločenským subjektom, ale predmetom morálneho hodnotenia je vzťah spoločenských subjektov k environmentu a k prírode. Napokon, morálny, resp. nemorálny vzťah človeka k prírode, sa spája s jeho vzťahom k vlastným podmienkam jeho života.

1.1 Funkcie morálky, roviny: moralita a mravnosť

Morálka je spoločenským javom, predstavuje historicky a kultúrne determinovaný súhrn hodnôt, hodnotiacich súdov, názorov, pravidiel, inštitúcií a noriem, ktoré riadia praktický život ľudí. Hodnotí to, „čo je“ z aspektu toho, čo „má byť“, a tak načrtáva ideál, niečo dokonalé. Poskytuje tak ľuďom kritérium, ako sa majú správať. Spolu s právom a politikou sa podieľa na regulácii správania sa ľudí v spoločnosti, v ktorej jej prislúcha viacero navzájom prelínajúcich funkcií. Najčastejšie sa uvažuje o týchto funkciách:

- *Regulatívna funkcia morálky* – morálka usmerňuje správanie jednotlivca a skupín v spoločnosti prostredníctvom verejnej mienky, čím ich zároveň integruje do spoločnosti. Najhlbším zmyslom morálnej regulácie ľudského konania je regulácia, ktorá človeku umožňuje rozvíjať sily a schopnosti tak, aby pri tom bola rešpektovaná možnosť rovnakého rozvoja všetkých ostatných ľudských indivíduí (Manda – Svitačová, 2001). Táto funkcia nie je podporovaná a vynucovaná inštitúciami. Morálny systém hodnôt a noriem je jedným z regulačných mechanizmov spoločenských subjektov vo všetkých sférach spoločnosti ľudského konania. Regulujú sa medziľudské vzťahy, vzťahy sociálnych skupín, vzťahy človeka, skupín a pod. k spoločnosti a ľudstvu. s ohľadom na iné ľudské indivíduá či spoločenské subjekty, ale tiež s ohľadom na samotný konajúci subjekt.
- *Hodnotiaco-normatívna (hodnotiaco-imperatívna) funkcia morálky* – ide nielen o hodnotenie, ale i o imperatív, ktorý rovnako predstavuje hodnotenie. Hodnotenie sa prvotne vzťahuje na konanie spoločenských subjektov (osoby, podniku, inštitúcie,...), týka sa praktických ľudských činov, a to duchovných alebo

materiálnych. Pripisujeme im určitý mravný význam, označujeme ich ako „dobré“, „zlé“, „mravné“, „nemravné“ a pod.

- *Poznávacia funkcia morálky* – ide o orientáciu medzi hodnotami v spoločnosti, hľadanie adekvátneho správania a smeruje k regulácii ľudského konania. Nejde o poznanie pravdy, ale o nájdenie vhodného konania. Týmto sa posilňuje regulatívna funkcia morálky.
- *Prognostická funkcia morálky* – sa vzťahuje na rozmer – „má byť“, ide o projekciu, odhad ako sa bude morálka vyvíjať. Na základe poznania morálneho stavu spoločnosti je možné predpovedať budúci vývoj morálky.
- *Motivačná funkcia morálky* – sa rovnako vzťahuje na rozmer – „má byť“ zároveň motivuje. Táto funkcia predpokladá poznanie reálneho stavu, prognóz a môže motivovať k morálnemu správaniu.
- *Informatívna (komunikatívna) funkcia morálky* – na základe interakcie ľudí, generácií sa odovzdávajú informácie o morálnych normách, ideáloch. Prenos mravných noriem, vzorov správania, mravných ideálov a i. sa realizuje vďaka komunikácii.
- *Výchovná funkcia morálky* – morálka učí človeka mravnému konaniu, stáva sa podstatným výchovným momentom pri formovaní človeka. Na základe tejto funkcie sú sa u jednotlivcov formuje hodnotový systém, kde majú miesto aj morálne hodnoty, zámerne je podporované jeho morálne správanie, rešpektovanie morálnych noriem a pod. (Vajda, 1993).

Morálku ako rozvíjajúci sa spoločenský fenomén je možné členiť na:

- *oblasť morálnych hodnôt a noriem*, ktoré sú obsiahnuté vo svedomí osobnosti človeka, existujú subjektívne;
- *oblasť mravných hodnôt a noriem*, ktoré predstavujú sociálne prijímané normatívne štandardy. Existujú vo vedomí spoločnosti, čiže objektívne a predstavujú pravidlá, ktoré si členovia daného sociálneho útvaru vytvárajú v zhode s uznávanými hodnotami.

Morálne konanie a posudzovanie je regulované *svedomím* konajúceho. Fenomén svedomia sa nám ukazuje na úrovni bezprostrednej skúsenosti ako nespochybniteľná morálna inštancia, ktorá vie akoby sama zo seba určiť – čo je dobro a zlo.

Svedomie je tvorené systémom morálnych hodnôt a noriem, ktoré si človek osvojil v procese života a stali sa nevyhnutnými subjektívnymi podmienkami jeho praktickej činnosti. „Hodnoty a normy vo svedomí

človeka sú z hľadiska svojej formy takými poznatkami, s ktorými sa človek vnútorne stotožnil, prijal ich za vlastné princípy svojho konania“ (Manda – Svitačová, 2001, s. 36). Na základe nich svedomie determinuje, spoluurčuje výber cieľov praktickej činnosti človeka. k niektorým činom ho „pobáda“ a od iných ho zasa „odrádza“.

„Človek zakúša svoje svedomie ako zvláštnu „osobu“ v sebe, ktorá zo svojej vlastnej zvrchovanej moci kladie na neho morálne nároky a neodvoláva sa pri tom na žiadnu vyššiu inštanciu nad sebou. To ho utvrdzuje v presvedčení, že jeho svedomie nemôže nikdy hovoriť nemorálne, veď ono samo je tou poslednou morálnou inštanciou vynášajúcou sudy o tom, čo je správne, a čo nie“ (Korený, 2009, s. 276). Človek posudzuje svedomím aj ľudské potreby, záujmy či túžby, pričom ak sú v súlade s ním, rozhodne sa ich realizovať. Pritom ale súlad svedomia človeka s jeho vôľou nemožno pokladať za jediné správne kritérium morálnosti.

Subjekt sa nemôže riadiť iba svojím svedomím, lebo z hľadiska objektívneho obsahu konania to môže vyústiť do svojvoľného konania. Za nutnú podmienku dôstojného spolužitia v spoločnosti sa považuje prechod od morality (subjektívnej) k mravnosti. Mravné normy sú viac-menej platné v istom spoločenstve, spoločnosti, ale problematické je ich uznávanie vo vzájomne prepojenom globalizovanom svete.

Morálnym konaním je konanie, ktoré je realizované v súlade so svedomím konajúceho a mravným konaním je konanie, ktoré v plnej miere rešpektuje všeobecne platné mravy, všeobecne platné hodnoty a normy.

Tabuľka 1 Roviny praxe: moralita a mravnosť⁵

rovina	konanie	kritérium
1. MORALITA	morálne a nemorálne	svedomie
2. MRAVNOSŤ	mravné a nemravné	verejná mienka

Zdroj: Vlastné spracovanie

Niektorí teoretici zastávajú názor, že je zhoda medzi termínmi „morálka“ a „mravnosť“, respektíve, že sú synonymné. G.W.F. Hegel poukázal na dialektiku *morality* (*Moralität*) opierajúcu sa o svedomie

⁵ Okrem morality a mravnosti sa vymedzujú roviny praxe – *právo* a *viera* (bližšie pozri: Anzenbacher, 1994).

jednotlivca a *mravnosti* (*Sittlichkeit*), pričom kľúčom je sociálne platný étos, ustanovený za základ mravov v danom sociálnom kontexte. Ľudsky dôstojné spolužitie ľudí si vyžaduje prechod *od subjektívnej morálky* (praktické konanie sa posudzuje vzhľadom na svedomie jednajúceho) k *mravnosti* (praktické konanie sa posudzuje vzhľadom na *sociálne platný étos* v danom sociálnom kontexte). Étos je vnímaný ako všeľudský základ morálky, ako viera v jej silu a platnosť v podmienkach ľudského spolunažívania (Bilasová, 2012, s. 84).

Sociálne platný étos – je to, čo je mravom v rámci spoločenského bývania (pôvodne miesto pastvy zvierat, resp. stajňa). Praktické činnosti sú posudzované ako mravné či nemravné vzhľadom na zhodu so sociálne akceptovanými mravnými štandardami. Podobne sa posudzujú aj určité presvedčenia.

Vzhľadom na étos sú sociálne prijímané normatívne štandardy, resp. pravidlá – *mravné normy* – ktoré si v zhode s uznávanými hodnotami vytvárajú subjekty v nejakom sociálnom útvare (spoločnosť, skupina, organizácia, ...). Každý sociálny útvar od svojich členov vyžaduje istú mieru konformity s platnými mravnými hodnotami a normami. „Bez minima sociálne prijímaných mravných noriem, t.j. bez akéhokoľvek étosu, nie je možné, aby sociálny útvar plnil svoju úlohu sám o sebe i v sociálnom celku“ (Anzenbacher, 1994, s. 107).

Mravné normy ako prvky sociálneho étosu, sú základom spoločenskej mravnosti. Vyjadrujú spätosť človeka so spoločnosťou“. Väčšinou nemajú písomnú formu, ako je to v prípade právnych noriem a vďaka výchove sa prenášajú sa z generácie na generáciu.

Mravné hodnoty sa delia na:

- hodnoty mravného vedomia (pojmy, pravidlá, princípy a i.);
- hodnoty povahových vlastností človeka (rozvážnosť, pracovitosť a i.);
- hodnoty medziľudských vzťahov (priateľstvo, solidarita, láska a i.);
- hodnoty ľudského konania (dobromyseľnosť, zlomyseľnosť a i.) (Vajda, 1993).

Ľudia by si mali osvojovať mravné normy, ktoré platia v určitej komunite, v určitom sociálnom systéme a ponímať ich ako spoločenské pravidlá, ktoré sú všeobecne platné pre konanie a rozhodovanie bez ohľadu na ich percepciu jednotlivcami. v súlade s nimi by mali realizovať jednotlivé praktické činnosti.

Mravné normy sú späté s hodnotami v danom sociálnom kontexte a v snahe ochraňovať tieto hodnoty regulujú v danom kontexte správanie členov. Ide o typ regulátora konania ľudí, ich činností a vzťahov tak, aby boli uchovávané spoločné hodnoty. z pohľadu mravných noriem posudzujeme správanie ako mravné alebo nemravné podľa toho, či sa realizuje v zhode alebo v rozpore s platnými mravnými normami.

V živote ľudí vznikajú situácie, keď je síce konanie individua mravným konaním, a tak v súlade s mravmi danej spoločnosti, ale nie je v súlade s presvedčením daného individua, a tak nie je morálnym konaním. Napríklad ak individuum koná mravne, čiže „vonkajškovo morálne“ avšak nie preto, že skutočne vnútorne vo svedomí uznáva mravné hodnoty spoločnosti, ale preto, že táto forma konania mu umožňuje získavať individuálny prospech, nejakú výhodu a pod. v tomto prípade ho rešpektovanie existujúcich mravov zbavuje dôstojnosti a individuality. Zároveň uvažujeme o neautentickom prejave takéhoto ľudského individua, lebo sa dlhodobo usiluje konať tak „ako sa to všeobecne požaduje“, ale bez vnútorného presvedčenia, čo možno pokladať za „stratu osobnosti“. Takéto ľudské individuum je totiž neschopné konať na základe vlastného svedomia a presvedčenia, čo ohrozuje jeho ľudskú dôstojnosť (Manda – Svitačová, 2001).

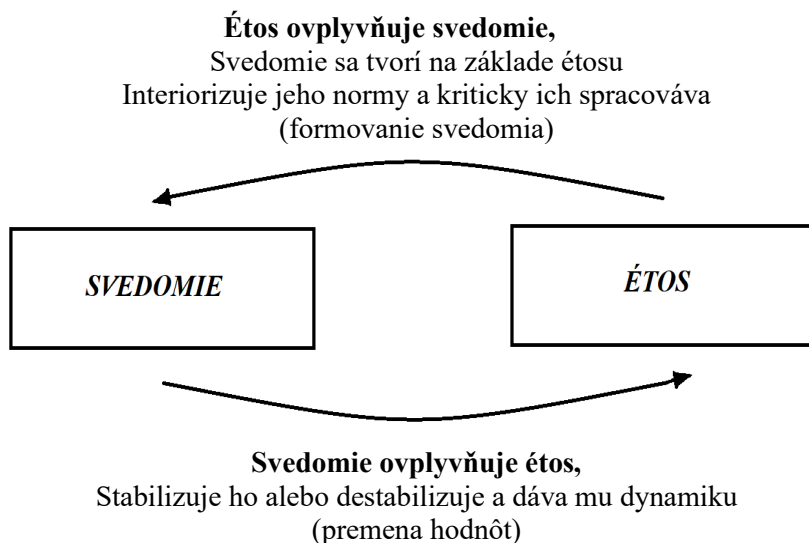
Spoločnosť nabáda ľudí, aby rešpektovali mravné normy v danom sociálnom útvare (v sociálnej komunite, v organizácii a pod.) pomocou verejnej mienky, ktorá upozorňuje v danom spoločenstve na to, že správanie subjektov je alebo nie je v súlade s prijatými mravnými štandardami. Subjekt totiž nemôže konať iba v súlade „s hlasom“ svojho svedomia, lebo jeho konanie by mohlo vyústiť do svojvoľného konania. Verejná mienka je kolektívna mienka, ktorá niektoré ľudské činy odobruje, druhé odsudzuje. Jej uznávanie a rešpektovanie ako regulátora je rozdielne v malých sociálnych útvaroch a vo veľkých, mnohopočetných sociálnych útvaroch, skupinách a pod. v konečnom dôsledku ale rešpektovanie verejnej mienky závisí od vôle jednotlivých subjektov.

V porovnaní s právnymi normami mravné normy nie sú kodifikované, čo značí, že ich účinnosť nie je garantovaná štátnou mocou. Pritom ale dokážu pružnejšie reagovať na nové situácie v spoločnosti a regulovať v nej jednotlivé činnosti, než právne normy. Ich rešpektovanie sa pokladá za predpoklad dosahovania individuálnych i spoločenských cieľov v spoločenstve, ako aj za predpoklad vytvárania dobrých vzťahov medzi jej členmi.

Morálna hodnota praktického ľudského činu je podmienená objektívnou zhodou svedomia s daným činom a súčasne jeho zhodou tohto činu s objektívne platnými mravnými normami a hodnotami spoločnosti, čo súvisí so vzájomným vzťahom medzi svedomím a étosom.

Individuálne svedomie a sociálny étos sa navzájom ovplyvňujú, na jednej strane sa v kontakte s étosom rozvíja svedomie a na druhej strane dochádza k zmenám étosu pod vplyvom premeny hodnôt vo svedomí (dynamika étosu).

Obrázok 1 Svedomie a étos

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa Anzenbacher, 1994

Vzájomný vzťah medzi svedomím a étosom má v jednotlivých kultúrnych kontextoch odlišnú povahu. Kým v homogénnych spoločnostiach sa ľudia viac-menej riadia mravnými normami, v heterogénnych spoločnostiach sa stretávame s pluralitou foriem étosu, respektíve v týchto spoločnostiach je ťažko možné uvažovať o spoločnom étose. k takýmto typom spoločnosti sa radí väčšina rozvinutých spoločností vo svete. Zvláštnym typom sú multikultúrne spoločnosti, v ktorých sa mravné normy dostávajú do kolízie a nezriedka sa v nich stretávame s prejavmi intolierancie, konfliktov a nepokojov.

Morálka nie je statická, nepodmienená, ale je dynamickým spoločenským javom. Je v nej napätie medzi jedinečným a všeobecným, medzi subjektívnym a objektívnym. Keď sa jeden z uvedených momentov stane v spoločnosti dominantný, signalizuje to nerovnováhu, ktorú je v spoločnosti potrebné korigovať, a to vedome alebo živelne. Dynamické zmeny morálky zvlášť pozorujeme v súčasnej postmodernej spoločnosti, ktorá odmieta, aby inštitúcie potláčali rôznorodosť názorov a hodnôt a požaduje, aby boli nahradené takými, ktoré budú garantovať a rešpektovať mnohosť, kultúr, jazykov, mravov a pod. „Človek ako individuálna a racionálna bytosť podľa postmodernistov dokáže sám zo seba indikovať, čo je dobré, čo je zlé, čo je správne a čo nesprávne. Všetko, čo pripomína normy nadiktované autoritami a elitami sa v postmodernej etike stráca“ (Polačková, 2012, s. 74). v postmodernej spoločnosti, ktorá je globalizovaná, je dôležitá recipročná tolerancia rôznych hodnôt, aj morálnych.

Ako napríklad vo svojej charakteristike postmodernej spoločnosti uvádza Z. Bauman: „Morálka môže byť iba eticky nefundovaná. Musí byť i nekontrolovateľná a nepredvídateľná. Tvorí sa sama, môže preto zrušiť to, čo vytvorila a vybudovať to v celkom inej podobe. Toto všetko prebieha v neustálom procese utvárania a rozpadania sa medziľudských vzťahov, v procese schádzania sa a rozchádzania, porozumení a nedorozumení, akceptácie a odmietania starých, alebo nových vzťahov a záväzkov“ (Bauman, 2006, s. 127). v takejto spoločnosti, nie sú rovnako chápané ani niektoré také fenomény ako sociálne dobro, resp. zlo pokrok, sloboda, spravodlivosť, a tak uvažujeme o „kríze ľudskosti“. Prejavuje sa nielen v globálnych krízach (finančnej, ekonomickej a i.), ale ide o krízu vo vzťahoch ľudstva, resp. vyspelých spoločností k prírode, k environmentu. Nepochybne sa tak konštituuje potreba etického pohľadu na problémy, etických prístupov, etického zhodnocovania dnešnej reality, a následne aj potreba etickej regulácie, i keď ide o nepopulárne a nie jednoduché riešenie.

Na to, aby sa spoločnosť nerozpadla na svoje štrukturálne zložky, je potrebné zhodnúť sa na spoločných hodnotách a normách, vďaka ktorým sa dokážu ľudia dohodnúť na postupoch a spôsoboch riešenia a prekonávania rôznych spoločenských nedostatkov a problémov. Tie sa následne stanú základom mravných noriem, ktoré majú regulovať činnosti ľudí v rôznych spoločenských sférach.

Zhrnutie

Etika je veda o morálke, má praktický rozmer, zaoberá sa mravným konaním ľudí, skúma medzi nimi vzťahy, hodnoty obsiahnuté v ich vedomí, hodnoty zohľadňované v činnostiach a pod. Jej poslaním je reflektovať to, čo „je“, avšak z pohľadu toho, čo „má byť“, hľadať cesty k integrácii človeka do spoločnosti, regulovať správanie ľudí v spoločnosti. Morálka je súhrnom hodnôt, hodnotiacich súdov, názorov, pravidiel, inštitúcií a noriem, ktoré riadia praktický život ľudí. Podieľa sa na regulácii správania sa ľudí v spoločnosti, ale má i ďalšie funkcie. Je dynamickým spoločenským javom a člení sa na oblasť morálnych hodnôt a noriem, obsiahnutých vo svedomí osobnosti človeka a na oblasť mravných hodnôt a noriem, ktoré predstavujú sociálne prijímané normatívne štandardy. Ľudsky dôstojné spolužitie ľudí v spoločnosti si vyžaduje prechod od subjektívnej morality k mravnosti. Spoločnosť nabáda ľudí rešpektovať mravné normy pomocou verejnej mienky. Morálna hodnota praktického ľudského činu je podmienená objektívnou zhodou svedomia s činom a súčasne zhodou činu s objektívne platnými mravnými normami.

Otázky a úlohy:

1. Vysvetlite rozdiel medzi etikou a morálkou.
Odporúčaná literatúra: Smreková, D. 2004. Má zmysel rozlišovať medzi etikou a morálkou?
2. Porovnajte chápanie dobrého života Sokratom a B. Williamsom, kriticky zhodnoťte chápanie dobrého života v súčasnej modernej spoločnosti.
Odporúčaná literatúra: Palovičová, Z. 2005. Sokratovská otázka ako mám žiť? a súčasná morálna teória.
3. Vysvetlite vzťah medzi: svedomím a étosom, špecifikujte ho vzhľadom na vývojové obdobia človeka (detstvo, puberta, dospelosť, staroba) a načrtnite jeho osobitosti v homogénnych a heterogénnych spoločnostiach.
Odporúčaná literatúra: Anzenbacher, A. 1994. Úvod do etiky. a i.
4. Objasnite typy svedomia: predchádzajúce a následné, resp. svedomie pred činom a svedomie po čine.
Odporúčaná literatúra: Anzenbacher, A. 1994. Úvod do etiky. a i.

2 MORÁLNE DOBRO – ZÁKLADNÁ ETICKÁ KATEGÓRIA, ZLO A NEMORÁLNA POVAHA ZLA

Morálne konanie sa často stotožňuje s konaním „dobra“. Každá platná morálka poníma dobro ako niečo, čo je známe. Typy morálky sa líšia aj vzhľadom na to, či považujú za "dobro" slasť, šťastie, spravodlivosť, lásku atď. v základe mravných hodnôt spočíva skupina základných hodnôt, ktorých jadrom je hodnota "dobra". Kategórie „dobro „ a „zlo“ sa v praktickom živote používajú v rozličných významoch, ale v morálke predstavujú najvšeobecnejšie kladné a záporné hodnotenie (Vajda, 2004).

Každý význam výrazov – dobro a zlo pritom nevyjadruje morálny zmysel. Napríklad „dobré jedlo“, „dobrý film“ a pod., naznačujú mnohovýznamovosť výrazu – „dobrý“. Podobne aj výraz – „zlý“. Uvedené príklady praktického použitia – hodnoty dobra, ako aj hodnoty zla – ale neodhaľujú morálny rozmer a význam tejto hodnoty. Hodnota dobra sa v nich odvodzuje od vlastností objektu, ktorými potreby uspokojujeme. Ak vlastnosti nejakého objektu, procesu alebo javu uspokojujú naše potreby, hovoríme, že dané veci sú dobré. Ak však naše potreby, záujmy a ciele svojimi vlastnosťami neuspokojujú, hovoríme, že nie sú dobré, nemajú pre nás formu dobra.

V najširšom význame sa „dobré“ a „morálne hodnotné“ pokladá za to isté. Všeobecne je možno za „dobro“ pokladať prakticky všetko, čo svojimi úžitkovými vlastnosťami uspokojuje ľudské potreby a záujmy (materiálne alebo duchovné) a má podiel na reprodukcii a rozvoji ľudského života. Predstavuje základnú, najvšeobecnejšiu hodnotu v etike, ku ktorej smerujú naše individuálne činnosti.

Morálne hodnotenie sa vzťahuje na niečo ľudské, na niečo, čo činia ľudia. Morálna hodnota sa pripisuje vlastnému konaniu, aj konaniu iných subjektov a je tým, čo je nejakým spôsobom pre človeka významné. Konanie (vlastné i cudzie) sa hodnotí ako dobré alebo zlé, a tak ho schvaľujeme alebo odmietame. Podobne hodnotíme ako dobré a zlé osoby, sociálne útvary, systémy a pod., pričom musí platiť, že mravné hodnotenie sa prvoradne týka konania a až sekundárne osôb, sociálnych útvarov, spoločenstiev a pod. Konat' morálne, znamená konať – *dobro* a konať nemorálne znamená konať – *zlo*.

Jednoduchšie chápanie dobra sa opiera o užitočnosť alebo prospešnosť objektu pre uspokojovanie potrieb ľudí. Vzhľadom na to, že sa potreby ľudí

odlišujú, líši sa u nich aj chápanie dobra. z aspektu užitočnosti sú činnosti, procesy a vzťahy, ktoré uspokojujú naše potreby, záujmy a ciele, alebo k tomu aspoň smerujú, rozmanitými dobrami. Oblasť dobra sa vzťahuje na ľudské činnosti, morálne dobro je to, čo prispieva k rozvoju človeka.

Dobro vedie k *blahu*, ktoré sa pokladá za najvšeobecnejší hodnotový pojem a vyjadruje podmienky pokojného života. Niekedy, v dejinách etického myslenia, sa kategória blaha stotožňovala s dobrom. Ako „blaho“ sa môže označovať súbor materiálnych a duchovných podmienok, ktoré sú potrebné k ľudskej existencii. Blaho tak predstavuje cieľovú hodnotu a dobro má k nemu viesť. Neponíma sa iba ako etická kategória, ale vzťahuje sa na podmienky existencie človeka a je všeobecno-sociologickou kategóriou s významným etickým nábojom (Vajda, 2004).

Podľa Aristotela je dobro to, k čomu všetko smeruje. Aj samotná činnosť, ktorú robíme kvôli tomu, čo je pre nás dôležité, je následne dobrom. Najvyššie dobro podľa neho spočíva v blaženosti. Ako uvádza, to, čo nazývajú vzdelanci blaženosťou, myslia tým „že byť blažený je to isté, ako dobre žiť, dobre jednať a dobre sa mať“ (Aristoteles, 2009, s. 26). Blaženosť spočíva v zdokonaľovaní človeka, v jeho schopnosti realizovať dokonalé a harmonické činnosti. Blažený človek dobre žije a dobre jedná. Blaženosť predstavuje pre neho vzpruhu, dáva mu pociťovať dobro ako dobro, a tým k nemu nabáda ľudskú činnosť. Dobro pre človeka musí byť preňho aj zdroj blaha a šťastia (Aristoteles, 2009).

Ľudia v pojme „dobro“ vyjadrujú svoje všeobecné záujmy, želania aj nádeje, ktoré vystupujú vo forme abstraktnej morálnej idey – čo „má byť“ a s čím sa má spájať súhlas. Pomocou dobra hodnotia aj spoločenské javy a činy. Dobro sa stáva orientujúcim pojmom pre ľudské konanie, princípom etiky (Delfová a kol., 1993).

Niektorý človek potrebuje rodinu, blízkych, a tak pre neho predstavuje dobro rodinné zázemie. Iný preferuje slobodu, voľnosť, respektíve mu stačí internet, a tak naopak, rodina či blízki pre neho predstavujú isté obmedzenie slobody.

„Téma rozporu medzi dobrom a zlom je stálou a aktuálnou témou dodnes, tzn. aj v dobe, keď nestačí jedna realita, jeden svet, jeden životný priestor, ale sa vytvárajú nové reality, skúma sa možnosť paralelných svetov, analyzuje sa kyberpriestor“ (Vadíková, 2020, s. 66). Súčasne je potrebné si uvedomiť, že každé *dobro* nemá morálnu povahu. Pozrieme si napríklad dobrý film, zjeme dobré jedlo, ale tieto dobrá sa nevzťahujú

k celostnému a dlhodobému rozvoju daného individua. To, čo sa označuje ako „morálne dobré“, musí prinášať celostný rozvoj ľudského individua, rozvoj jeho ľudskosti, človečenskosti, a to z dlhodobého hľadiska. Za *morálne dobro* pokladá etika to, čo prospieva individuu, ako celku a umožňuje rozvíjať individuálny život človeka. Je všetko to, čo prospieva človeku, ale vychádza z celostného pohľadu na život človeka, ktorý nežije v spoločnosti iba pre seba, ale aj pre iných ľudí. v tomto prípade aj dobré jedlo môže predstavovať pre celkový život človeka nie morálne dobro, ale zlo, keď napríklad obsahuje veľa tukov, sacharidov, umelých farbív a pod.

Otázky dobra a dobrého života sa vždy vzťahujú na dobrý život pre niekoho a z určitého hľadiska. „Týkajú sa toho, čo robí ľudský život zmysluplným a hodnotným, resp. hodným žitia, a to nie z hľadiska nestrannej morálky, ale práve zo zvláštneho, zaujatého hľadiska eticky diferentných jednotlivcov a skupín, z hľadiska, ktoré nevznáša nárok na mravnú univerzalitu. Etické predstavy o tom, v čom spočíva dobrý život, teda nevyhnutne podliehajú pluralizácii, ktorej výsledkom je bohatá rozmanitosť zmysluplných a hodnotných foriem života jednotlivcov a skupín“ (Korený, 2020, s. 134). Aj jednotlivé subjekty sa ale musia v praktickom živote rozhodovať medzi „dobrami“, pričom morálne dobro pri porovnávaní napríklad značí – zrieknuť sa nižšej hodnoty v prospech vyššej hodnoty. Vyjadruje pozitívnu hodnotu ľudského snaženia, týka sa ľudskej činnosti, ľudských vzťahov, ľudského charakteru i cieľov mravného subjektu.

V etike uvažujeme o *individuálnom dobre a spoločenskom dobre*. Takéto rozdelenie sa vzťahuje na rozdelenie potrieb na individuálne a spoločenské. Uspokojenie individuálnych potrieb predstavuje individuálne dobro vtedy, keď umožňuje rozvoj daného individua. Uspokojovanie jeho potrieb umožňuje reprodukciu života človeka v konkrétnej spoločenskej forme. Pritom si je nutné uvedomovať, že jednotlivci neuspokojujú svoje potreby izolovane, odlúčené od iných v spoločnosti. Práve naopak, mnohí ich môžu uspokojovať len vďaka kooperácii, pomocou iných ľudí, ale aj sociálnych celkov, systémov a pod. Rozvoj človeka a všeobecne ľudí je tak značne podmienený spoločenskými podmienkami (rodina, organizácia, štát,...). Každý človek ako individuum je súčasťou spoločenských skupín (rodina, pracovný kolektív, štát a i.), a tak by mal prihliadať na potreby týchto skupín, na spoločenské potreby.

Ide o potreby formované spoločenským celkom (kolektívom, rodinou, podnikom a pod). Keď sa v živote rozhoduje medzi rôznymi dobrami, niekedy uprednostní svoje individuálne dobré, teda svoje individuálne potreby bez toho, aby zohľadňoval spoločenské potreby, ktoré umožňujú rozvíjať spoločenské celky, ktorých je súčasťou. Pritom si dostatočne

neuvedomuje, že udržanie a rozvoj celkov si vyžaduje uspokojovanie potrieb, ktoré nazývame spoločenskými potrebami a predstavujú spoločenské dobro, ktoré by aj on mal ochraňovať a zveľaďovať.

V konečnom dôsledku, aj individuálne aj spoločenské potreby sú potrebami individuálneho ľudského subjektu. Ten sa ale neustále musí rozhodovať medzi viacerými dobrami, medzi rôznymi spôsobmi upokojovania potrieb a tiež do akej miery bude svoje potreby naplňovať, uspokojovať. Niektoré dobrá pritom vedome a na základe slobodného rozhodnutia nadraduje nad druhé na základe porovnávania. Činí tak na základe poznania a praktickej skúsenosti, pričom si viac či menej uvedomuje význam jednotlivých dobier na zabezpečovaní celkových podmienok reprodukcie a rozvoja svojho života. Jednotlivé dobrá porovnáva, zvažuje ich význam pre život, nadraduje ich nad ostatné a podobne. Pritom môže dochádzať ku kolíziám medzi viacerými dobrami a k *morálnym konfliktom*. Ide o závažnú situáciu, kedy sa má človek rozhodnúť medzi viacerými dobrami. „Konflikt, je situácia hľadania vyššieho resp. širšieho dobra, situácia hľadania menšieho zla“ (Vajda, 1993, s. 65). Morálny konflikt označuje situáciu, keď má subjekt voľiť medzi vzájomne odlišnými formami správania, pričom si má vybrať vyššie dobro, respektíve menšie zlo (bližšie pozri napr. Vajda, 1993; Korený 2013 a i.). Musí sa jednať o situáciu, kde je aspoň jedna alternatíva morálna. Morálnym konfliktom je aj situácia, kde sa subjekt rozhoduje, či uprednostní individuálne dobro pred spoločenským. Za morálne rozhodnutie sa označuje také rozhodnutie, keď sa človek dokáže vzdať svojho individuálneho dobra bez násilia alebo inej formy.

Rozhodnutie ľudských subjektov v tomto prípade ale celkovo – ich rozhodovanie závisí od ich *hodnotovej hierarchie*. Hodnotová hierarchia, respektíve hodnotový rebríček, hodnotová pyramída a podobne, vyjadrujú snahu ľudí usporadúvať hodnoty, ktorými sa ľudia vo svojom živote riadia (Vajda, 1993). Od najvyššej hodnoty sa odvíjajú ďalšie hodnoty, od ktorých sa odvíja naše správanie. v tejto súvislosti sa uvažuje o hodnotovej orientácii, ktorá je východiskovým stanoviskom pre mravné správanie a konanie osobnosti. Prejavuje sa v línii správania, v motívoch konania. „Preniká citmi, pohnútkami a myslením človeka, ukazuje smer jeho morálneho snaženia (umožňuje intuitívnu orientáciu v zložitej situácii). Hodnotová orientácia sa môže transformovať do morálneho presvedčenia osobnosti, ktoré sa prejavuje v životnom štýle človeka“ (Čipkár, 2010, s. 17).

V priebehu života dochádza k zmenám v hodnotovej hierarchii jednotlivcov, a rovnako dochádza k premene mravov v spoločnostiach, pričom sa to neuskutočňuje naraz a prostredníctvom súhlasu celej spoločnosti.

Opakom dobra je *zlo*. Zlom sa označujú javy, procesy či vzťahy, ktoré neuspokojujú ľudské potreby, záujmy a ciele alebo ktoré ľuďom škodia. Pritom každé zlo nemá nemorálnu povahu. Nemorálnu povahu nemusia mať niektoré typy zla (smrť, choroba, prírodná katastrofa a i.). Nemorálnu povahu zla nadobúdajú také činy, ktoré vedome pôsobia proti rozvoju človeka a spoločnosti. Ide o také prípady, keď dochádza k vedomému nadrad'ovaniu nižšieho dobra pred vyšším dobrom (napr. zábava pred naplňaním záväzkov) alebo k uprednostňovaniu individuálneho dobra pred spoločenským dobrom (napr. individuálne ciele pred kolektívnymi), dočasného dobra pred dlhodobým a podobne. Pri realizácii dobra, respektíve v snahe dosahovať dobro je vedome porušovaná hierarchia, spôsob či nie je rešpektovaná miera.

Z uvedených príkladov si napríklad všimneme porušovanie miery, respektíve prekračovanie miery. Nenadarmo sa stretávame s výzvou: „S mierou!“ Táto výzva sa môže týkať konzumácie jedla, pitia alkoholu, ale napríklad aj práce. v tejto súvislosti sa napríklad stretávame s workoholizmom, ktorý zasahuje najmä ambicióznym ľuďmi.

Ako prvý definoval workoholizmus Oates (1971), a to ako závislostné správanie človeka, u ktorého práca má v jeho živote dominantnú úlohu, pričom mu spôsobuje vážne problémy. Nielen v oblasti jeho zdravia, ale znižuje u neho prežívanie radosti zo života, naruša interpersonálne vzťahy a všeobecne sociálne vzťahy. Workoholizmus je neprimeraný vzťah k práci, ide o závislosť človeka na práci, pričom z nášho pohľadu je porušovaná primeraná miera človeka k práci, čo predovšetkým negatívne vplyva na neho, ale zároveň aj na jeho okolie (rodinu, priateľov,...). Problémom je i to, že workoholici kritizujú niektorých ľudí, podceňujú ich a samých seba považujú za nezastupiteľných. Nazdávajú sa, že prácu najlepšie zvládnu sami. Nie sú schopní pracovať tímovo prijímať rady od kolegov a i. Týmto vyvolávajú napätie a konflikty na pracovisku.

V súvislosti s workoholizmom sa ale jednoznačne nedá uvažovať, že workoholik vedome porušuje mieru dobra, čiže uvedomuje si svoju závislosť na práci, a teda ide o nemorálnu povahu zla. Niekedy ide o psychickú poruchu, človek nedokáže ustrážiť množstvo času, ktorý venuje práci, nosí si prácu domov, chodí do práce aj keď je chorý a pod. Workoholizmus sa totiž označuje za nelátkovú závislosť, chorobnú závislosť na práci a výkone. Dochádza k tomu, že jedinec venuje nejakej činnosti, teda pracovnej činnosti nadmieru svojho času. Táto činnosť sa v jeho živote stáva dominantnou, pričom obmedzuje jeho prirodzené každodenné fungovanie (Vacek, 2013). Hlavným kritériom rozlišovania

medzi pracovitými ľuďmi a workoholikmi je to, že pracovití ľudia si dokážu určiť mieru a povedať, kedy „už stačilo“, kým workoholici to nedokážu.

S nemorálnou podobou zla sa žiaľ v súčasnom svete stretávame pomerne často. Ľudia v postmodernej spoločnosti s postmodernou kultúrou sledujú predovšetkým svoje vlastné ciele a záujmy, ba niekedy vedome pôsobia proti rozvoju niektorých ľudí. Ideál podriadenosti individuálnych záujmov kolektívnym záujmom sa opúšťa a rovnako, do úzadia sa dostávajú veľké názorové systémy a také hodnoty modernizmu ako pokrok, rast, mobilita, inovácie a pod.

Nové možnosti, ale aj mnohé riziká prináša globalizácia, vďaka ktorej sa vytvoril v súčasnom svete priestor pre slobodný rozvoj ľudí. Aj to je ale relatívne, okrem iného vzhľadom na to, do akej miery dokážu jednotlivci využiť tento priestor tak, aby neobmedzovali a neohrozovali ďalších ľudí vo svete, ale aj environment či prírodu. Problémom sa stáva rastúci individualizmus, keď si individuum chce zvoliť vlastný spôsob života, žiť slobodne „teraz a hneď“ bez akéhokoľvek obmedzovania, a to aj bez ohľadu na spoločnosť, v ktorej je sloboda človeka povýšená na jednu zo základných hodnôt.

Individuum si uvedomuje svoje právo na riadenie vlastného života, predovšetkým sa usiluje získať morálnu nezávislosť, v dôsledku čoho často využíva slobodný priestor na svojvoľné rozlišovanie medzi dobrom a zlom, medzi vyšším a nižším dobrom, či k svojvoľným odhadom „miery“ dobra. s tým súvisí jeho odklon od univerzálnych pravidiel, či uniformovaných životných štýlov a tiež zdieľanie nejakého pevného presvedčenia. Hranice medzi možným a nemožným, dovoleným a nedovoleným sa tak v súčasnosti stávajú elastické.

Súčasne si treba uvedomiť, že odmietavý postoj k mravným normám a hodnotám, ktoré predstavujú jeden zo spoločenských regulátorov, ohrozuje sociálny poriadok v danej skupine, spoločnosti či v inom sociálnom systéme. Ide o jeden z problémov, ktorými sa zaoberá sociálna etika.

Zhrnutie

Kategórie „dobro“ a „zlo“ predstavujú v morálke najvšeobecnejšie kladné a záporné hodnotenie. Konat' morálne, znamená konat' – dobro a konat' nemorálne znamená konat' – zlo. Dobro vedie k „blahu“, ktoré sa pokladá za najvšeobecnejší hodnotový pojem. Každé dobro nemá morálnu povahu, etika pokladá za morálne dobro to, čo prospieva individuu ako celku a umožňuje mu rozvoj. v etike rozlišujeme individuálne a spoločenské dobro, človek sa v živote rozhoduje medzi rôznymi dobrami, pričom môže dochádzať k morálnym konfliktom. Ich riešenie, ale aj ďalšie činy ľudí a ich rozhodovanie závisí od ich hodnotovej hierarchie. Opakom dobra je zlo, ktorým sa označujú javy, procesy či vzťahy, ktoré neuspokojujú ľudské potreby, záujmy a ciele, alebo ktoré ľudom škodia, pričom každé zlo nemá nemorálnu povahu, keď dochádza k vedomému nadradovaniu nižšieho dobra pred vyšším dobrom alebo k uprednostňovaniu individuálneho dobra pred spoločenským dobrom, respektíve k uprednostňovaniu dočasného dobra pred dlhodobým a podobne.

Otázky a úlohy:

1. Rozlíšte a objasnite významový rozdiel medzi pojmami: „blaho“ a „dobro“.
Odporúčaná literatúra: Vajda, J. 2004. Etika. Aristoteles. 2009. Etika Nikomachova. a i.
2. Kritické čítanie, porozumenie textu a analýza obsahu: Hartmann, N. 2002. Problém nejvyšší hodnoty.
3. Aké hodnoty vstupujú do morálnych konfliktov súčasných ľudí v jednotlivých oblastiach života?
Poukážte na ich riešenie v prospech individuálneho alebo spoločenského dobra.

3 SOCIÁLNA ETIKA, ETIKA V MULTIKULTÚRNEJ SPOLOČNOSTI A GLOBÁLNA ETIKA

Ako už bolo uvedené, morálka sa vnútorne člení na morálne hodnoty a normy, obsiahnuté vo svedomí človeka a na oblasť morálnych hodnôt a noriem, ktoré platia objektívne a tvoria súčasť vedomia spoločnosti. Podľa toho, ktorý aspekt morálky sa stáva predmetom analýzy etiky, sa etická teória delí na *individuálnu etiku a sociálnu etiku*.

Ako A. Anzenbacher (1994) uvádza, v individuálnej etike ide o individuálny cieľ individuálnej osoby, v sociálnej etike ide vždy o spoločný cieľ, o spoločné dobro, a tak o niečo, čo sa má dosahovať v spolupráci ľudí.

Individuálna etika sa zameriava na skúmanie morálky individua, posudzuje napríklad motívy jeho konania, ciele, spôsoby a postupy pri vykonávaní konkrétnych činov. Zaoberá sa jeho svedomím, cnosťami, mravnými kvalitami, ale i neresťami a pod. Každé individuum je ale spoločenskou bytosťou, je členom skupín, spoločností a ďalších sociálnych útvarov a svoje potreby si uspokojuje aj pomocou nich. Stretávame sa tak s názorom, že „aj individuálnu etiku môžeme chápať ako súčasť sociálnej etiky v širokom chápaní“ (Vajda, 2004, s. 147). Kým ale individuálna etika sa zaoberá morálkou jednotlivca, sociálna etika skúma morálku rôznych sociálnych celkov (skupín, organizácií, kolektívov a pod.). Rozpor medzi individuum a spoločnosťou je v sociálnej filozofii a etike pokladaný za dôležitý problém.

Predmetom sociálnej etiky je skúmanie obsahu, foriem a štruktúry spoločného dobra a jeho vzťah k individuálnemu dobru. Táto etika sa zaoberá otázkami základných hodnôt, o ktoré sa má spoločnosť opierať, problémom spoločného dobra i otázkou spravodlivosti, ktorá patrí k najstarším pojmom etickej teórie.

Koncepcie sociálnej etiky sa stávajú priamo súčasťou nielen sociálnopolitických učení, ale sprostredkovane aj súčasťou praktických politických programov rôznych politických strán a subjektov. Pojmy – otvorená spoločnosť, demokracia, rovnosť, sloboda, spravodlivosť, pluralitná spoločnosť, konkurencia, voľná súťaž a podobne – vyjadrujú rozmanité hodnoty, ktoré v rámci modernej spoločnosti nadobúdajú aj charakter morálnych hodnôt (Manda – Svitačová, 2009).

„Sociálna etika, hrubo povedané, sleduje osudy kategórií „dobra“ a „spravodlivosti“ ako sa ony realizujú v jednotlivých sférach života spoločnosti“ (Vajda, 2004, s. 147). Táto etika skúma morálku v jej objektívnej forme, vo forme mravov alebo étosu danej spoločnosti a jej záujem sa sústreďuje na skúmanie aktuálnych problémov a otázok v súčasnej spoločnosti, v sociálnych systémoch z pohľadu spoločného dobra, spravodlivosti, solidarity, spolupráce a niektorých ďalších hodnôt. Vzhľadom na potrebu ochraňovať hodnoty pre udržanie a rozvoj ľudí objasňuje hodnoty, ktoré majú ľudia v rôznych sociálnych celkoch ochraňovať a zveľaďovať a navrhuje etické normy, pomocou ktorých sa má regulovať konanie ľudí v rôznych sociálnych celkoch.

Jednou z kľúčových hodnôt v sociálnej etike je *spoločné dobro*⁶, ktoré sa vzťahuje vždy na nejaký kolektívny subjekt (rodina, sociálna skupina, ekonomická inštitúcia, politická strana štát). Spoločné dobro sa ako pojem presadilo pod vplyvom kresťanstva a jeho podstatné prvky objasnil sv. Tomáš. Ponímal ho ako cieľ spoločenstva, spoločné šťastie, ako ľudskú dokonalosť v plnosti prostredníctvom sociálnej spolupráce. Ako podotýka R. Spiazzi (1997), činnosti jednotlivcov ku spoločnému šťastiu má usmerňovať zákon. Predstavuje tak plnosť dobra pre každého jednotlivca, ktorý ako časť celku svoje naplnenie nachádza v spoločenstve. Spoločné dobro je ľudské dobro a stáva sa dobrom občianskej spoločnosti, je podriadené najvyšším cieľom ľudskej spoločnosti.

Zhoda viacerých subjektov na spoločnom dobre v jednotlivých sociálnych útvaroch ale nie je bezproblémová a sprevádzajú ju konflikty. Súvisí to s tým, že hodnoty jednotlivých členov sociálnych celkov sa líšia, ako i s tým, že súčasná spoločnosť nie je sociálne homogénna a existuje v nej viacero mravov. Aj štát je podriadený spoločnému dobru a podľa tohto princípu by mal realizovať jednotlivé úlohy, ktoré mu prislúchajú.

Spiazzi označuje spoločné dobro za sociologický pojem, za cieľ osôb v kolektíve, stotožňuje ho so súhrnom podmienok, ktoré sú nevyhnutné pre všestranný rozvoj, na zdokonaľovanie osôb v spoločnosti. Nie je výslednicou zosumarizovania jednotlivých dobier, ale je dynamickým celkom, ktorý je výsledkom koordinácie sociálnych činností a funkcií.

Sociálna etika sa zaoberá skúmaním obsahu, formy a štruktúrou spoločného dobra, vzťahom spoločného a individuálneho dobra. Ide o skúmanie spoločného dobra v podobe napríklad spoločného cieľa, ktorý sa dosahuje vďaka spolupráci viacerých subjektov.

Druhou kľúčovou hodnotou v sociálnej etike je *spravodlivosť*. Hodnota spravodlivosti odkazuje na konzekvenciu úcty ku každému

⁶ Táto kategória sa tiež označuje ako „všeobecné dobro“. Pojem pochádza od Aristotela.

človeku a sociálna etika sa zaoberá otázkou spravodlivosti medzi ľuďmi, pravidlami, o ktoré sa opiera spravodlivé rozdelenie práv a povinností v sociálnych útvaroch.

Podľa Platóna nás spravodlivé konanie vedie k dobrému životu. Uvažuje o politickej spravodlivosti v obci (najlepšie spoločenské usporiadanie), ktorá závisí od toho, do akej miery je spolužitie vládcov, remeselníkov a strážcov harmonické. Na čele obce (štátu) by mal stáť ten, kto dokáže spoznávať spravodlivosť, ktorá zabezpečí blaho všetkým občanom. Spravodlivosť ako morálna zdatnosť má byť odvodzovaná zo spravodlivosti obce.

Okrem toho, že Aristoteles pokladá spravodlivosť za najdokonalejšiu etickú zdatnosť, pokladá ju za dobro, ktorého cieľom je dobro spoločenstva. Človek má zmysel pre spravodlivosť a vďaka reči ju dokáže uplatňovať. Jadrom spravodlivosti je rovnosť občanov v užívaní spoločenských výhod, ale aj v podieľaní sa na „spoločenských bremenách“. Spravodlivosť uplatňovaná zo strany štátu, má povahu distributívnej, resp. rozdeľovacej spravodlivosti, na základe ktorej výhody majú byť rozdeľované podľa rovnakých zásluh. Ten, kto znáša väčšie „spoločenské bremená“ by mal získavať väčšie zásluhy a naopak.

Druhým typom spravodlivosti je vyrovnávacia spravodlivosť, ktorej podstata tkvie v stanovení určitých spoločensky uznávaných kritérií, ktoré majú zabezpečovať rovnosť pri výmene tovarov a služieb. v prípade, že by niekto získal výmenou viac, ako je spoločensky uznávané, toto „viac“ mu bude odňaté, a výmena sa vyrovná. Aristoteles si už v antike uvedomil, že je nutné stanoviť nejaké uznávané kritérium, na základe ktorého sa medzi ľuďmi realizuje výmena. Pri vyrovnávacej spravodlivosti Aristoteles neprihliada na „hodnotu“ ľudí, ktorí si vzájomne vymieňajú tovary, ale na rovnosť hodnôt vymieňaných tovarov (Manda – Svitačová, 2009).

Problému spravodlivosti venujú pozornosť tak staršie, ako aj súčasné sociálno-filozofické a sociálno-politické koncepcie (liberalizmus, socializmus, katolícka sociálna náuka a i.). Známe sú niektoré koncepty a typy spravodlivosti (napr. ekonomická, sociálna, distributívna, procesuálna a i.). Tradičné i novodobé sociálno-etické učenia venujú pozornosť distributívnej a vyrovnávacej spravodlivosti i ďalším. z rôznych uhlov pohľadu pristupujú aj k zriaďovaniu spravodlivého sociálneho poriadku, na základe ktorého sú v spoločnostiach rozdeľované hodnoty, napríklad práva, privilégiá, ale i statky, a podobne. o niektoré z nich sa opiera aj sociálna etika, ktorá z aspektu spravodlivosti skúma sociálny

poriadok v spoločnosti, sociálnu štruktúru spoločnosti, ale aj spoločenské javy a procesy v jednotlivých spoločenských sférach.

Pre sociálnu etiku je inšpiratívna teória spravodlivosti J. Rawlsa, ktorý zdôvodňuje potrebu opierať spoločnosť o spravodlivý poriadok v prospech každého člena spoločnosti: „Nepozeralíme na spoločenský poriadok z nášho hľadiska, ale z hľadiska, ktoré môže prijať každý človek“ (Rawls, 1995, s. 304). Podľa neho tento poriadok má umožňovať každému, bez ohľadu na schopnosti a prostriedky, ktorými disponuje, aby realizoval svoje ciele a predstavy. Má za cieľ zabezpečiť kooperatívnu spoluprácu medzi slobodnými a rovnocennými osobami a v neposlednom rade, zabezpečiť spravodlivú redistribúciu statkov (bližšie pozri: *Príloha č. 1*).

Spravodlivosť a spoločné dobro predstavujú dôležité hodnoty v každom sociálnom celku. Motivujú ich členov k participácii na jeho fungovaní a rozvíjaní, pokiaľ v nich nedominujú také problémy ako nespravodlivé rozdelenie úloh v danom sociálnom útvare, nespravodlivé sankcionovanie, nezodpovedné zaobchádzanie so spoločnými zdrojmi, neschopnosť zhodnúť sa na niektorých pravidlách a podobne.

Riešenie podobných problémov, ktoré sa týkajú spoločného dobra, ako i spravodlivosti je náročnejšie v súčasnej spoločnosti, ktorá sa označuje ako multikultúrna.

3.1 Etika v multikultúrnej spoločnosti

Dohoda členov spoločností na spoločnom dobre, na mravných normách, na spravodlivom usporiadaní spoločnosti, je v súčasných spoločnostiach sťažená vďaka globalizačným procesom, s ktorými sa spájajú nové možnosti rozvoja, sloboda pohybu, ale aj zvýšená migrácia obyvateľstva, zintenzívnenie kontaktov medzi kultúrami a napokon vznik multikultúrnej spoločnosti, v ktorej sa stretávajú hodnoty, záujmy a mravy viacerých kultúr, ale aj globálne riziká a hrozby (napr. šírenie pandémie COVID-19 a i.).

Ako multikulturalizmus sa označuje koncept spolunažívania ľudí prináležiacich k rôznym kultúram a náboženstvám na jednom území, a to v medziach právneho štátu. Odkazuje ku kultúre, resp. k mnohosti kultúr a opiera sa o bázu pluralizmu, o legitimizáciu osobitostí jednotlivých kultúr, ako aj ich členov (Jakoubek, 2005). Žiada sa pritom poznamenať, že vždy sa nejedná o pokojné „spolunažívanie“ alebo spolužitie, respektíve koexistenciu členov a skupín v multikultúrnej spoločnosti.

Multikultúrna spoločnosť predstavuje sociálny systém, v ktorom žijú rozličné národy, etnické skupiny, charakterizované heterogénnou kultúrou,

pričom spolužitie obyvateľov v takejto spoločnosti práve z týchto dôvodov nie je bezproblémové. Na základe štúdií viacerých autorov⁷ sa pokúsila pojem multikulturalizmus definovať J. Lovisek, a to pomocou týchto bodov:

- „1. Každá kultúra si zasluhuje rovnakú úctu a aj zaobchádzanie.
2. Úcta ku kultúre nie je blahosklonná tolerancia, ale plné uznanie.
3. Kultúry sa nemôžu hodnotiť, lebo každé hodnotenie je subjektívne, a tým aj nespravodlivé.
4. Liberálno-demokratický prístup štátu ku kultúram, tzv. štát „slepý k rozdielom“, by mal byť nahradený štátom, ktorý tieto rozdiely vníma a túto rozdielnosť chráni všetkými jeho možnosťami pred asimiláciou.
5. Väčšinová kultúra sa musí zriecť svojej dominancie a musí sa otvoriť hodnotám iných menšinových kultúr, a to tak na úrovni etnocentrizmu, ako aj na vyššej úrovni dominancie západoeurópskej kultúry.
6. Nedodržanie týchto základných princípov multikulturalizmu vedie ku kultúrnemu útlaku, a tým aj k potláčaniu identity rôznych kultúrnych skupín, čo sa môže nazvať „kultúrnym kolonializmom““ (Lovisek, 2011, s. 408).

Všetky uvedené body, pomocou ktorých je charakterizovaný multikulturalizmus, sa nepochybne spájajú s morálnymi požiadavkami na ochranu kultúrnej identity, ktorá sa viaže na príslušnosť jedinca k určitej kultúrnej entite. Kultúrna identita naberá dynamiku, čo možno pozorovať pri kontakte odlišných kultúrnych skupín. Prejavuje sa to pri súžití rôznych kultúrnych skupín v rámci jedného štátu (bližšie pozri: Fukuyama, 2019; Pecníková, 2020).

Kultúrna rozdielnosť prináša rôzne situácie, a tak realizácia príslušníkov kultúr v takejto spoločnosti viac predpokladá rešpektovať práva, odlišné mravy, životné štýly a podobne. Vyžaduje nielen rešpekt, ale aj toleranciu, porozumenie a podobne. Jednou z otázok je, ako to zabezpečiť, keď prax ukazuje, že ekonomicky alebo politicky silnejšia kultúra má snahu ovládnuť slabšiu kultúru (Mistrík, 2005).

Spoločná politická kultúra v multikultúrnej spoločnosti by mala reflektovať fakt, že príslušníci jednotlivých kultúr majú záujem o kultúrne sebavyjadrenie a žiadny životný spôsob by nemal byť nadradený alebo podradený iným životným spôsobom. v multikultúrnej spoločnosti musí byť zachovaný hlavne rovnaký rešpekt voči všetkým kultúram, nakoľko každá z nich má rovnakú hodnotu. Požiadavku uznania rovnej hodnoty

⁷ Ide o Ch. Taylora, M. Walzera a S. Wolfvú.

rôznych kultúr, nachádzame napríklad v súčasnom komunitarizme⁸ a ako zdôrazňujú niektorí už vyššie uvádzaní predstavitelia, spolužitie odlišných kultúrnych celkov nemôže znamenať stratu autenticity daných kultúr.

Pokladáme za morálne uznávať a ochraňovať kultúrnu a rasovú rozmanitosť spoločnosti, nakoľko predstavuje zdroj bohatstva spoločenstva, a rovnako to, aby sa jednotlivé kultúry v multikultúrnej spoločnosti vzájomne dopĺňali, prelínali, obohacovali a nie separovali.

Za zdroj a základ bohatstva celého spoločenstva pokladal kultúrnu rozmanitosť napríklad už J. S. Mill (1995). Vo svojej slávnej eseji „O slobode“ sa predovšetkým snažil obhajovať slobodu ľudského individua v spoločnosti, pričom nepriamo obhajoval aj pluralitu názorov, presvedčení či spôsobov života a zdôrazňoval, že si vyžadujú toleranciu. v tejto súvislosti sa zamýšľal nad otázkou, čomu európske národy vďačia za to, že sú zaradované k zdokonaľujúcej a nie stagnujúcej časti ľudstva. Odpoveď znie, že napriek tomu, že sa od seba individua, skupiny, národy odlišujú a ich cesty sú rozmanité, každá cesta vedie k niečomu hodnotnému, respektíve prináša nejaké hodnoty. a tak Európa za svoju pokrokovosť a mnohostrannosť vďačí práve pluralite ciest. Mill pritom uznáva, že v každej dobe sa našli takí, čo navzájom boli k sebe netolerantní, avšak ich pokusy prekaziť vývoj iných, len veľmi zriedka dokazovali trvalý úspech. Nepokladal to ale za prekážku, naopak, domnieval sa, že rozvoj, napredovanie, pokrok okrem iného umožňuje aj konfrontácia rozmanitých názorov a presvedčení príslušníkov kultúr a vzájomná tolerancia (Mill, 1995).

Okrem tolerancie významnú úlohu v multikultúrnej spoločnosti zohráva *interkultúrna komunikácia*, ktorá umožňuje vzájomné porozumenie, a to v mnohých oblastiach života, a to napriek mnohým odlišnostiam. Človek je do spoločenstva integrovaný najmä prostredníctvom všestrannej medziľudskej komunikácie a individuálnej komunikácie činov (Lomnický a kol. 2019, s. 53).

Interkultúrna komunikácia predstavuje nádej nielen pre zabezpečenie dôstojnej koexistencie členov multikultúrnej spoločnosti, ale aj ich dôstojného spolunažívania a spolupráce. Dosahovanie tohto porozumenia sa opiera o dialógy medzi kultúrami, pomocou ktorých dochádza

⁸ V rámci demokratickej spoločnosti sa najčastejšie rozlišujú dve formy multikulturalizmu: liberálny a komunitaristický. Jednou z oblastí, ktorej sa týka spor liberalizmu a komunitarizmu je multikulturalizmus. Kým niektorí liberáli chápu multikulturalizmus ako tolerantnú koexistenciu odlišných kultúr, komunitaristi členom v multikultúrnej spoločnosti priznávajú právo na uznanie odlišností v súkromnej aj verejnej sfére.

k akceptácii plurality svetonázorov, zvykov, tradícií či rituálov iných kultúr. Sú vedené pomocou kultúrne odlišných, ale pritom rovnocenných jazykov. Napokon, pomocou interkultúrnej komunikácie sa vytvára aj spoločná politická kultúra. Tá má predstavovať spoločné dobro pre všetky kultúry.

Politika multikultúrnej spoločnosti by sa tak mala zameriavať na manažovanie kultúrnej rôznorodosti, zabezpečovanie vzájomného rešpektu a uznania kultúrnych odlišností vo vnútri spoločnosti. Jej úlohou je zabezpečovať mierové spolužitie kultúr a podporovať socializáciu rozdielnych skupín občanov. Vyžaduje otvorenosť jednej kultúry voči druhej a konštruktívny dialóg, ktorého výsledkom je objavenie spoločných a odlišných prvkov v rozdielnych kultúrach. Ako uviedol Ch. Taylor „všetky ľudské kultúry, ktoré počas dlhých období naplňali životom celé spoločnosti, sú schopné povedať niečo dôležité všetkým ľuďom“ (Taylor, 2001, s. 83). Tento predstaviteľ komunitarizmu zdôrazňuje požiadavku – uznávať rovnú hodnotu rôznych kultúr, pričom poznamenáva, že ich nemáme nechať iba žiť, ale že máme tiež uznávať ich hodnotu, pretože je presvedčený, že ak jedna skupina v multikultúrnej spoločnosti neuznáva hodnotu druhej skupiny, môže to viesť až k rozpadu spoločnosti. Taylor je známy svojou *politikou rovnej dôstojnosti a politikou diferencie*, ktorých úlohou je zabezpečovať nielen dôstojnú koexistenciu, ale spolužitie a spolunažívanie členov multikultúrnej spoločnosti (bližšie pozri: vid'. Príloha č. 2).

Nielen realizácia politiky si v multikultúrnej spoločnosti vyžaduje aktívnu a konštruktívnu interkultúrnú komunikáciu. Vďaka nej sa riešia a odstraňujú mnohé problémy, ktoré sa týkajú nielen koexistencie, resp. spolužitia kultúr a ich členov v spoločnosti, ale i celkovo – života v globalizovanom svete. v ňom sa stretávame s viacerými typmi globálnych problémov, ktoré sa prakticky týkajú všetkých ľudí na Zemi. Vystupujú v konkrétnych podobách (štátnych, regionálnych a pod), a označujú sa aj ako celoplanetárne. Spolu s nimi vznikajú globálne a transnacionálne hrozby, akými sú klimatické zmeny alebo *pandémie*. Príkladom toho je aj pandémia COVID-19, ktorá v súčasnej globalizovanej spoločnosti zasahuje ľudí bez rozdielu a bez ohľadu na ich kultúrnu príslušnosť či teritórium, na ktorom žijú.

To, že vďaka interkultúrnej komunikácii je možné riešiť problémy v spolužití členov multikultúrnej spoločnosti si zrejme uvedomil aj Európsky parlament, ktorý vyhlásil rok 2008 za Európsky rok medzikultúrneho dialógu (bližšie pozri: Európsky parlament, 2008). Prebiehal od januára do decembra 2008 a jeho cieľom bolo ukázať, že táto obrovská rôznorodosť môže byť našou výhodou, ak ju dokážeme zvládnuť

na vysokej civilizačnej úrovni. Počas celého roka boli usporadúvané rôzne aktivity s cieľom povzbudiť každého Európana k tomu, aby využíval obrovské kultúrne dedičstvo a tiež príležitosti naučiť sa a čerpať z rôznych kultúrnych tradícií. Európsky parlament tak prejavil značný záujem na posilňovaní interkultúrnej komunikácie zameranej na zlepšovanie vzťahov medzi národmi, etnikami, náboženstvami a inými kultúrnymi spoločenstvami v rámci Európskej únie. Medzikultúrny dialóg sa pokladá za jeden z hlavných spôsobov, ktorými je možné ako nachádzať spoločné hodnoty, tak predchádzať nedorozumeniam, konfliktom a neúcte v oblasti slobody náboženstva a vierovyznania. A sama A. Jahangir⁹ v tejto súvislosti vyjadrila presvedčenie, že ak bude medzikultúrny dialóg úspešný, je možné, že skutočne posilní toleranciu, rešpekt a porozumenie (Európsky parlament, 2008). Ľudia pomocou neho dokážu nachádzať to, čo ich spája bez toho, aby sa pritom ignorovali alebo naopak, aby boli medzi nimi zdôrazňované rozdiely.

3.2 Globálna etika

V súčasnom svete, ktorý sa označuje ako globalizovaný svet, svet vzájomne prepojený a podobne, môžu ľudia oveľa ľahšie ako kedysi spolu komunikovať, vymieňať si informácie a participovať na spoločných projektoch. Umožňuje im to rozvoj techniky a využívanie informačných komunikačných technológií, ktoré postupne odstraňujú geografické bariéry a umožňujú rozvoj obchodu, kultúry aj ich individuálny rozvoj. Neznamená to ale, že život v takomto globalizovanom svete je bezproblémový. Uvedené výdobytky vedy a techniky ako i rozvoj ekonomiky, obchodu, hospodárstva ale automaticky nezabezpečujú porozumenie, pochopenie, ba ani rešpekt medzi ľuďmi, národmi, národnostnými skupinami kultúrami či štátmi.

Zabezpečiť dôstojné spolunažívanie ľudí a všetkých spoločenských subjektov v súčasnom globalizovanom svete nie je vôbec jednoduché. Okrem iného to vyžaduje zhodu jeho obyvateľov na niektorých morálnych hodnotách, ktoré by mali platiť pre celé ľudstvo. v záujme mierového spolunažívania by sa obyvatelia súčasného sveta mali zhodnúť na *globálnych mravných normách*, ktoré by boli všeobecne záväzné, a to

⁹ Osobitná spravodajkyňa Organizácie Spojených národov pre slobodu náboženstva a vierovyznania.

naprieč kultúram, náboženstvám, politickým a ekonomickým systémom a ideológiami¹⁰ a následne by ich mali rešpektovať.

Úlohou týchto noriem je ochraňovať spoločné hodnoty v globálnom svete a každému človeku v ňom umožňovať dôstojný život. Zároveň ho vyzývajú, aby umožňoval naplňovať rovnaký cieľ aj ďalším ľuďom v globálnom svete, ďalším globálnym občanom.

Globálnym občanom je niekto, kto sa identifikuje ako časť svetovej komunity, a ktorého konanie smeruje k budovaniu hodnôt a fungovaniu tejto komunity (Israel, 2013). Takáto identifikácia sa prejavuje napríklad v tom, že títo občania si uvedomujú univerzálnu platnosť ľudských práv, hodnotu životného prostredia pre každého človeka, ale aj jedinečnosť a hodnotu kultúr, náboženstiev. A s tým i potrebu dohodnúť sa na rešpektovaní všeobecne záväzných globálnych mravných normách, ktoré budú regulovať ich spoločný život vo svetovej komunite. Hlavne mladí občania v globálnom svete by mali chápať, že svet je prepojený a vzájomne závislý vo všetkých oblastiach, a tak rozhodnutia realizované na lokálnej, regionálnej či národnej úrovni môžu mať globálny dosah a vplývajú na existujúce globálne problémy (pozri bližšie: Mravcová, 2014; 2017). Napokon, všetci ľudia ako globálni občania svetovej komunity by mali rešpektovať globálne mravné normy, ktoré umožňujú ľuďom v tejto komunite dôstojne spolunažívať, rozvíjať ju a chrániť. Upozorňuje na to globálna etika, ktorej potrebu vyjadрила správa World Commission on Culture and Development – Our Creative Diversity (1995). Tu sa uvádza, že potrebujeme globálnu etiku na to, aby napomohla uchovávať konflikt v akceptabilných a konštruktívnych limitoch a uľahčila spoluprácu medzi rôznymi národmi a kultúrami. Hľadanie jadra zdieľaných etických hodnôt a princípov sa stáva imperatívom (World Commission on Culture and Development, 1995). Následne bude na ľuďoch a vládach, či budú schopní prekročiť seba-zájmy a prijať to, že záujmy ľudstva ako celku sú dominantné, čo vyžaduje prijatie súboru spoločných zásad, ktoré budú vo svete akceptovať jednotlivé národy a kultúry. Prikláňame sa ale k názoru, že „Bez minimálneho základného konsenzu vo vzťahu k určitým hodnotám, normám a postojom nie je v malom ani vo veľkom spoločenstve možné ľudsky dôstojné spolužitie“ (Küng, 1992, s. 3). a nielen to. Jednou z úloh globálnej etiky je reagovať na vznik globálnych problémov (klimatické zmeny, problémy týkajúce sa medzinárodnej spravodlivosti, rast chudoby vo svete, obmedzenosť prírodných zdrojov, obavy

¹⁰ Týmto problémom sa zaoberá globálna etika, požaduje ustanoviť normy, ktoré budú regulovať správanie indivíduí a kolektívov ako členov globálneho sveta (Hutchings, 2010).

z terorizmu, obchodovanie s ľudskými orgánmi a pod.), ako aj na vznik globálnych hrozieb a kríz, ktoré istým spôsobom potvrdzujú, že niektoré hodnoty sú v globalizačnom procese podceňované, respektíve primálo sa na ne v globalizačnom procese prihliada. Napríklad na znečisťovanie životného prostredia, ktoré nezohľadňuje hranice nejakých štátov.

Globálna etika upozorňuje na to, že mnohé problémy vo svete sa týkajú každého jej obyvateľa, čo vyžaduje prijatie účinných opatrení, ktoré musia byť globálne. K. Hutchings (2010) pokladá globálnu etiku za oblasť akademického výskumu, ktorá ovplyvňuje individuálne životy, ale aj štátne a nadnárodné inštitucionálne opatrenia. Je nevyhnutne spojená s globálnou politikou a ekonomikou, s medzinárodným právom či globalizáciou kultúry, s globálnymi problémami, krízami či hrozbami. Úlohou globálnych občanov je usilovať eliminovať, či aspoň zmierňovať všetky negatívne javy v novom globálnom prostredí, ktoré súčasnému, ale aj budúcemu človeku viac či menej sťažujú a ohrozujú život a spoločne budovať a rozvíjať podmienky pre kvalitný život na Zemi.

Podľa Hutchings globálna etika je oblasťou teoretického skúmania, venuje pozornosť etickým otázkam a problémom vyplývajúcim z globálneho prepojenia a vzájomnej závislosti svetovej populácie. Zaoberá sa normami, ktoré majú regulovať správanie jednotlivcov a kolektívov ako členov globálneho sveta (Hutchings, 2010). To ale neznamená, že ľudia v jednotlivých krajinách sa majú zbavovať identít, napríklad lojálnosti ku krajinám, etnikám, presvedčeniam. Cieľom je uvedomovať si, že žijú v globalizovanom svete, a tak majú aj zodpovednosť za dianie v ňom a mali by sa obávať o jej osud. z tohto dôvodu by mali rešpektovať hodnoty: ľudské práva, právny štát, ochrana životného prostredia, náboženský pluralizmus, rovnosť pohlaví, udržateľný celosvetový hospodársky rast, zmiernenie chudoby a pod. Spoločne by sa mali usilovať o zastavenie konfliktov medzi krajinami, o zachovanie kultúrnej rozdielnosti, eliminovanie zbraní hromadného ničenia, rozvoj humanitárnej pomoci a pod. Ako sa uvádza, uvedené hodnoty by mali byť podporované nielen jednotlivcami, ale i globálnou politikou, nadnárodnými korporáciami, medzinárodnými profesijnými združeniami, mimovládnyimi organizáciami a pod. (Hutchings, 2010).

Globálna etika zdôrazňuje univerzálnu platnosť ľudských práv, vyzdvihuje kultúrnu rozdielnosť a bohatstvo jednotlivých kultúr, náboženský pluralizmus, humanitárnu pomoc, hodnotu životného prostredia, udržateľného celosvetového hospodárskeho rastu a niektoré ďalšie hodnoty. Upozorňuje na to, že napriek mnohým kultúrnym, ale i ďalším rozdielom vo svete, majú ľudia na Zemi aj spoločné témy a tie sa objavujú vo všetkých kultúrach. Mali by slúžiť ako inšpirácia pre globálnu

etiku. Jednou z nich je problém zodpovednosti členov svetovej pospolitosti za jej budúcnosť, za svet, životné prostredie, ale tiež za budúci svet. Napríklad podľa A. Adlera musíme všetci hľadať zmysel života v sociálnom prispievaní. „Máme vďačne prevziať prácu predchádzajúcich generácií a umožňovať pokrok ľudstva. Podľa Adlera šťastný/á bude len ten/tá, ktorý/á smeruje k prispievaniu ľudskosti“ (Marková – Lištiak Mandzáková, 2014, s. 32).

Globálny *étos* predstavuje nutné minimum spoločných humánnych hodnôt, meradiel a základných postojov. H. Küng (1992) v tejto súvislosti uvažuje o svetovom *étose*, ktorý pokladá za základný konsenzus v záväzných hodnotách, neodvolateľných kritériách a základných postojoch, ktoré navzdory svojim dogmatickým rozdielom uznávajú všetky náboženstvá a ktoré môžu spoločne zdieľať aj neveriaci. Ako uviedol, aj svetový trh potrebuje svetový *étos*, ktorý by mali akceptovať aj všetky hospodárske a podnikateľské subjekty na trhu. Okrem ďalších foriem regulácie sa ich totiž týka aj morálna regulácia, opierajúca sa o najvyššie ľudské hľadisko (Küng, 2000).

Podľa správy Svetovej komisie pre kultúru a rozvoj (Report of the World Commission on Culture and Development (1995)) dvoma hlavnými zdrojmi globálneho *étosu* sú:

1. veľké kultúrne tradície, ktoré sa opierajú o mravnú dôstojnosť všetkých ľudí;
2. globálna občianska kultúra, opierajúca sa o päť etických „pilierov“: ľudské práva a zodpovednosť; demokracia a prvky občianskej spoločnosti; ochrana menšín; záväzok k mierovému riešeniu konfliktov a k čestnému vyjednávaniu a rovné zaobchádzanie s generáciami (bližšie pozri: World Commision on Culture and development, 1995).

Úlohou globálnej etiky v globalizovanom svete je napomáhať ľuďom chápať spoločenské javy a procesy, poodhaľovať ich etickú dimenziu a zo svojho pohľadu zaujímať aj niektoré kritické stanoviská k týmto javom a ku globálnym problémom. Objasňuje spoločný menovateľ týchto problémov, a to ich globálny charakter, čo značí, že sa týkajú nás všetkých.

V tejto súvislosti sa prikláňame k názoru, že aktuálnym heslom pre tretie tisícročie je: Zodpovednosť svetovej pospolitosti za jej vlastnú budúcnosť. Ide o globálnu zodpovednosť, ktorú pokladá za opak takzvanej „etiky úspechu“, kde účel posväcuje prostriedky a za dobré je pokladané všetko, čo prináša zisk, moc alebo pôžitok (Küng, 1992). Globálna etika upriamuje pozornosť na preberanie globálnej zodpovednosti za stav vo svete a následne k tomu motivuje obyvateľov sveta, ako globálnych

občanov. Jej hlavnou úlohou je posilňovať zodpovednosť za udržanie života na Zemi a za prežitie ľudstva.

Zhrnutie

Podľa toho, ktorý aspekt morálky sa stáva predmetom analýzy etiky, etická teória sa delí na individuálnu etiku a sociálnu etiku. Individuálna etika sa zameriava na skúmanie morálky jednotlivca a sociálna etika skúma morálku rôznych sociálnych celkov (komunit, skupín, organizácií, kolektívov a pod.). Sociálna etika skúma obsah, formy a štruktúru spoločného dobra, jeho vzťah k individuálnemu dobru, zaoberá sa hodnotami v spoločnosti, problémom spoločného dobra, otázkou spravodlivosti a pod. Jej predmetom je skúmanie obsahu, foriem a štruktúry spoločného dobra a jeho vzťah k individuálnemu dobru. Zaoberá sa otázkami základných hodnôt, o ktoré opiera spoločnosť, problémom spoločného dobra, otázkou spravodlivosti. Vzhľadom na proces globalizácie sa hromadia problémy v multikultúrnej spoločnosti, ktoré vyplývajú z kultúrnej rozdielnosti. Skúma ich etika multikulturalizmu, ktorá sa zaoberá morálnymi požiadavkami na ochranu kultúrnej identity, na interkultúrnú komunikáciu, z pohľadu etiky skúma formovanie spoločnej politickej kultúry a pod.

Vznik globálnej etiky sa spája so vznikom globálnych problémov a jej úlohou je skúmať etické otázky a problémy vyplývajúce z globálneho prepojenia a vzájomnej závislosti svetovej populácie. Snaží sa prispieť k dôstojnému spolunažívaniu ľudí a všetkých spoločenských subjektov v súčasnom globalizovanom svete, pričom upozorňuje na to, že ľudia, ako globálni občania svetovej komunity, majú rešpektovať globálne mravné normy. Venuje pozornosť globálnemu étosu, upriamuje pozornosť na potrebu preberať globálnu zodpovednosť za stav sveta a posilňovať všeľudskú zodpovednosť za jeho udržanie a za prežitie ľudstva.

Otázky a úlohy:

1. Objasnite chápanie sociálnej spravodlivosti, kriticky diskutujte o sociálnej spravodlivosti v ére globalizácie. Odporúčaná literatúra: Berlin, I. a kol. 1993. o slobode a spravodlivosti. Liberalizmus dnes. Šabíková, K. 2013. Sociálna spravodlivosť v ére globalizácie.
2. Sociálno-filozofické koncepcie – liberalizmus, socializmus a katolícka sociálna náuka, ich interpretácia a analýza z pohľadu etiky. Odporúčaná literatúra: Manda, V. – Svitačová, E. 2009. Etika.
3. Na základe štúdia odporúčaných textov realizovať riadenú diskusiu s mediátorom na tému: Ako zabezpečiť optimálny model spolužitia viacerých kultúr.
Odporúčané texty:
a/ Príloha č. 2
b/ Lenovský, L. 2008. Multikulturalizmus: filozofia – konflikt – optimálny model spolužitia.

4 MIESTO A ÚLOHY ETIKY V EKONOMIKE

Pri zdôvodňovaní miesta a úloh etiky v ekonomike si je nutné uvedomovať, že ekonomika, resp. hospodárstvo, je časťou spoločenského života, subsystém spoločnosti, ktorá sa zameriava na zabezpečenie ľudských životov a ich udržanie. Niet pochýb o tom, že ekonomika vo veľkej miere determinuje životnú úroveň ľudí v spoločnostiach a spoluvytvára podmienky pre ich kvalitný život. Zároveň, zo spoločnosti čerpá ľudské zdroje, ktoré zabezpečujú jej fungovanie a ich úlohou je uspokojovať potreby ľudí pomocou produkcie tovarov a služieb, a tak sa podieľať na zabezpečovaní ich života, umožňovať im žiť viac či menej kvalitný život.

Tým, že ekonomika produkuje materiálne a niektoré duchovné hodnoty, zabezpečuje reprodukciu a celkový spoločenský rozvoj obyvateľstva, pokladá sa za *základnú sféru života spoločnosti*. Spoluvytvára existenčné podmienky ostatných sfér života, ovplyvňuje sociálne činnosti a štruktúry v spoločnosti. Dôležité je tak uvedomiť si, že ekonomika nachádza svoj skutočný zmysel a cieľ v sociálnej sfére, ale zároveň aj reálne východisko, keďže vychádzajú z nej stimuly pre rozvoj ekonomickej sféry (rast obyvateľstva, ich potreby).

Rozvoj ekonomiky je prísľubom kvalitnejšieho života ľudí v danej spoločnosti, pričom je chybou, že dôraz v ekonomike sa predovšetkým kladie na to, aby boli ekonomické procesy a činnosti efektívne, rentabilné, aby prinášali zisk a úžitok hlavne majiteľom kapitálu, podnikateľom či investorom. Vďaka industrializácii, rozvoja priemyselnej výroby, podnikania a postmodernej kultúry, sa dostávajú do popredia také hodnoty ako pokrok, kult veľkosti, rastu alebo všeobecnejšie – množenie všetkého. Úsilie vlastníkov kapitálu a manažmentu ekonomických podnikov, inštitúcií a pod. sa zameriava hlavne na ekonomický rast, ktorý je prísľubom zvyšovania zisku, spolu s ním sa rozširuje spotreba, konzum, pričom mylnou je predstava, že rozširovanie produkcie, a tak aj spotreby vedie k blahobytu, otvára nové životné perspektívy. o tom, že to nie je pravda, svedčia životné podmienky mnohých ľudí v spoločnostiach, polarizácia bohatstva vo svete, rast chudoby, a tiež devastácia prírody, zmeny klímy, zhoršovanie životného prostredia a i.

Na rozhodovanie a konanie subjektov v ekonomike je preto potrebné nazerať aj optikou etiky, respektíve na dôsledky, ku ktorým niektoré ich rozhodnutia vedú. Sú niektoré dôvody, ktoré vyzývajú k zmenám vo fungovaní ekonomiky a tiež v stanovovaní cieľov. Zaznamenávame

napríklad nezodpovedný prístup k vzácnym zdrojom, ich neadekvátne oceňovanie, nezodpovedné, nešetrné využívanie či nehumánny prístup k ľudským zdrojom a zaobchádzanie s nimi. a tiež, umelé vyvolávanie potrieb človeka v záujme zvyšovania produkcie, a tak aj zisku.

Podobné ciele a zámery ekonomických subjektov svedčia o tom, že v súčasnosti sa zabúda na základnú úlohu, ktorá ekonomike v spoločnosti prináleží. Ekonomika je súčasťou spoločnosti, subsystémom širšieho systému spoločnosti, a tak sa vzťahuje na ekonomické štruktúry, ako i na pozadie prírodného a spoločenského prostredia. Jej úlohou je reagovať na potreby a požiadavky ľudí v sociálnej sfére, ktorá je zároveň východiskom pre rozvoj ekonomiky.

Človek stojí v centre pozornosti tak ekonomiky, ako i etiky. Ekonomika ako hybná sila hospodárstva má naplňovať ciele a záujmy jednotlivcov, ale i skupín, spoločenstiev či národov, ktoré tvoria ľudia. a etika sa zaoberá konaním ľudí, vzťahmi medzi nimi, reguluje konanie ľudí a ďalších spoločenských subjektov s ohľadom na iné ľudské indivíduá či spoločenské subjekty, s ohľadom na samotný konajúci subjekt a aj s ohľadom na prírodu.

Podobne ako ekonomika a etika, aj ekonómia sa zaoberá ľuďmi. Skúma a analyzuje javy, procesy a zákonitosti ekonomického života a tiež činnosti ľudí súvisiace s produkováním, rozdeľovaním výmenou i užívaním tovarov, služieb, ktorými dochádza k uspokojovaniu potrieb ľudí. Napríklad skúma spôsoby využívania obmedzených a vzácných zdrojov, ktoré sú nedostatkové a s ktorými je potrebné zaobchádzať šetrne.

A. Sen¹¹ (1933–1991) sa usiloval dokázať, že ekonomická veda by dospela k lepším výsledkom, ak by venovala väčšiu pozornosť tým etickým úvahám, ktoré formujú ľudské správanie a rozhodovanie. Ako uviedol: „Trúfam si tvrdiť, že priepasť, ktorá sa medzi ekonómiou a etikou otvorila, modernú ekonómiu podstatne ochudobňuje“ (Sen, 2002, s. 18). Kriticky poukazoval hlavne na racionalitu správania aktérov, ktorí výlučne sledujú vlastné záujmy, na ich snahu o maximalizáciu zisku na základe čisto racionálnych kalkulácií či na neisté postavenie ekonómie blahobytu, na snahy zvyšovať blahobyt, welfarizmus¹² a i. Ako sa v závere svojho diela, resp. svojej prednášky *Etika a ekonómia* vyjadril: „Dôvod, prečo by mala mať ekonómia bližšie k etike, však nespočíva v jednoduchosti prevedenia. Spočíva vo výhodách, ktoré z toho ekonómii plynú. Snažil som

¹¹ A. Sen vo svojom diele *Etika a ekonomika* poukázal na odstup medzi ekonómiou a etikou, ktorý označil za jeden z hlavných nedostatkov súčasnej ekonomickej teórie.

¹² Welfarizmus pokladá za jedinou hodnotu pre etické kalkulácie a hodnotenia stavu vecí individuálny úžitok (Sen, 2002).

sa tu dokázať, že očakávané výhody môžu byť značné“ (Sen, 2002, s. 74). Poukázal napríklad na to, že úspech jednotlivca nemožno posudzovať iba na základe jeho blahobytu či výhody kooperatívneho správania účastníkov trhu, keď objasnil „väzňovu dilemu“ a i. (bližšie pozri: Sen, 2002).

Niektorí súčasní ekonomickí aktéri si uvedené výhody neuvedomujú, ba ani to, že miesto etiky v ekonomike a v podnikaní je podmienené sociálnym zmyslom ekonomických činností a ich zameraním. Základnou úlohou ekonomiky, respektíve hlavným účelom hospodárstva, je uspokojovať ľudské potreby.

Produkty, ktoré sú výsledkom ekonomického procesu (tovar, mzda a časť zisku) prechádzajú do sféry – neekonomického „užitia“ vo forme úžitkových predmetov a dôchodkov a slúžia k uspokojovaniu potrieb človeka (Černík – Viceník – Višňovský, 1997). Okrem nákladovej či rezultatívnej efektívnosti sa musí v ekonomike uvažovať o *potrebnostnej efektívnosti*, ktorá vyjadruje mieru realizácie potrieb a záujmov ľudí a zabezpečuje ich dostatočným množstvom tovarov a služieb v primeranej kvalite.

Ľudia sú základným účelom hospodárstva, resp. základnou úlohou ekonomiky je uspokojovať ľudské potreby. A. Rich (1994) vo svojej etike hospodárstva zdôrazňuje, že hospodárstvo sa musí riadiť potrebami človeka a nie naopak – človek sa nemá riadiť potrebami hospodárstva. Hospodárstvo musí byť prostriedkom, nikdy nemá byť účelom. Jeho úloha je služobná, má slúžiť ľuďom v spoločnostiach, a tak aj základnou úlohou ekonomiky je uspokojovať potreby, záujmy a želania ľudí v spoločnostiach.

Podobne aj Küng (2000) upozorňuje na to, že aj svetový trh je tu kvôli ľuďom a má im slúžiť. Človek nie je podriadený trhovému hospodárstvu, a tak by mu napríklad nemali byť ponúkané, ba až pomocou agresívneho a zavádzajúceho marketingu vnucované niektoré produkty, ktoré nepotrebuje, prípadne mu môžu škodiť. Ich kúpou by sa podriaďoval logike trhu, pričom by to malo byť naopak. Ekonomika sa má rozvíjať v prospech ľudí, má im slúžiť tak, aby im umožňovala viesť kvalitný život, rozvíjať sa, napredovať.

Niektoré aplikované etiky (ekonomická etika, hospodárska etika, podnikateľská etika a i.) upozorňujú na to, že nie je postačujúce, aby ekonomické procesy a činnosti zodpovedali len kritériám racionality, efektivity, rentability. Činnosti v ekonomike sú predsa realizované na pozadí prírodného a spoločenského prostredia, a tak musia podliehať aj ďalším hodnotovým kritériám. Minimálne to vyžaduje:

- realizovať jednotlivé činnosti v ekonomike pomocou humánnych spôsobov a postupov, uplatňovať humánne prístupy k ľudským zdrojom,

- uvedomovať si že sme súčasťou prírody a nemáme právo na koristnícke správanie k Zemi, k jej obyvateľom, a tiež k neobnoviteľným zdrojom a celej prírode. Na základe toho sa zasadzovať o budovanie udržateľnej ekonomiky a o udržateľný ekonomický rozvoj.

Prvá požiadavka – uplatňovanie humánnych prístupov k ľudským zdrojom a realizácia činností v ekonomike humánnymi spôsobmi by mala byť samozrejmosťou. Vzhľadom na to, že činnosti v ekonomike realizujú ľudia. Napriek tomu, neraz sa stretávame s porušovaním ľudských práv, so zneužívaním ľudí, s ich manipuláciou a pod. Ústredným pojmom ľudských práv je ľudská dôstojnosť (Palovičová, 2015). Porušovanie ľudských práv je tak prakticky zneužitie ľudskej dôstojnosti, a tak jednou z úloh, ktorá etike v ekonomike prináleží, je usilovať sa posilňovať zodpovednosť ľudí, a teda i subjektov v ekonomike za rešpektovanie ľudských práv v ekonomických subjektoch (podnikoch, firmách a pod.) v ktorejkoľvek časti globalizovaného sveta. Tak v rozvojových krajinách, ako aj v niektorých rozvinutých krajinách sa totiž stretávame s porušovaním ľudských práv, čo je prejavom nehumánnosti a nespravodlivosti. Aktuálne ide napríklad o tzv. moderné otroctvo, ktoré sa spája s nútenou prácou, nerešpektovaním ľudských práv, ale i s obchodovaním s ľuďmi, s detskou prácou a pod.

Druhá požiadavka sa vzťahuje na rozvoj udržateľnej ekonomiky. Ako sa uvádza v Agende 21, v udržateľnom rozvoji sú stredobodom záujmu ľudia, ktorí majú nárok na zdravý a produktívny život v súlade s prírodou (bližšie pozri: United Nations, 1992). k tomu pochopiteľne musí prispievať aj ekonomika.

Na spojenie udržateľnosti s etikou upozornil Küng podľa ktorého „trvalosť nie je ani ekonomický, ani ekologický, dokonca ani vedecký koncept, ale je to etická požiadavka“ (Küng, 2000, s. 228). Ide o ochranu hodnoty dobra pre človeka, konkrétne zachovanie života, ktoré sa považuje za najvyššie dobro.

Udržateľnosť¹³ sa opiera o tri dobrá: ekologické zdravie, sociálna spravodlivosť a ekonomické blaho (Kibert et al., 2012) Ich zachovanie má ľudom v spoločnosti umožňovať viesť dobrý život. Uvedené dobrá zjavne korešpondujú s cieľmi udržateľného rozvoja a majú zabezpečovať

¹³ Pojem „udržateľnosť“ sa používa namiesto označenia – „trvalo udržateľný rozvoj“ (TUR), ktorý odborná verejnosť používala, ale ktorý sa postupne menil. Definíciu trvalo udržateľného rozvoja (TUR) ponúka the Brundtland Report (World Commission on Environment and Development, 1987).

rovnováhu v jeho troch oblastiach: v ekonomickej, sociálnej a environmentálnej. v tejto súvislosti sa za konkrétne ciele, ktoré sa majú zameriavať na tieto oblasti v priebehu nasledujúcich 15 rokov, pokladajú: ľudská dôstojnosť, regionálna a globálna stabilita, zdravá planéta, spravodlivé a odolné spoločnosti, prosperujúce hospodárstva (Európska Komisia, 2021). Všetky tieto ciele predstavujú dobrá pre človeka, a to z dlhodobého perspektívneho hľadiska, nakoľko mu umožňujú dôstojný zdravý a spravodlivý život, napĺňanie potrieb, ako i rozvoj. Ich zabezpečenie predpokladá rozvíjať udržateľnú ekonomiku, ktorá sa musí opierať o morálne prístupy k prírode a životnému prostrediu.

Projekt udržateľnej ekonomiky schvaľuje napríklad F. Capra, ktorý otvorene uviedol, že na jeho budovaní by sa mala podieľať aj etika. a nielen na budovaní udržateľnej ekonomiky a hospodárstva, ale celkovo – na rozvoji udržateľného spoločenstva. Tak, aby hospodárstvo, hmotné štruktúry a technológie, obchod nenarážali na prirodzenú schopnosť prírody zachovávať život (bližšie pozri Capra, 1997a; 1997b).

Küng uvažuje o zodpovednom hospodárstve, ktoré sa má zakladať na spojení hospodárskych stratégií a etiky. Snahy dosahovať zisk pokladá za eticky oprávnené iba za predpokladu, že vyššie hodnoty zostanú nedotknuté. Jednotlivé hospodárske činnosti majú byť realizované spôsobmi, ktoré umožňujú dosahovať legitímny zisk, ale súčasne uchovávať vyššie hodnoty, zlučiteľné so sociálnym a ekologickým a „budúcnostným“ zreteľom. Küng zrejme ako vyššie hodnoty poníma hodnoty, o ktoré sa opiera udržateľný rozvoj. Podľa neho dosahovanie zisku nemožno ospravedlniť za každých okolností (Küng, 2000).

Fungovanie a rozvoj ekonomiky je nutné zabezpečiť tak, aby rovnováha ekosystému, o ktorú sa opiera udržateľnosť, nebola narúšaná ani vtedy, keď ide o uspokojovanie potrieb človeka. v tejto súvislosti aj etika poukazuje na to, že je nutná zmena súčasnej ekonomiky zameranej na zvyšovanie blahobytu človeka na úkor dlhu voči budúcim generáciám a voči planéte. Žiada sa vyvinúť úsilie na budovanie udržateľnej ekonomiky, čím sa zamedzí nešetrnému prístupu ľudí k zdrojom, ktoré sú určené nielen pre nich, ale aj pre budúcich obyvateľov planéty. Ekonomika sa už dávno nemôže zameriavať iba na aktuálne potreby súčasného človeka, podporovať jeho spotrebu za účelom dosahovania zisku, respektíve na jeho aktuálny rozvoj „tu a teraz“. Novou víziou sa stáva – udržateľný model ekonomiky, ktorý sa zakladá na dosahovaní ekonomickej prosperity a kvalitného života pri zachovaní kvality životného prostredia.

Zhrnutie

Etika skúma činnosti v ekonomike, od ktorej v značnej miere závisí životná úroveň ľudí a ich kvalita života. Zdôrazňuje, že úlohou ekonomiky je uspokojovať potreby ľudí a podieľať sa na skvalitňovaní ich života. Ekonomika nachádza svoj reálny zmysel a cieľ v sociálnej sfére, a tiež v nej nachádza reálne východisko. Fungovanie ekonomiky je predpokladom naplňania potrieb ľudí, jej rozvoj je prísľubom kvalitnejšieho života, no problém nastáva vtedy, ak niektoré subjekty túto základnú úlohu ekonomiky opomínajú. Opierame sa o argumentáciu niektorých mysliteľov, ktorí poukazujú a zdôvodňujú, že človek stojí v centre pozornosti tak ekonomiky, ako i etiky. Jednak sa žiada rozvíjať ekonomiku v prospech ľudí a jednak – uplatňovať v nej humánne prístupy k ľudským zdrojom a rozvíjať ju pomocou humánnych spôsobov, postupov, metód a pod. Etika upozorňuje na to, že všetky činnosti v ekonomike sú viac či menej realizované pomocou ľudí, čo vyžaduje zodpovedne k nim pristupovať, a ďalej – zodpovedne sa správať k Zemi, k biosfére, k celej prírode. Týmito spôsobmi je možný rozvoj udržateľnej ekonomiky, ktorá sa súčasne zameriava na dosahovanie ekonomickej prosperity, kvalitného života, pričom nie je narušovaná kvalita životného prostredia.

Otázky a úlohy:

1. Poukážte na niektoré konkrétne nehumánne prístupy k ľudským zdrojom v ekonomike, vysvetlite ich príčiny a navrhnete ako im možno predchádzať a ako ich odstraňovať.
Odporúčaná literatúra: Naím, M. 2005. Černá kniha globalizace.
Kleinová, N. 2012. Bez loga.
2. Podľa Kibert et al. 2012. udržateľnosť sa opiera o tri dobrá: ekologické zdravie, sociálna spravodlivosť a ekonomické blaho. Objasnite, ako tieto dobrá korešpondujú s piliermi, o ktoré sa opiera stratégia trvalo udržateľného rozvoja.
Odporúčaná literatúra: The World commission on environment and development. 1987. Our Common Future.

5 APLIKOVANÁ ETIKA

Vzhľadom na potrebu zaujímať morálne stanoviská k rôznym problémom v spoločenskom živote, sa postupne začala formovať aplikovaná etika. Jej jednotlivé typy, resp. druhy predstavujú pododvetvia a poddisciplíny etiky, pričom sú späté so všeobecnou a filozofickou etikou. Nerozvíjajú sa tak izolovane od všeobecných predstáv o morálnom dobre či od predstáv o hodnotách, ktorými by sa malo riadiť správanie ľudí, ako by mali fungovať inštitúcie v danom spoločenstve, v danej kultúre a podobne.

Etika sa člení na *všeobecnú etickú teóriu*, resp. *všeobecnú etiku*, ktorá sa vzťahuje na celú oblasť morálneho konania človeka a na *špeciálne etické teórie*, resp. *aplikované etiky*, ktoré sa orientujú na skúmanie konkrétnych problémov v spoločenskom živote, a následne obohacujú a rozvíjajú všeobecnú etickú teóriu.

Vznik aplikovanej etiky sa najčastejšie spája s P. Singerom a jeho prácou *Applied Ethics*, 1986. Termíny *aplikované etika*, ale aj *praktická etika* označujú aplikácie etiky na špeciálne oblasti ľudskej činnosti, ako je podnikanie, obchod, politika a medicína a na konkrétne problémy. Ich úlohou je v jednotlivých oblastiach praxe napomáhať ľuďom realizovať jednotlivé činnosti v praxi a riešiť problémy rôznych typov. Riešenie viacerých problémov v spoločnostiach, a celkovo vo svete, predpokladá multidisciplinárny prístup, pričom pri riešení niektorých problémov patrí významné miesto aj etike.

Ako sa uvádza, aplikovaná etika predstavuje osobitú výzvu a funkčné nástroje na riešenie morálnych problémov v spoločnosti (Klimková, 2016). Opiera sa pritom o normatívne etické teórie, ktoré pokladá za prakticky užitočné nástroje pre zdôvodnenie rozhodovania subjektov v rôznych situáciách a upriamuje pozornosť na konkrétne situácie a prípady. Zvlášť niektoré z nich si, okrem iného, vyžadujú posudzovanie a riešenie aj pomocou etiky.

Aplikované etiky nie sú principiálne odlišné morálne systémy, ale predstavujú špecifikáciu všeobecnej teórie na vybrané oblasti praktickej aktivity človeka.

Odlišujú sa od všeobecnej etiky tým, že:

- majú nižší stupeň všeobecnosti morálnych súdov, ktoré sa vzťahujú aspoň na jeden konkrétny prípad;

- zameriavajú sa na skúmanie konkrétnych situácií, v ktorých majú postrehnúť protiklad dobra a zla, zvoliť vyššie dobro či najmenšie možné zlo;
- logicky aj obsahom sú späté s určitým filozofickým smerom alebo koncepciou, v ktorej nachádzajú zdôvodnenie (napr. podnikateľská etika je zjavne spätá hlavne s liberalizmom, a to vzhľadom na význam liberálnych hodnôt v podnikateľských činnostiach).

Aplikovaná etika dokáže postrehnúť a interpretovať etický rozmer daného problému, resp. skupiny problémov v danej oblasti spoločenského života, predikovať potrebné zmeny, respektíve navrhnúť reguláciu činností, resp. riešenie problémov.

Vznik viacerých typov aplikovanej etiky a jej rastúci význam v súčasných spoločnostiach má súvislosť:

- s trendom odborného, technického i spoločenského vývoja;
- so zvyšujúcimi sa nárokmi na niektoré profesie;
- s výrazným rozširovaním možnosti ľudského zasahovania do neživého, živého i kultúrneho sveta, čo prináša ťažko predvídateľné dôsledky, čím zároveň vznikajú nové etické problémy,
- s tým, že silnie snaha o ochranu ľudskej osoby a jej dôstojnosti i tam, kde sa tento aspekt doposiaľ prehliadal a pod.

Aplikovaná etika sa ako disciplína praktickej filozofie zameriava na skúmanie morálky v špecifických podmienkach praxe. Kladie si otázku: „čo je optimálne urobiť v danej situácii?“ (Kovaľová a kol., 2018). Ako sa uvádza, v súvislosti s aplikáciou etiky ide o aplikáciu len vtedy, keď ju jednoducho neopierame iba o princípy, ale ak dochádza k etickému zdôvodneniu (prípadne formulovaniu použiteľného stanoviska, normy), vyššieho princípu či normy, ktoré sú platné pri riešení istej problémovej situácie, prípadne sú použiteľné a plne akceptovateľné pri hodnotení alebo doporučení istého správania (Fobelová, a kol., 2005).

Jednotlivé aplikované etiky (právnická etika, manažérska etika, podnikateľská etika, etika práce, environmentálna etika a i.) sa vymedzujú v etike ako jej pododvetvia a poddisciplíny, pričom nie sú odtrhnuté od filozofickej etiky, nakoľko nemôžu fungovať izolovane od všeobecných predstáv o morálnom dobre či predstáv o tom, akými hodnotami by sa malo riadiť správanie ľudí, aké by mali byť inštitúcie v danom spoločenstve, kultúre a podobne.

Spoločnou črtou všetkých typov aplikovaných etík je orientácia na konkrétne problémy v praxi a multidisciplinárny prístup k nim. Jednotlivé

typy reflektujú morálne fenomény a problémy v jednotlivých odboroch alebo oblastiach života. Majú snahu identifikovať často sa opakujúce situácie v konkrétnej sfére praktickej činnosti človeka (v danej profesii), ktoré sú z morálneho hľadiska významné a komplikované, a súčasne sa snažia ukázať, ako je potrebné v nich postupovať, ktoré hodnoty preferovať pri ich riešení. Medzi ich podstatné úlohy patrí:

- integrovať do významných oblastí praxe etické posudzovanie problémov vznikajúcich v praxi, v praktických situáciách;
- napomáhať stanovovať limity toho, čo je sociálne žiaduce;
- interpretovať obsah a zmysel činov indivíduí v rámci ich sociálnej či profesijnej roly;
- načrtávať vzory správania;
- navrhovať etické riešenia špeciálnych problémov.

Opodstatnenosť profesijných etík je podmienená najmä tým, že sa zameriavajú na také sféry činností človeka, v ktorých spoločnosť zverila profesionálne konajúcim subjektom významné rozhodovacie právomoci, a to na základe ich odborného poznania.

Z historického pohľadu sa za prvú formu aplikovanej etiky pokladá *lekárska etika*, opierajúca sa o autoritu a prvé zásady lekárskeho povolania antického lekára Hippokrata (460–370 pred n. l.). Podobne ako právnické etika, manažérska etika, učiteľská etika a ďalšie, lekárska etika sa zaraďuje medzi *profesijné etiky*, ktoré pomáhajú „hľadať identitu profesie a jej pravidlá v podobe noriem, ktoré predstavujú kritéria správania a konania profesionálov, hodnotenia ich kvalít, ako aj hodnotenia pôsobenia samotnej profesie. Ide o subdisciplíny aplikovanej etiky, ktoré reflektujú etické aspekty problémov pri vykonávaní činností v rámci profesií, venujú pozornosť etickým normám, hodnotám a povinnostiam v daných profesiách. Profesijná etika je prienikom individuálnych, skupinových (hodnoty profesijného spoločenstva) a spoločenských hodnôt. Spoločnosť kladie určité požiadavky na každú profesiu.

Jednou z profesií, na ktorú sú oprávnené kladené morálne požiadavky aj zo strany spoločnosti, je právnická profesia. Od právnikovi sa očakáva predovšetkým spravodlivé rozhodovanie podľa zákonov, dôsledné dodržiavanie zákonnosti, uplatňovanie princípov spravodlivosti. Rešpektovanie princípu spravodlivosti predpokladá objektivitu právnikovi, jeho nestrannosť a dôslednú aplikáciu práva pri vykonávaní profesijných činností.

„Predmetom profesijnej etiky je analýza systému morálnych hodnôt a noriem (celospoločenských a jednotlivých profesijných spoločenstiev), upravujúcich povinnosti odborníka ku klientovi, širokej verejnosti, ako aj

vzájomné vzťahy medzi jednotlivými predstaviteľmi danej profesie“ (Čipkár, 2010, s. 73). Každá profesijná etika je teoretickou reflexiou profesijnej morálky, vysvetľuje mravné nároky určitých činností a zdôvodňuje mravné požiadavky pre danú profesiu, pričom berie do úvahy, že predpokladom morálneho správania predstaviteľov profesií je odbornosť, teda vedomosti a schopnosti subjektov. Vykonávatelia daných profesií si tak majú najskôr osvojiť *technickú stránku profesie*, teda spôsobilosti odborného charakteru, vedomosti a zručnosti, ktoré z nich vyplývajú. Nemenej dôležitá je *morálna stránka profesie*, ktorá sa opiera o étos, t. z. súbor morálnych požiadaviek, ktoré má subjekt akceptovať v činnostiach, ktoré realizuje v rámci danej profesie. Uvedenými požiadavkami sa zaoberá príslušný typ profesijnej etiky, ktorý je tesne spätý so všeobecným morálnymi požiadavkami (humanizmus, zodpovednosť, spravodlivosť a i.).

V každej profesii, resp. v každom povolani¹⁴, by sa malo uvažovať o *étose povolania*, ktorý sa spája s morálnym postojom vykonávateľa povolania či s úlohami a povinnosťami danej profesie a s vedomím zodpovednosti. Podľa W. Březinku znamená dobrý étos povolania „mať pozitívny postoj k povinnostiam v povolaní, vykonávať úlohy v povolaní so zanietením, zverený úrad vykonávať zodpovedne“ (Březinka, 1990, s. 289).

Pojmy „profesijná etika“ a „profesijná morálka“ sa niekedy v praxi zamieňajú a používajú ako synonymá. Na rozdiel od profesijnej morálky profesijná etika má cieľavedomý systematický charakter. Tvorí etický rámec pre danú profesiu a vyjadruje „súhrn morálnych noriem a hodnôt charakteristických pre danú profesiu“ (Remišová, 2000, s. 219).

Profesijná etika sa prejavuje na dvoch základných úrovniach:

- individuálnej,
- inštitucionálnej.

Na individuálnej úrovni ide o individuálnu etiku indivíduí, na druhej o skupinovú etiku, ktorá sa v niektorých profesiách inštitucionalizovala. Dôležitou súčasťou profesijnej etiky na inštitucionálnej úrovni je profesijný kódex. Ten v inštitucionalizovanej podobe tvorí normatívny

¹⁴ Niekedy sa profesia chápe tak ako aj povolanie. Napr. v českej sociologickej encyklopédii je: profesia – (z lat. *professio* = priznanie k povolaniu, k remeslu) – po česky *povolanie*, tiež odbornosť, resp. odbornosťou, odbornou prípravou podložené povolanie. Pojem *profesia* sa vzťahuje k pracovným rolám (Sociologická encyklopedie, 2018). Určité odlišnosti tam ale sú. Napríklad oblasť, v ktorej osoba pracuje, je označovaná ako jej povolanie, zatiaľ čo úlohy, ktoré vykonáva, sa týkajú jej profesie, teda druhu pracovnej činnosti, ktorá si vyžaduje kvalifikáciu, odbornosť a i.

základ profesijnej etiky. Odráža záujem danej profesijnej skupiny regulovať správanie jej členov (Remišová, 2000).

Jednotlivé typy profesijnej etiky skúmajú reálne úlohy, problémy a situácie v praxi, s ktorými sa stretávajú subjekty realizujúce danú profesiu. Konkrétnejšie – skúmajú vzťahy k zamestnancom, ku klientom, k širšej verejnosti a k spoločnosti, ale aj zodpovednosť odborníkov za dodržiavanie povinností a postupov, spravodlivé rozdeľovanie pozícií, privilégií a pod. Následne poskytujú subjektom pojmovú výbavu pre premýšľanie a diskutovanie o morálnej dimenzii ich práce. Na základe toho je predpoklad, že dokážu prijímať morálne rozhodnutia a realizovať jednotlivé činnosti v profesijnej praxi tak, že budú rešpektovať morálne požiadavky profesijných skupín a ďalších subjektov, ktorých svojimi činnosťami zasahujú, prihliadať na ľudí vo svojom okolí a celkovo – realizovať kvalitne svoju profesiu, nielen v prospech seba, ale i organizácie, resp. inštitúcie a celej spoločnosti.

Úlohou profesijnej etiky, ako teoretickej reflexie profesijnej morálky, je zdôvodňovať mravné požiadavky, vysvetľovať mravné nároky na profesijné činnosti a navrhovať mravné normy, ktoré budú tieto činnosti regulovať v súlade so záujmami a cieľmi organizácie, v ktorej danú profesiu odborníci realizujú, ako i v súlade s ďalšími spoločenskými požiadavkami. Poslaním profesijnej etiky je vytvárať koncepciu určitej profesie k spoločenským hodnotám (slobody a sebaurčenia, ochrany pred bezprávím, rovnosť príležitostí, súkromie a minimálny blahobyť a i.). Aj M. Žilínek uvádza, že: „Dominantným a jednotiacim kritériom profesie je služba hodnotám“ (Žilínek, 2008, s. 146). Jednotlivé profesie majú ochraňovať základné ľudské hodnoty a v súlade s nimi v realizovali činnosti. a nielen tie. v profesijnej etike dochádza k prieniku spoločenských hodnôt so skupinovými a individuálnymi hodnotami (Ďurčík a kol., 2017). Špecifikácia všeobecných mravných noriem, respektíve ich konkretizácia vzhľadom na dané situácie v pracovnom prostredí, sa uskutočňuje vzhľadom na hodnoty, vyplývajúce zo špecifik jednotlivých profesijných činností. Každá profesijná etika musí brať zreteľ na charakter a špecifiká pracovných úloh, činností a povinností danej profesie vzhľadom na ne formuluje profesijné normy pre subjekty. Tie upravujú prístup a povinnosti subjektov realizujúcich dané profesie ku klientom, k verejnosti, ako aj povinnosti členov v jednotlivých profesijných skupinách k sebe navzájom.

Pomocou profesijnej etiky sa formuje profesijná česť a posilňuje sa hrdosť subjektov na príslušnosť k danej profesii. Tým profesiám, v ktorých vykonávatelia dodržiavajú normy profesijnej etiky, sa dostáva viac dôvery a úcty zo strany verejnosti i celej spoločnosti. v tejto súvislosti sa žiada uviesť, že profesijná etika je historicky a spoločensky podmieneným

javom. Požiadavky na výkon povolání, ako i stavovská hrdosť sú ovplyvňované napríklad prestížou, ktorú môžu niektoré povolania získavať v spoločnosti, a to aj vďaka rešpektovaniu profesijných morálnych noriem, čo potvrdzuje spätosť týchto noriem so spoločenským dianím.

Ich rešpektovanie posilňuje spoločenskú prestíž danej profesie, ako i jej dobré meno. Napriek tomu niektoré profesie časom z rôznych dôvodov strácajú v spoločnosti prestíž (napr. vykonávatelia profesie učiteľ), a to z rôznych príčin. Následne ani subjekty nie sú hrdé na profesiu, ktorú vykonávajú. Na druhej strane, prestíž niektorých profesií zostáva takmer bez zmien. Napríklad profesia lekár a právnik má v spoločnosti vysokú prestíž, i keď v posledných rokoch ju trochu oslabili medializované kauzy niektorých jednotlivcov, ktorí sa dopustili práve právnych aj morálnych priestupkov a pochybení.

Zhrnutie

Etika sa člení na všeobecnú etiku, ktorá sa vzťahuje na celú oblasť morálneho konania človeka a na aplikované etiky, ktoré sa orientujú na skúmanie konkrétnych problémov v spoločenskom živote. Termíny aplikované etika, ale aj praktická etika označujú aplikácie etiky na špeciálne oblasti ľudskej činnosti, ako je podnikanie, obchod, politika a medicína atď. Aplikované etiky nie sú principiálne odlišné morálne systémy, ale predstavujú špecifikáciu všeobecnej teórie na vybrané oblasti praktickej aktivity človeka, zameriavajú sa na skúmanie morálky v špecifických podmienkach praxe. Ich spoločnou črtou je orientácia na konkrétne problémy v praxi a multidisciplinárny prístup k nim. Subdisciplínami aplikovanej etiky sú profesijné etiky, ktoré reflektujú etické aspekty problémov pri vykonávaní činností v rámci profesií, venujú pozornosť etickým normám, hodnotám a povinnostiam v daných profesiách.

Otázky a úlohy:

1. Vymedzte hlavné rozdiely medzi všeobecnou etikou, resp. všeobecnou etickou teóriou a špecifickými etickými teóriami, resp. aplikovanou etikou.
2. Vymedzte hlavné príčiny straty spoločenskej prestíže niektorých profesií, diskutujte o príčinách a posúďte, do akej miery to súvisí s nerešpektovaním profesijných etických noriem.

5.1 Manažérska etika

V súčasnosti sa upriamuje značná pozornosť na manažérsku etiku, ktorá je jednou z mladších profesijných etík. Jej úlohou je regulácia činností manažérov ako riadiacich pracovníkov vo viacerých oblastiach ľudskej praxe. Okrem manažérov v ekonomických organizáciách a inštitúciách máme napríklad aj manažérov v politike, v školstve, v kultúre a podobne. Napokon, niekedy sa manažérska profesia označuje ako pomáhajúca profesia, čo súvisí s tým, že medzi úlohy manažérov, najmä tých, ktorí pôsobia v sociálnej sfére, sa zaraďujú úlohy, ktoré vyžadujú odstraňovať či zmierňovať nežiadúce formy správania a na druhej strane zasa posilňovať sociálnu suverenitu niektorých ľudí.

Manažérska profesia predpokladá integráciu medzi osobnostnými morálnymi princípmi a požadovanými princípmi na výkon profesijnej roly – manažér. Súčasná doba kladie pomerne vysoké nároky tak na odbornú spôsobilosť manažérov, ako aj na ich sociálne či morálne kompetencie. Integrácia etiky do manažérskej profesie je predpokladom humánneho riadenia ekonomických i sociálnych činností tak, aby neboli poškodzovaní niektorí ľudia, organizácie a ďalšie spoločenské subjekty a tiež bez toho, aby utrpelo životné prostredie či príroda.

O etike v manažmente sa uvažovalo už dávnejšie a po roku 1989 sa o nej začalo v rôznych súvislostiach diskutovať aj u nás. Súvisí to aj s tým, že manažment sa postupne stal predmetom štúdia nielen tých odborníkov, ktorí sa priamo špecializovali na riadenie, no aj predstaviteľov disciplín, niektorých sociológov, antropológov, filozofov a etikov. Ako uvádzajú (Dytrt a kol., 2011), hoci spočiatku nebola integrácia niektorých vied (vrátane etiky) s manažmentom prijímaná pozitívne, dnes sa stretávame s názorom, že fungovanie manažmentu v praxi je ťažko predstaviteľné bez rešpektovania etických postojov. Etika by mala byť nevyhnutnou súčasťou manažérskych činností a morálne normy, morálne princípy, ako i morálne vedomie, ktoré zahŕňa vzťah človeka k svetu, spoločnosti či k inému človeku, sa pokladajú za dôležitú zložku štruktúry osobnosti¹⁵ manažérov. Etika má rozvíjať praktickú aplikáciu v manažmente systémov, ktoré sú riadené človekom, pričom ako sa uvádza: „Na aplikáciu etiky do manažmentu podniku nehľadíme ako na niečo „navyš“, bez čoho sa môžeme v trhovom mechanizme zaobiť a čo v podnikaní len zväzuje ruky. Systémová aplikácia etiky do manažmentu je inováciou súčasnej

¹⁵ Pod štruktúrou osobnosti sa rozumie trvalejšie usporiadanie jednotlivých zložiek osobnosti.

manažerskej práce, ktorá v globalizovanom svete zvyšuje svoj význam, kredit firmy a udržateľný rozvoj spoločnosti“ (Dytrt, 2009, s. 18). Implementáciu etiky do manažmentu pokladáme za revitalizáciu zodpovedného systému podnikania, ktorým manažér na základe etického a tvorivého myslenia môže zvýšiť kvalitu a efektívnosť svojej práce aj všetkých spolupracovníkov (Dytrt, 2009).

Podobne ako manažment, aj etika má praktický rozmer, je praktickou filozofiou, ktorá sa primárne orientuje na problém praktického konania ľudí a ďalších spoločenských subjektov. Realizácia manažerských činností nepredpokladá iba osvojovanie požiadaviek odborného charakteru, iba „technické“ zručnosti, ale manažerska profesia tak, ako každá profesia, má morálnu stránku. Vzhľadom na to si mali vykonávatelia tejto profesie osvojovať aj morálne požiadavky.

Základným východiskom manažerskej etiky je *humanizmus* (ľudskosť), a tak sú manažéri povinní každého človeka pokladať za „bytosť s rovnakou dôstojnosťou“. Napokon, objektom riadenia sú ľudia, manažment je praktická činnosť zameraná na ľudí.

Humánne riadenie vyžaduje pristupovať ku každej osobe s úctou ako k bytosti, ktorá je osobnosťou a účelom samým osebe. Manažéri majú rešpektovať ľudské práva a slobody všetkých členov v organizáciách či inštitúciách, pričom za ich profesijnými rolami majú vidieť konkrétnych ľudí s ich jedinečnými potrebami a záujmami. Zároveň sa od nich očakáva, že si budú uvedomovať, čo v organizáciách predstavuje spoločné dobro, aj akými spôsobmi majú k nemu pristupovať, ako ho majú zveľaďovať. s týmto súvisia ďalšie morálne požiadavky, týkajúce sa ich rozhodovania a konania.

Prikláňame sa k názoru, že „Etika by mala byť nosným pilierom manažerskej práce všeobecne“ (Rolný – Lacina, 2004, s. 161). Podľa profesora D. Melé etika v manažmente je zakotvená tromi rozličnými spôsobmi: cez manažerske rozhodnutia, cez idey a hodnoty (ethos), ktoré riadia prax manažérov a cez morálny charakter manažéra (bližšie pozri: Melé, 2008; Melé 2012a; Melé, 2012b). Úlohou manažerskej etiky je pristupovať k úlohám i k cieľom manažmentu zo svojho pohľadu, skúmať postupy, formy a metódy riadenia, interpretovať, zdôvodňovať a navrhovať ich tak, aby prispievali k napĺňaniu úloh pomocou ľudských spôsobov, prístupov.

Manažerska etika posudzuje činnosti jednotlivých manažérov a reguluje ich z pohľadu dobra a zla. Upriamuje pozornosť na morálne hodnoty ako spravodlivosť zodpovednosť, čestnosť a vzhľadom na to vymedzuje etické normy, pomocou ktorých reguluje činnosti vykonávateľov tejto profesie. Manažerska etika ako normatívna disciplína

zároveň zdôvodňuje miesto etických hodnôt a noriem v činnostiach manažérov. Obhajuje morálne štandardy a usiluje sa nachádzať odpovede na otázky typu: Prečo konať v súlade s istými morálnymi normami? Prečo dané hodnoty uprednostňovať pred inými? Takéto zdôvodňovanie je predpokladom, že manažéri budú morálne normy reálne v jednotlivých činnostiach akceptovať. Zohľadňovanie etických noriem v manažérskych činnostiach je aj predpokladom odstraňovania niektorých nečestných prístupov a spôsobov v manažérskej praxi, ktoré poškodzujú ľudí v organizáciách, ale i ďalšie subjekty.

„Manažérska etika má dva aspekty – *individuálny a inštitucionálny*. v individuálnom aspekte ide o *etiku manažéra* (osoby, jednotlivca) ako profesijnú etiku a v inštitucionálnom aspekte je to *etika manažmentu* ako štruktúry, systému riadenia“ (Bednár, 2019, s. 18). Uvedené aspekty sa prelínajú celou jej štruktúrou a tiež sa vzájomne dopĺňajú (Bednár, 2019). Etika manažéra je profesijnou aplikovanou normatívnou etikou, ktorá napomáha manažérom riešiť v profesijnej praxi konkrétne problémy alebo im poskytuje aspoň pojmovú výbavu k tomu, aby si dokázali uvedomovať morálnu dimenziu práce, vedeli o nej premýšľať a diskutovať. Posúva ich to k tomu, aby mravné požiadavky rešpektovali a prijímali morálne rozhodnutia. a v neposlednom rade, manažérska etika napomáha manažérom správne využívať moc, ktorá im bola zverená v danom sociálnom systéme (organizácia, podnik, korporácia a i) a vzťahuje sa na ich profesijnú rolu.

Pre efektívne etické vedenie ľudí musí mať manažér reputáciu morálnej osoby. Mal by byť vnímaný ako človek s určitými osobnostnými vlastnosťami, ustálenými spôsobmi správania a jeho rozhodovanie v praxi by malo vykazovať isté charakteristiky. Ide o také osobnostné vlastnosti morálnej osoby ako integrita, poctivosť, dôveryhodnosť, pričom v správaní by mal prejavovať záujem o druhých ľudí, žiada sa jeho „otvorenosť“ a „prístupnosť“ k druhým, dôležitá je schopnosť načúvať a správať sa k druhým subjektom s úctou a rešpektom). a v neposlednom rade, manažéri by sa mali strániť neetického konania aj v súkromnom živote (Treviño – Hartman – Brown, 2000). Uvedení autori ďalej uvádzajú, že etické a morálne kompetencie, ktoré sú dôležitou súčasťou morálnej stránky profesie – manažér – majú mu napomáhať pri rozhodovaní sa pridržať etických hodnôt a princípov, byť objektívny a spravodlivý, zaujímať sa o blaho svojho pracovného kolektívu, ale aj o blaho širšej spoločnosti a rešpektovať etické pravidlá (Treviño – Hartman – Brown, 2000).

Medzi manažérske kompetencie, ktoré sú predpokladom produkovania efektívnych výkonov vďaka zodpovedným a spravodlivým prístupom k všetkým okolitým subjektom, sa zaraďujú aj *morálne kompetencie*.

Okrem toho, napomáhajú manažérom realizovať ich plány a brať pritom zreteľ na ľudí v organizáciách, ako i na svoje okolie. Nielen na spoločenské subjekty, ale i na región, životné prostredie.

Morálne kompetencie vyjadrujú predovšetkým schopnosť robiť morálne rozhodnutia a súdy, čo značí, že sa tieto kompetencie zakladajú na vnútorných princípoch, v súlade s ktorými ľudia konajú (Ráczová – Babinčák, 2009). Sú predpokladom toho, že manažéri dokážu etické problémy správne identifikovať, následne uskutočňovať zodpovedný výber riešenia a realizovať ho v prospech všetkých zainteresovaných na danom probléme alebo v danej situácii.

Podľa G. Linda, ktorý sa opiera o L. Kohlberga, morálnu kompetenciu môžeme chápať ako spôsobilosť jednotlivca dospievať na základe svojich vnútorných zásad k morálnym úsudkom a následne, v súlade s týmito úsudkami konať (Lind – Nowak, 2004). Ako morálna kompetencia sa poníma napríklad *morálne usudzovanie*, ktoré „zahŕňa jednak znalosť morálnych noriem, jednak spôsob uvažovania o morálnych problémoch, t. j. spôsob, ako jednotlivec percipuje morálne problémy a pokúša sa ich riešiť“ (Lajčiaková, 2012, s. 72).

Žiadúcou kompetenciou pre súčasnú spoločnosť v pozícii tvrdej konkurencie, konfrontácie a individualisticko-egoistickej tendencie v mnohoúrovňovej „vzťahovosti“ sú zrelé prosociálne postoje (Lomnický, 2004). Napríklad empatia ako typ prosociálneho správania zjavne zjednoduší manažérom interakcie s ľuďmi. Nielen s tými, s ktorými zabezpečujú pracovné úlohy, ale pomôže im vytvárať pozitívne vzťahy napríklad aj s obchodnými partnermi či s inými zástupcami skupín mimo organizácie. o empatiu sa neopiera len spolupráca, ale tento typ prosociálneho správania môže prispieť napríklad k férovému riešeniu konfliktov či k vytváraniu férových vzťahov s konkurenciou. Rovnako aj ďalšie typy prosociálneho správania (asertivita, atribúcia)¹⁶ umožnia manažérom lepšie zvládať sociálne interakcie, a tak úspešne si plniť jednotlivé úlohy a dosahovať vytýčené ciele.

V súvislosti s manažérskou etikou uvažuje o morálnych kompetenciách profesor Melé (bližšie pozri: Melé, 2012a), podľa ktorého morálne kompetencie vo vedení, resp. v riadení nie sú ničím iným ako cnosťami, ktoré podporujú dôveru a ochotu ľudí nasledovať vodcu. Ide o cnosti ako – spravodlivosť, poctivosť, vytrvalosť, veľkorysosť, pokora, a tak podobne (Melé, 2012c). Kľúčovou morálnou kompetenciou pre vodcovstvo je podľa neho *ochota slúžiť*, ktorú poníma ako ochotu slúžiť iným, v zmysle nesebeckosti a sebaobetovania. Vďaka tejto kompetencii majú manažéri

¹⁶ Bližšie pozri napr. Žilínek, 2010; Lelková, 2014 a i.

napomáhať druhým ľuďom v dosahovaní cieľov. Aj Melé nabáda manažérov, aby konali prosociálne, čo pokladá za opak používania (zneužívania) ľudí v súvislosti s presadzovaním vlastných záujmov, čo je napokon aj jedným z prejavov zneužívania moci. Manažéri majú byť citliví voči autentickým potrebám a legitímnym očakávaniam druhých ľudí. Majú mať na zreteli ich blaho, ale aj profesionálny a ľudský rozvoj (Melé, 2012a). Ide o dôležitý predpoklad k tomu, aby si získavali dôveru kolegov, spolupracovníkov, ale i obchodných partnerov, verejnosti a iných subjektov, s ktorými sa dostávajú do interakcií pri realizácii manažérskych činností.

Napríklad od manažérov sa vyžaduje *profesijný takt*, ktorý súvisí s odbornými „zručnosťami“, ale aj s výberom primeraných prostriedkov vzhľadom na hodnoty, ktorých sa problém dotýka. Profesijný takt predstavuje schopnosť realizovať činnosti primeraným spôsobom v konkrétnych profesijných situáciách vzhľadom na hodnoty, ktorých profesijné činnosti priamo či nepriamo zasahujú. Možno ho zaradiť k morálnym kompetenciám. Pomocou profesijného taktu môže manažér riešiť interpersonálne problémy, čím prispieva k dobrému fungovaniu celej organizácie.

Za zvlášť dôležité pokladáme uplatňovať nielen profesijný takt, ale i ďalšie morálne kompetencie v práci personálnych manažérov, a to pri týchto a niektorých ďalších personálnych činnostiach:

- personálne plánovanie (napr. získavanie a výber pracovníkov, odmeňovanie pracovníkov);
- tvorba pracovných miest – design pracovných miest podľa jednotlivých komponentov;
- analýza a redesign pracovných miest (tzn. zmena pracovných miest);
- obsadzovanie pracovných miest – vonkajšia a vnútorná mobilita pracovníkov (získavanie uchádzačov obsadenie pracovných miest a i.);
- manažment výkonnosti pracovníkov (hodnotenie výkonnosti a výkonu pracovníkov, vzdelávanie, rozvoj kariéry pracovníkov a pod.);
- odmeňovanie pracovníkov – vytváranie systému odmeňovania štruktúry individuálnej mzdy (platu) a i.;
- sociálna starostlivosť a služby pre pracovníkov, pracovné vzťahy, kvalita pracovného života (podľa Kravčáková, 2014).

Manažéri by mali uplatňovať morálne kompetencie nielen v personálnych činnostiach, ale pri vykonávaní jednotlivých manažérskych rol, a tak prakticky vo všetkých činnostiach.

5.1.1 Etika v manažérskych rolách

Sociálna rola je v sociologickej teórii chápaná ako určitý súbor realizovaných očakávaní, očakávaný vzor správania, alebo predpísaný spôsob správania, ktorý vyplýva z normatívnych a kultúrnych vzorov v danom sociálnom celku. Spája s danou pozíciou jednotlivca v spoločnosti, vyjadruje, ako sa má jednotlivec správať (Geist, 1992).

Profesijná etika venuje pozornosť profesijným rolám, ktoré sa vzťahujú na povinnosti, resp. očakávania človeka, ktorý realizuje svoju profesiu v rámci danej pracovnej pozície. „Niektoré z rolových noriem definujú profesijné roly, t.j. špecifikujú kvalifikáciu či charakteristiku odborníka a správanie, na ktoré je v súvislosti s ňou oprávnený či povinný“ (Krsková, 1994, s. 24). Takto je vymedzená požiadavka na vzdelanie, sú špecifikované druhy činností, ktoré je odborník oprávnený vykonávať na základe určitého vzdelania, kvalifikácie. Profesijné roly zároveň vymedzujú aj požiadavky na morálnu bezúhonnosť odborníkov a tiež čestnosť, zodpovednosť a pod. Rolové normy tak nie sú obsiahnuté len v právnych prameňoch, ale aj napríklad v profesijných kódexoch.

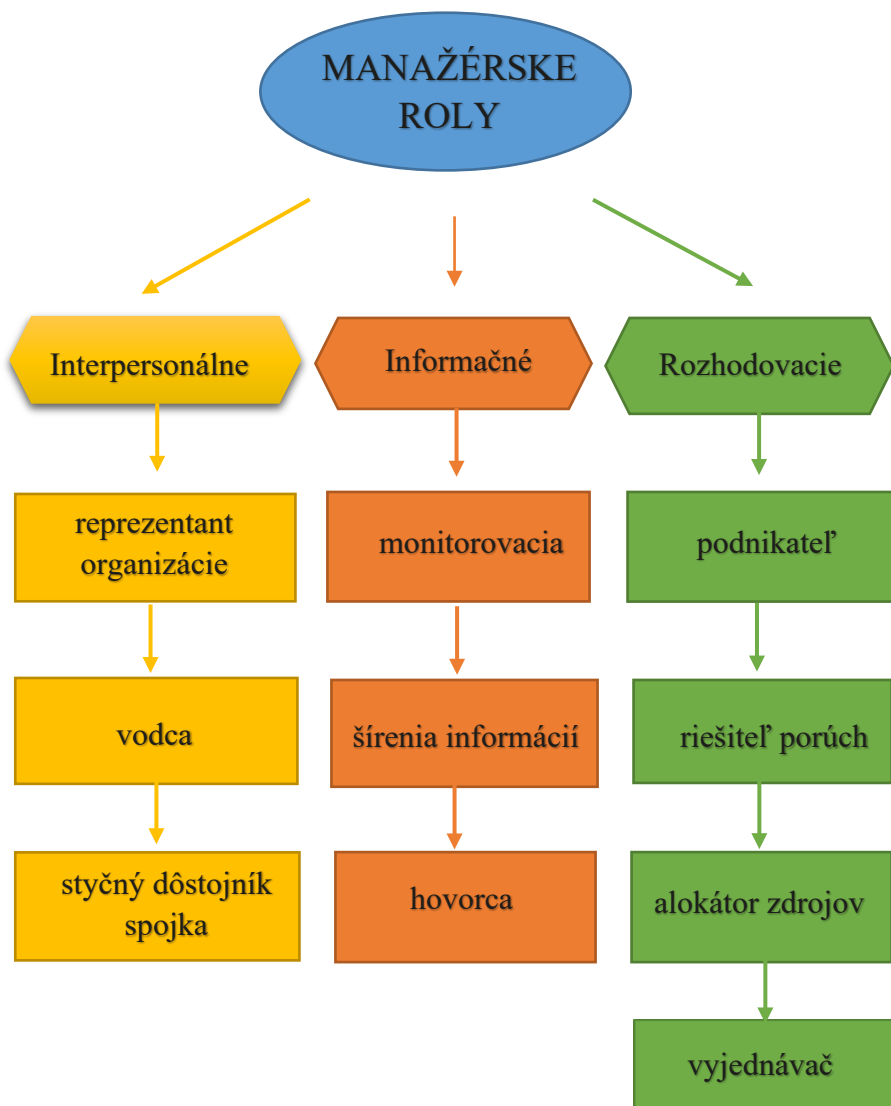
Manažérskym rolám venuje pozornosť manažment, ale rovnako manažérska etika. Ich realizácia totiž predpokladá okrem uplatňovania odborných vedomostí a schopností či rešpektu voči normám danej organizácie, aj rešpektovanie mravných noriem.

H. Mintzberg, profesor manažmentu rozdelil manažérske roly do troch hlavných skupín podľa predmetu aktivity: interpersonálne, informačné a rozhodovacie. Ich realizácia, ako aj náplň, sa spájajú s úrovňou riadenia, na ktorej sa manažéri nachádzajú (Mintzberg, 1973).

Interpersonálne roly sa vzťahujú na oblasť medziľudských vzťahov a v rámci nich manažér vystupuje ako reprezentant, vodca a styčný dôstojník. Niet pochyb, že dôležitým predpokladom k tomu, aby manažéri napĺňali rolové očakávania, je etika.

Už ochota sociálneho styku a vstupu do sociálnych interakcií, je predpokladom vzniku komunikácie, kooperácie a ďalších sociálnych interakcií, ktoré sú nepostrádateľné v manažérskej praxi. Etika napomáha manažérom realizovať interpersonálne roly a napríklad zvládať nielen konjunktívne interakcie (komunikáciu, kooperáciu, adaptáciu a i.), ale aj disjunktívne (rozdeľovacie interakcie), teda kompetíciu a konflikty. Celkovo, interpersonálne roly manažéra sú dôležitým predpokladom vytvárania interpersonálnych vzťahov so zamestnancami, spolupracovníkmi, ako i so subjektami z vonkajšieho prostredia.

Obrázok 2 Manažérske roly

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa Mintzberga, 1973
(bližšie pozri *Príloha č. 3*)

Konkrétnejšie, manažérska etika napomáha pri osvojovaní týchto rolí tým, že objasňuje podstatu prosociálneho správania ako morálne hodnotného správania, ktoré osoží druhým ľuďom alebo celým sociálnym celkom a posilňuje u nich záujem o potreby a dobro iných ľudí. Upozorňuje na potrebu, aby manažér pristupoval k subjektom, s ktorými sa

stretáva pri plnení úloh, s rešpektom a porozumením, dokázal s nimi nadväzovať spoluprácu. a podobne, neznevažoval dobré meno subjektov, s ktorými vstupuje do konkurencie či inak ich poškodzoval alebo porušoval ich práva. Vzhľadom na to, že jednou z úloh manažérov je harmonizovať záujmy jednotlivcov, ale aj záujmy participujúcich skupín, s ktorými organizácia realizuje určité činnosti, manažérska etika musí venovať pozornosť aj interpersonálnym vzťahom. Od manažérov sa očakáva, že dokážu porozumieť ľuďom i situáciám a následne morálne pristupovať k riešeniu interpersonálnych problémov v organizáciách i mimo nich.

Informačné roly podľa Mintzberga zahŕňajú rolu monitorovania, rolu rozširovateľa informácií a rolu hovorcu.

Za najdôležitejšie požiadavky kladené na manažérske informácie sa v odbornej literatúre považujú:

- včasnosť, dostupnosť, spoľahlivosť prísunu informácií;
- obsah (aktuálnosť, relevantnosť, pravdivosť, objektivnosť, primeranosť);
- formát;
- cena a úžitková hodnota informácií;
- legálnosť (Hrablík Chovancová, 2014).

Všetky uvedené požiadavky implicitne zahŕňajú etické požiadavky a vzťahujú sa na zabezpečovanie úloh, ktoré prislúchajú manažérom v nejakej organizácii.

Informačné roly predovšetkým predpokladajú zodpovednosť za poskytovanie a šírenie pravdivých informácií tým subjektom, ktorým sú určené. v tejto súvislosti sa žiada uplatňovať už vyššie uvádzaný profesijný takt. Táto morálna kompetencia sa využíva najmä v tých profesiách, ktoré si vyžadujú prácu s ľuďmi. Informačné roly sa opierajú o profesijný takt, ktorý je potrebný pri selektovaní informácií, pri ich formulovaní pomocou vhodných jazykových znakov a ďalších prostriedkov, vzhľadom na obsah informácie, ako i vzhľadom na osobu, s ktorou komunikuje. Pri realizácii informačnej, ale i ďalších rolí sa opätovne u manažérov vyžaduje empatia, asertivita a ďalšie prosociálne zručnosti. Napríklad asertivita v komunikácii s obchodnými partnermi, ale aj s nadriadenými či podriadenými umožní manažérom rozhodne a vytrvalo presadzovať vlastné záujmy a presvedčenia aj napriek prekážkam, ale pritom preberať za svoje výroky zodpovednosť, citlivo vyjadrovať názory, a pritom neporušovať práva druhých ľudí, byť vnímaví k ich situácii. Prínosom pre manažérov sú rôzne asertívne techniky, ktoré využívajú v komunikácii i celkovo pri realizácii všetkých rolí v rámci svojej profesie. Asertívne

techniky sa uplatňujú v prosociálnom správaní, ktoré sa poníma ako správanie, ktoré osoží druhým ľuďom. Predpokladá schopnosť človeka „prekračovať“ vlastné hranice a zohľadňovať záujmy ostatných ľudí a spoločnosti, robiť niečo pre druhých ľudí aj bez očakávania odmeny, resp. protislužby (bližšie pozri napr. Roche, 1992; Fridrichová, 2012 a i.) Asertívna komunikácia je jednou z foriem prosociálnosti, teda nielen komunikačná zručnosť za účelom získavania výhod, sebaapresadzovania a pod. v rámci informačnej roly asertivita napomáha manažérovi citlivo vyjadrovať a presadzovať vlastné názory, neporušovať práva iných a vnímať ich situáciu.

Rozhodovacie roly sa pokladajú za najdôležitejšie vzhľadom na to, že manažéri nesú značnú zodpovednosť za svoje rozhodnutia, nakoľko sa týkajú mnohých subjektov, ale aj prírody, životného prostredia a ďalších hodnôt. „Svedomie možno chápať ako jeden z faktorov rozhodovacieho procesu vnútorného sveta človeka (popri rozume, vôli, srdci, citoch, pamäti“ (Vadíková, 2011, s. 117). Predpokladom morálneho rozhodovania je interiorizácia morálnych hodnôt, ich zvnútornenie vo svedomí.

Prikláňame sa k názoru, že v rozhodovacom procese je nevyhnutné zvažovať jednak osobné hodnoty manažéra, ale aj firemné hodnoty (Bednár, 2019). Vzhľadom na to, že manažéri sú riadiacimi subjektami, sú denne nútení rozhodovať sa a preberať za svoje rozhodnutia zodpovednosť. Vzhľadom na to, na akej úrovni riadenia realizujú svoju profesijnú prax, musia preberať väčšiu alebo menšiu mieru zodpovednosti za svoje rozhodnutia, na základe ktorých realizujú svoje činy a ktoré sa častokrát týkajú mnohých ľudí, ale aj ekosystémov a prírody. v rozhodovacích procesoch tak zjavne nemôžu prihliadať iba na ekonomické ciele a hodnoty, ale aj na ďalšie ciele a hodnoty, ktoré umožňujú ľudský a spoločenský rozvoj (viď. model etického rozhodovania, *Príloha č. 4*).

Z pohľadu etiky sú problematické situácie, v ktorých dochádza k tzv. *konfliktu záujmov* (conflict of interest). Konanie manažéra, tak ako každého človeka vychádza z ego motivácie, sleduje vlastné výhody alebo výhody blízkych ľudí, a tak subjektívny záujem stojí v ceste nezainteresovanému rozhodnutiu. Konflikt záujmov vzniká, keď osoba dostane príležitosť uprednostniť svoje súkromné záujmy pred svojimi služobnými povinnosťami (Európska komisia, n.d.).

Do konfliktu záujmov sa môžu dostávať najmä manažéri vo verejnej, štátnej správe, ako aj v iných profesiách. Vo všetkých situáciách, aj pri riešení vážnych problémov by mali rozhodovať objektívne, nezainteresovane a v záujme verejného prospechu. Termín „konflikt záujmov“ však zastrešuje aj iné eticky problematické situácie a javy ako napríklad klientelizmus či korupcia. v oboch prípadoch je môj ego záujem

v rozpore s verejným záujmom a na tento konflikt záujmov nazeráme okrem práva aj z pohľadu etiky.

Pr. Lekári spolupracujúci s farmaceutickým priemyslom a súčasne podieľajúci sa na kategorizácii liekov – rozhodovaní o tom, ktoré lieky budeme uhrádzať zo zdrojov verejného zdravotného poistenia – čelia potenciálnym konfliktom záujmov (rizikám neobjektívneho rozhodovania o lieku). Novela zákona o liekoch zaviedla efektívnejšie zverejňovanie tejto spolupráce vo forme databázy na webe NCZI. Naša analýza týchto historicky prvých celistvých dát a ich porovnanie s deklaráciami členov poradných orgánov Ministerstva zdravotníctva pre kategorizáciu liekov, odhaľuje niekoľko zásadných zistení. Dnes už vieme, že každý druhý poradca kategorizácie je do určitej miery zaangažovaný v spolupráci s farmafirmami. Celkovo sú samotnými poradcami odkryté len necelé 4 % z firmami vykázanej sumy takmer 900-tisíc eur. v rokoch 2016–2017 v každom druhom konaní mal aspoň jeden poradca pri hodnotení či hlasovaní o liekoch konflikt záujmov. Ako sa teda dá v tomto nastavení predchádzať konfliktom záujmov? (Transparency International Slovensko, 2018).

5.1.2 Etika, manažér a moc

Konflikt záujmov sa dotýka aj práv a kompetencií manažéra, ktoré môže využívať na základe moci, ktorá sa vzťahuje na jeho pozíciu¹⁷ v nejakej organizácii či inštitúcii. Manažéri majú na základe moci realizovať jednotlivé úlohy v danej organizácii či inštitúcii, a teda riadiť, plánovať, organizovať, rozhodovať, kontrolovať, informovať a pod. Pochopiteľne, vrcholoví manažéri majú inú moc ako manažéri na najnižšej úrovni riadenia. Na všetkých úrovniach sa ale stretávame aj so zneužívaním moci manažermi, a to na presadzovanie individuálnych cieľov, uprednostňovanie záujmov na úkor spoločenských cieľov, ktoré majú prinášať prospech a možnosti pre rozvoj kolektívov, spoločenských. So zneužívaním moci v manažmente súvisia aj ďalšie nečestné praktiky ako – diskriminácia záujmov niektorých subjektov, prepájanie politickej a ekonomickej moci, klientelizmus,

¹⁷ Sociálna pozícia je postavenie ľudského subjektu v určitom sociálnom systéme, resp. v jeho štruktúre. Konkrétne pozície sa spájajú s určitým súborom práv a povinností. Sociálna pozícia zahŕňa:

- sociálnu rolu – očakávaný spôsob správania vo vzťahu k danej pozícii (úlohy a povinnosti);

- sociálny status (autorita, moc, prestíž vo vzťahu k danej pozícii (práva).

Rola a status sú vzájomne neoddeliteľné, ide o rub a líce jednej mince (Geist, 1992).

korupcia, netransparentné stanovovanie podmienok verejných súťaží, ktoré vyhovujú vopred vybraným obchodným partnerom a podobne. Podobné praktiky vyvolávajú nedôveru verejnosti k manažérskej profesii a poškodzujú ju.

Moc a jej zodpovedné využívanie je jeden z problémov, ktorým sa zaoberá aj manažérska etika. v tejto súvislosti je dôležité uvedomiť si, že moc manažérov, ktorú majú v danej organizácii ako riadiaci pracovníci, sa nevzťahuje na zamestnancov danej organizácie ako na osoby, ale vzťahuje sa na nich len ako na zamestnancov. Napriek tomu dochádza k zneužívaniu moci a napríklad za účelom získania osobných výhod, výhod pre svoju rodinu a podobne.

Na základe moci môžu ovplyvňovať rozhodovanie a celkové správanie členov daných organizácií, inštitúcií, ale aj správanie ďalších záujmových skupín, respektíve skupín, ktoré svojimi činnosťami nejako zasahujú. Problém vzniká vtedy, keď začnú moc využívať na presadzovanie osobných záujmov a cieľov, na manipuláciu situácií pre seba alebo blízkych, prijímanie nespravodlivých rozhodnutí s cieľom zvýhodniť seba či blízku osobu a podobne. Dochádza tak k zneužívaniu moci, vzhľadom na čo sa v spoločnosti objavujú také spoločenské „neduhy“ ako rodinkárstvo, klientelizmus, korupcia, a pod.

5.1.3 Manažérska etika – inštitucionálna rovina

Manažérska etika na inštitucionálnej úrovni pôsobí ako inštitúcia, ktorá predstavuje všeobecné pravidlá pre zúčastnené strany, a tak reguluje správanie podľa skupinových noriem (Remišová, 2011). Opiera sa o etické požiadavky, ktoré predstavujú skupinové normy. Ide tak o manažérsku etiku, ktorá je skupinovou etikou. Od manažérov ako profesijnej skupiny sa tak očakáva isté správanie pri plnení profesijných rol.

Niektoré subjekty v hospodárstve (podniky, organizácie, inštitúcie) majú vypracované požiadavky pre manažérov, ktoré majú naplňovať a rešpektovať. Ide o formu inštitucionalizácie etiky v organizácii. Vypracované požiadavky, respektíve profesijné normy, sú systematicky zaraďované napríklad do profesijného kódexu manažéra¹⁸ B. Fiala (2006) pokladá profesijný etický kódex a jeho analýzu za veľmi dôležitú súčasť manažérskej etiky. Dokonca uvádza, že existencia etického kódexu je

¹⁸ Okrem etických kódexov, teda aj profesijných kódexov sa medzi formy inštitucionalizácie etiky v organizáciách zaraďujú napríklad: komisie pre etiku, etický audit, etické okrúhle stoly, horúce linky a pod. (bližšie pozri napr. Remišová, 2011).

jedným z kritérií pretransformovania povolania manažér na profesiu (bližšie pozri: Fiala, 2006, časť: Etický kodex manažerů).

„Etický kodex manažéra je profesijným etickým kódexom, pretože sa vzťahuje na konkrétny druh profesie. Jeho súčasťou by malo byť vymedzenie funkcií manažéra, charakteristika manažéra ako stratéga a politika, hodnotová orientácia manažéra, definovanie jeho vzťahu k spolupracovníkom, vlastníkom, zákazníkom a k ostatným záujmovým skupinám“ (Jurová, 2013, s. 24).

Jeden z najstarších etických kódexov manažéra je český Kodex manažera, ktorý síce nemá v názve adjektívum „etický“, ale medzi požiadavkami, ktoré reálne tento kódex zahŕňa, sú najmä etické požiadavky (bližšie pozri: Česká Manažerská Asociace, 1998).¹⁹

Implementácia etiky do manažérskej profesie tak pomocou etických kódexov a ďalších etických programov, manažérom napomáha ľahšie dosahovať ciele, spoločne riešiť rôzne problémy v organizácii a v neposlednom rade – posilňuje image danej organizácie, respektíve inštitúcie.

Zhrnutie

Manažérska etika je jednou z mladších profesijných etík, jej úlohou je regulovať činnosti manažerov ako riadiacich pracovníkov vo viacerých oblastiach ľudskej praxe. Je profesijnou aplikovanou normatívnou etikou, ktorá zdôvodňuje miesto etických hodnôt a noriem v činnostiach manažerov v jednotlivých oblastiach spoločnosti, napomáha im morálne využívať moc, realizovať profesijné roly a riešiť rôzne problémy v profesijnej praxi. Jej základným východiskom je humanizmus, povinnosťou manažerov je humánne riadiť spoločenské procesy a celkovo rešpektovať humanizmus ako hodnotu vo všetkých činnostiach, pri vykonávaní jednotlivých manažérskych rol, ktoré sa vzťahujú na povinnosti, resp. očakávania manažéra na danej pozícii. Jedným z hlavných problémov manažérskej etiky je moc a jej využívanie. Manažérska etika na inštitucionálnej rovine sa opiera o etické požiadavky, ktoré predstavujú skupinové normy. Niektoré inštitúcie, organizácie, majú vypracované etické požiadavky, ktoré predstavujú skupinové normy, a tak v tomto prípade ide o manažérsku etiku, ktorá je skupinovou etikou.

¹⁹ Ďalej pozri etické kódexy manažerov: napr. Etický kodex interim manažera CAIM (CAIM, 2021); Etický kódex projektového manažéra (Projektoveriadenie.sk, n.d.) a i.

Otázky a úlohy:

1. Diskusia za okrúhlym stolom: Etické princípy v práci personálneho manažéra. Vytvoriť skupiny po max. 5 členov, zvoliť si mediátora a diskutovať o etických a neetických prístupoch pri realizácii personálnych činností.
Odporúčaná literatúra: Armstrong, M. – Taylor, S. 2015. Řízení lidských zdrojů.
Vaverčáková, M – Hromková, M. 2018. Riadenie ľudských zdrojov.
2. Pokúste sa špecifikovať humánne a zodpovedné riadenie manažéra.
Odporúčaná literatúra: Remišová, A., 2011. Etika a ekonomika.
Remišová, A. 1999. Manažérska etika.
Armstrong, M. – Taylor, S. 2015. Řízení lidských zdrojů.
Pechočiaková Svitačová, E. 2019. Etika manažéra a manažmentu v novom globálnom prostredí.

5.2 Podnikateľská etika

Vznik podnikateľskej etiky podnietili hromadiace sa problémy v spoločnosti opierajúcej sa o trhové hospodárstvo už začiatkom 20. storočia. Išlo o nezodpovedné prístupy k zamestnancom, obchodným partnerom, k štátu, nedodržiavanie platieb či sľubov, nízka úroveň kvality výrobkov, ohrozovanie práv spotrebiteľov, akcionárov, nedodržiavanie dôvernosti informácií a iné.

Na takéto a podobné problémy v spoločnosti reagovala verejná mienka, začali sa šíriť obavy verejnosti o kvalitu a bezpečnosť produkcie, ale i o životné prostredie, čo vyvolalo potrebu vytvoriť disciplínu, ktorá by sa nimi zaoberala.

Podnikateľská etika predstavuje etickú reflexiu morálky v podnikaní. Ide o konkretizáciu všeobecnej morálky vo sfére podnikania a ekonomiky v najširšom slova zmysle, a rovnako sa poníma ako autonómna disciplína, ktorá má vlastný predmet skúmania.

Ako samostatná akademická disciplína s vymedzenými hlavnými okruhmi skúmania sa etablovala v Spojených štátoch v 80. rokoch 20. storočia. v tomto čase bol zaznamenaný systematický rozvoj podnikateľskej etiky, boli publikované niektoré vedecké state o vzťahu etiky a ekonomie a vydané prvé čísla časopisov – Journal of Business Ethics, Business Ethics – An European Review. Súčasne sa začala všeobecne akceptovať jej definícia ako interakcia etiky a ekonomiky na troch

úrovniah. v tomto zmysle pod podnikateľskou etikou chápeme spojenie etiky a ekonomiky na všetkých úrovniach ekonomiky (Remišová, 2011).

V Európe bol rozvoj podnikateľskej etiky zaznamenaný v 80. rokoch 20. storočia. Dodnes sa v Európe popri podnikateľskej etike používajú aj názvy hospodárska etika, ekonomická etika, podniková etika a podobne. Na Slovensku sa udomácnil výraz – *podnikateľská etika*.

Okrem podnikateľskej etiky sa aj niektoré ďalšie aplikované etiky (hospodárska etika, manažérska, environmentálna, marketingová) zaoberajú skúmaním podnikania, ekonomických a hospodárskych činností, pričom si zachovávajú väzbu na všeobecnú etiku. Hospodárska etika alebo ekonomická etika majú širší rozsah ako podnikateľská etika, nakoľko okrem skúmania podnikateľských činností v ekonomike skúmajú etickú infraštruktúru trhu a všetky oblasti hospodárskeho systému. Napríklad P. Seknička uvádza, že základnou úlohou hospodárskej etiky je hľadať rovnováhu medzi ekonomickými ziskami a spoločenskými dôsledkami. Predstavuje reflexiu etických princípov v celom hospodárstve, „zahŕňa morálne normy a hodnoty, ktoré usmerňujú jednanie a správanie v ekonomike“ (Seknička a kol., 1997, s. 79). Kým teda podnikateľská etika predstavuje etickú reflexiu morálky v podnikaní, hospodárska etika (alebo etika hospodárstva) predstavuje etický rámec všetkých ekonomických aktivít, ktoré prebiehajú vo svete a v štátoch, reguluje ich priebeh a skúma, ako sa podieľajú na zvyšovaní kvality života človeka.

Podnikateľská etika má ako normatívna disciplína zdôvodňovať morálne normy a poskytovať argumenty pre vhodné formy správania v podnikaní na všetkých úrovniach ekonomického života. Odpovedá na otázku: Aké „*má byť*“ podnikanie? Súčasne argumentuje, prečo by mal podnikateľský subjekt konať istým spôsobom.

Podnikateľská etika sa zaoberá interdisciplinárnym skúmaním eticko-ekonomickej interakcie v najširšom zmysle slova, to značí, zaoberá sa všetkými úrovňami podnikania rôzneho typu. Ako podotýkajú A. Crane a D. Matten, podnikateľská etika sa nevzťahuje len na komerčné podnikanie, ale aj na vládne organizácie, na neziskové podnikanie, charitu a iné organizácie (Crane – Matten, 2007).

„Podnikateľská etika sa pokladá za „štúdium podnikateľských situácií, aktivít a rozhodnutí, v ktorom sú pomenované problémy dobra a zla“ (Crane – Matten, 2007, s. 5). Táto aplikovaná etika začala skúmať a predikovať realizáciu činností v podnikaní vzhľadom na zabezpečenie dobra pre ľudí, v záujme ktorých sa podnikanie realizuje.

M. Bohatá ju poníma ako reflexiu etických princípov vo všetkých podnikateľských činnostiach, ktorá zahŕňa normy a hodnoty individuálne, korporatívne a spoločenské. Má na mysli reflexiu týkajúcu sa základných ideí v rozhodovaní, ale i špecifických oblastí (marketing, financie, pracovné vzťahy, ochrana životného prostredia atď. (Bohatá, 1993). Dodnes sa podnikateľská etika rozvíja pomocou dialógu s takými disciplínami ako ekonómia, sociológia, sociálna filozofia, právo a tiež vďaka spolupráci s profesionálmi z podnikateľskej praxe. Zahŕňa morálne zásady a normy, ktoré majú usmerňovať správanie vo svete podnikania. Vychádzajú z toho, že dobré či zlé správanie sa vo svete často určuje cez masovo-komunikačné prostriedky, záujmové skupiny, podnikateľské organizácie, ale rovnako prostredníctvom hodnôt a osobnej morálky jednotlivcov (Ferrell – Fraedrich, 1991).

Výstižne ponímajú túto aplikovanú etiku autorky D. Smreková a Z. Palovičová, ktoré uvádzajú: „Podnikateľská etika reflektuje skutočnosť, že podnikanie sa odvíja nielen v rámci ekonomických štruktúr a vzťahov, ale aj na pozadí existujúceho prírodného a kultúrneho prostredia“ (Smreková – Palovičová, 1999, s. 8). Táto aplikovaná etika má upozorňovať na hodnoty, ktoré stoja v pozadí ekonomických aktivít a presahujú rámec ekonomických kalkulácií. v tejto súvislosti zdôvodňuje, že je dôležité zohľadňovať aj sociálne a environmentálne hodnoty, na ktoré by v záujme kvality života ľudí na Zemi a ochrany ekologického systému planéty ako celku, mali brať ohľad všetky podnikateľské subjekty.

Podnikanie je zamerané na racionálne zhodnocovanie kapitálu a na dosahovanie zisku, ale podnikateľská etika explikuje, že okrem právnych a legislatívnych noriem má byť regulované aj mravnými normami, ktoré sa vzťahujú na ochranu hodnôt, stojacich v pozadí podnikateľských činností.

Podľa Crane a Matten (2007) podnikateľská etika má za úlohu:

- zlepšovať ľudské podmienky;
- predchádzať koristníckemu presadzovaniu individuálnych cieľov v podnikaní s humánne spornými dôsledkami voči subjektom v podnikaní a vo verejnosti;
- budovať dôveru medzi účastníkmi podnikania navzájom, dôveru verejnosti voči podnikaniu a podnikateľským subjektom;
- regulovať spôsoby, ktoré podnikatelia uplatňujú na trhu, akými dosahujú zisky;
- upozorňovať na potrebu zodpovedného rozhodovania v podnikaní, ktoré musí presahovať rámec čisto ekonomických kalkulácií;
- napomáhať kultivovať podnikateľské prostredie, a to nielen v okolí podnikateľského subjektu, v ktorom sa podnikanie realizuje.

Okrem toho, podnikateľská etika sa pomocou morálnych noriem zameriava na reguláciu bežných interpersonálnych vzťahov v oblasti podnikania, nielen v organizáciách, ale v celom regióne, kde prebieha. Konkrétnejšie napríklad na posilňovanie lojality zamestnancov, vytváranie dobrých vzťahov na pracovisku, ale i dobrých vzťahov s ďalšími účastníkmi podnikania (posilňovať lojalitu investorov, prispievať k spokojnosti zákazníkov atď.) na vzťahy k regiónu, kde prebieha podnikanie a podobne (Crane – Matten, 2007).

V súčasnosti je predmet podnikateľskej etiky značne široký. Zaoberá sa skúmaním etických dimenzií podnikateľských aktivít v ekonomickom, právnom, politickom a environmentálnom kontexte na lokálnej i globálnej úrovni, a tiež individuálnym správaním účastníkov podnikania, správaním podnikateľských subjektov. Podnikateľská etika skúma zo svojho pohľadu podnikateľské ciele a zámery, jednotlivé činnosti a postupy ich napĺňania, ale aj vzťahy a interakcie s okolím, ktoré je zasahované podnikateľskými činnosťami, respektíve, na ktoré má podnikanie dopady. Okrem toho, venuje pozornosť aj explikácii a hodnoteniu ekonomických procesov systémov, hospodárskeho poriadku či podnikateľských stratégií a pod.

5.2.1 Úrovně podnikateľskej etiky

Etika skúma ekonomiku na štyroch úrovniach, ktoré sa rozlišujú nielen v ekonomike, ale aj v kultúre, vo vede, v politike a pod.

Obrázok 3 Úrovně integrácie etiky a ekonomiky

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa Remišová, 2011

Donedávna sa uvažovalo iba o troch úrovniach podnikateľskej etiky – makroúrovni, mezoúrovni a mikroúrovni, ale vzhľadom na mnohé problémy, ktoré prináša so sebou globalizácia ekonomiky a celkovo – globalizačné procesy, je potrebné vymedzovať aj globálnu úroveň podnikateľskej etiky. Zmeny v podnikaní, na ktoré reaguje podnikateľská etika na jednej úrovni, a to pozitívne aj negatívne, ovplyvňujú aj ďalšie úrovne podnikateľskej etiky.

Na globálnej úrovni podnikateľská etika upriamuje pozornosť na situáciu v globálnom prostredí. Ukázalo sa totiž, že ekonomické subjekty, ktoré sa zapájajú do činností na globálnom trhu, sa značným spôsobom podieľajú na vzniku globálnych problémov, rizík aj globálnych hrozieb vo svete, na poškodzovaní niektorých obyvateľov planéty, spoločností, ako i prírody.

Globalizácia síce vytvára situáciu slobody, no reálne v nej slobodná realizácia či napredovanie všetkých subjektov nie sú zaručené. Sťažuje to zostrovanie konkurenčného boja o nízke náklady práce, „zoštíhľovanie“ masovej výroby, v dôsledku čoho dochádza k zhoršovaniu pracovného zákonodarstva, k prepúšťaniu.

Napríklad v rámci rozvojových stratégií globálneho hospodárstva majú veľký vplyv nadnárodné korporácie (TNK) a firmy. Môžu slobodne realizovať svoje zámery v rôznych krajinách, ktoré sú pre nich výhodné vzhľadom na nízke dane. Ide najmä o rozvojové krajiny, ktoré musia akceptovať korupčné správanie, porušovanie ľudských práv a pod. Okrem toho, že v týchto krajinách dochádza k deformovaniu či vytláčaniu miestnych zvykov, tradícií a miestnej kultúry, dochádza k poškodzovaniu miestneho podnikania v predmetnej oblasti, ale aj k poškodzovaniu životného prostredia. TNK si totiž často vyberajú krajiny, ktoré majú dostatok prírodných zdrojov, pričom ich nevyužívajú zodpovedne, poškodzujú pritom životné prostredie, čím vážne ohrozujú udržateľný rozvoj na Zemi.

Globálna úroveň podnikateľskej etiky venuje pozornosť aj mnohým ďalším otázkam, ktoré sa spájajú s ekonomickou globalizáciou a s rozvojom globálnej ekonomiky. Napríklad:

- nezodpovednému využívaniu prírodného bohatstva;
- modernému (novodobému) otroctvu;
- detskej práci;
- podpore a rozvoju konzumu;

- škodlivému a nezodpovednému marketingu;
- rozvoju nezákonného obchodu, čiernej a šedej ekonomiky;
- ekologickým a environmentálnym problémom ohrozujúcim udržateľnosť a i.

Od podnikateľskej etiky sa spolu s politikou a právom na tejto úrovni vyžaduje regulovať činnosti globálnych podnikateľských subjektov na trhu tak, aby sa vyhýbali nemorálnemu správaniu, ktoré môže destabilizovať trh, poškodzovať štát, obchodných partnerov, spotrebiteľov a ďalšie subjekty, ktoré sú nejakým spôsobom zainteresované na podnikaní. Podnikateľská etika zdôvodňuje a vymedzuje ich morálne povinnosti – prispôbovať sa novým podmienkam globálneho trhu a usilovať sa nielen o dosahovanie zisku, ale najmä o uspokojovanie potrieb ľudí v celom globalizovanom svete pomocou morálnych postupov, spôsobov. Neupiera im možnosti presadzovať sa na globálnom trhu a v konkurencii, ale požaduje, dosahovať to pomocou dôstojných a spravodlivých prístupov voči ostatným účastníkom trhových transakcií, ako aj vďaka používaniu humánnych spôsobov a postupov vo výrobe, pri prezentácii tovarov, služieb a komodít určených obyvateľom globalizovaného sveta.

Makroúroveň podnikateľskej etiky skúma podnikanie, resp. hospodárske činnosti v spoločenskom rámci. Vládne a zákonodarné orgány v danom štáte majú značný vplyv na to, do akej miery je etika v ekonomike implementovaná, respektíve do akej miery sa má prihliadať na morálne hodnoty v podnikaní a v ekonomike. „V tomto zmysle ide o etiku hospodárstva krajiny/štátu, na ktorej sa vymedzuje základný etický rámec“ (Remišová, 2011, s. 78). Najdôležitejšiu úlohu na tejto úrovni zohráva práve štát. Pomocou legislatívy vytvára podmienky pre etické, resp. neetické praktiky v podnikaní, svojimi predpismi reguluje ekonomické činnosti. Medzi problémy, ktorými sa podnikateľská etika na tejto úrovni zaoberá patria také problémy, ako napr.

- nastavenie pravidiel hospodárskej súťaže a ich porušovanie;
- neetická legislatíva;
- nespravodlivá mzdová a daňová politika;
- diskriminácia na trhu práce a nezamestnanosť;
- ekologické problémy – znečisťovanie životného prostredia;
- regulácia cien v krízových situáciách;
- navrhovanie daňového zaťaženia či úľav a pod.

Mezouroveň podnikateľskej etiky sa zaoberá skúmaním etiky na úrovni podnikateľských subjektov (podnik, firma, organizácia), ktoré vystupujú

ako právnické osoby. Tieto si utvárajú etický rámec, a tak sa konkrétnejšie uvažuje o takzvanej *podnikovej etike*, *firemnej etike* a pod.

Na tejto úrovni podnikateľskej etiky má implementácia etiky do podnikov podobu inštitucionalizácie, pričom môže prispievať k vytváraniu pozitívneho image podniku, firmy. Organizácie si vytvárajú rôzne etické programy (etické kódexy, etický audit, etický komisár, ombudsman pre etiku, seminár o etike a i.), ktoré zohľadňujú spoločenské požiadavky na činnosť daného podnikateľského subjektu, ako i jeho špecifické činnosti a aktivity a konkrétnu morálnu situáciu.

V tomto procese sa často objavujú problémy, resp. dochádza k nesúladu medzi etickými požiadavkami zo strany podniku a zo strany štátu, prípadne jednotlivca. Podnikateľská etika zameriava pozornosť na pôsobenie podnikov, firiem a pod. v danom regióne, na ich morálnu reputáciu, ale aj na praktiky, ktoré sa uplatňujú vo vnútri organizácií.

Implementovať etiku do podnikov a ďalších podnikateľských subjektov znamená jednak upozorňovať na morálne hodnoty v činnostiach podniku, ktoré sa vzťahujú na poslanie, ciele a činnosti danej podnikovej organizácie. To vedie k rozvíjaniu vedomia spoločenskej zodpovednosti podnikovej organizácie, k odstraňovaniu nemorálnych postupov a praktík, a rovnako umožňuje takýmto a podobným praktikám predchádzať. Na základe dobrej implementácie etiky do podnikateľských organizácií sa etika môže stať významnou súčasťou podnikovej kultúry a regulátorom podnikateľských procesov prebiehajúcich v podnikoch i mimo nich. Môže tak napomáhať podnikateľským subjektom a ich členom zaujímať morálne stanoviská k viacerým problémom a nachádzať riešenia.

Medzi eticko-ekonomické problémy, ktorými sa zaoberá podnikateľská etika na Slovensku na mezoúrovni sa radia napr. tieto problémy:

- zlé pracovné podmienky;
- diskriminácia zamestnancov;
- nedodržiavanie bezpečnostných predpisov pri práci;
- nespravodlivé odmeňovanie;
- zlé medzil'udské vzťahy na pracovisku;
- nekvalitná práca;
- poškodzovanie majetku podniku;
- poškodzovanie dobrého mena podniku;
- produkcia nekvalitných výrobkov;
- neplatenie zdravotných odvodov za zamestnancov a pod.

5.2.2 Zisk ako jeden z problémov podnikateľskej etiky

Jednou z kľúčových tém, ktorými sa podnikateľská etika zaoberá je zisk, ktorý je síce z ekonomického hľadiska iba účtovou položkou, neobsahuje žiadny etický rozmer. Úlohou podnikateľskej etiky je skúmať spôsoby, akými sa zisk dosahuje, pomocou akých prostriedkov sa dosahuje, ako aj úsilia subjektov v podnikaní o maximalizáciu zisku. Súčasne objasňuje, na čo majú ekonomické subjekty v úsilí o zisk a jeho maximalizáciu prihliadať.

Podnikateľská etika nepopiera, že zisk je cieľom podnikania, avšak zdôrazňuje, že súčasne je *prostriedkom skvalitňovania života*. Nielen života podnikateľov, ale pre ďalších účastníkov podnikania vrátane tých, ktorým sú výsledky podnikania určené, teda sprostredkovane má viesť ku kvalitnému životu obyvateľov spoločnosti. Pritom „zisk“ má odlišnú podobu pre samotný podnikateľský subjekt, pre spotrebiteľa, región, atď.

Problémom je to, že „honba za ziskom“ sa v súčasnom modernom globalizovanom svete stala zdrojom celosvetových sociálnych otrasov a konfliktov. Na všetkých úrovniach podnikania a vo všetkých oblastiach je nutné si uvedomovať, že podnikanie je primárne motivované záujmom a úsilím podnikateľských subjektov o zisk, ale dosahovať zisk prostredníctvom podnikania je zároveň ich povinnosťou. Inak by vôbec nemohli reprodukovať východiskový kapitál, a teda nemohli by podnikat vôbec. Každý subjekt vo sfére podnikania je tak vzhľadom na samotnú povahu ekonomických vzťahov nútený konať tak, aby dosahoval zisk.

Ako uvádzajú I. Rolný a L. Lacina: „Čím vyššie sú zisky, tým vyšší je spoločenský produkt celého hospodárstva, a tým lepšie môže byť realizovaný všeobecný cieľ hospodárstva – umožnenie vyššej kvality života občanov“ (Rolný – Lacina, 2004, s. 40). Dosahovanie zisku vyžaduje efektívne hospodárstvo, ktorého mierou je veľkosť spoločenského produktu. z mikroekonomického hľadiska prináša takéto hospodárstvo zisk, ktorý je výsledkom úsilia jednotlivých podnikateľských subjektov.

V tejto súvislosti je dôležité upozorniť, že zisk z podnikania nemá iba finančnú podobu. Má aj ďalšie podoby (mzda pre zamestnancov, dobré pracovné podmienky, pracovné príležitosti v regióne, vyššia životná úroveň a i.), a to vzhľadom na subjekty, ktoré sú priamo či nepriamo zainteresované do podnikania (napr. pre podnikateľov, zamestnancov, komunitu, spoločnosť, štát) (bližšie pozri: Svitačová – Hrehová, 2016).

Podnikateľská etika upozorňuje na to, že jednotlivé subjekty v podnikaní majú preberať morálnu zodpovednosť nielen za to, aby dosahovali zisky a zabezpečovali ekonomický rast, ktorý je predpokladom vyššej kvality života, ale aj za spôsoby, akými zisky dosahujú. Každý zisk

v podnikaní totiž nie je morálne obhájitelný, a to práve vzhľadom na spôsoby, akými sa dosahuje. Úsilie maximalizovať zisk sa totiž spájajú aj s nemorálnymi postupmi, keď podnikatelia „v honbe za ziskom“ napríklad pristupujú k znižovaniu mzdy, k zvyšovaniu nárokov na pracovné sily, keď znevažujú požiadavky na ochranu životného prostredia a podobne. a rovnako manipulujú a dehumanizujú pracovné vzťahy, ale narúšajú aj vzťahy s členmi komunity a pod.

Morálny zisk, dosahovaný pomocou zodpovedných, spravodlivých čestných a pod. postupov sa môže niekedy spájať s ekonomickou stratou. Napríklad keď podnikateľský subjekt nielenže nič nezíska, ale utrpí i stratu, keď napríklad odmietne dodať objednané produkty, keď zistí, že sú chybné a nezodpovedajú požadovanej kvalite do niektorých krajín, kde je po týchto produktoch dopyt. Je si totiž vedomý, že by neuspokojoval spotrebiteľov, ba mohol by im spôsobovať zdravotné problémy a pod. a rovnako to, že by išlo o krátkodobý zisk, lebo odberateľ by mohol tovar reklamovať. Alebo a prinajmenej – dodaním nekvalitnej produkcie by poškodil reputáciu svojho podniku.

Podnikateľská etika zdôrazňuje zodpovedné úsilie dosahovať zisk, ktorý sa nemôže stať iba jednorazovou záležitosťou. Zisk je nutné ponímať ako prostriedok pre dosahovanie ďalších cieľov. Závisí tak nielen na spôsobe dosahovania zisku, ale aj na spôsobe použitia zisku. z pohľadu podnikateľskej etiky môžu podnikatelia podľa ľubovôle nakladať so ziskom až po splnení daňových povinností voči štátu, keď si splnia povinnosti vyplatiť odmenu pracovným silám a ďalším účastníkom podnikania.

V záujme rozvíjania udržateľného podnikania sú subjekty podnikania zodpovedné za to, aby „vrátili“ časť zisku do „mechanizmu“ podnikania. Znamená to, že zisk nie je iba cieľom podnikania, ale súčasne je dôležitým prostriedkom pre dosahovanie iných cieľov (modernizácie a skvalitňovanie výrobkov či služieb pre spotrebiteľov, vývoja nových technológií a i.). v záujme rozvoja podnikania sú podnikateľské subjekty tlačené neustále zvyšovať zisk, a súčasne preberať zodpovednosť za to, akými spôsobmi zisk nadobúdajú, a tiež ako s ním nakladajú.

Moderné trhové hospodárstvo umožňuje podnikateľským subjektom dosahovať stanovené podnikateľské ciele, a tak dosahovať zisk a zabezpečovať kvalitný život pre seba, ale aj pre ďalších ľudí v spoločnosti. Pri realizácii podnikateľských činností si musia subjekty uvedomovať, že spolurozhodujú aj o kvalite života ľudí v danom regióne, spoločnosti, ktorí majú rovnaké právo dôstojne žiť, ba sprostredkovane aj o celkovej sociálnokultúrnej úrovni spoločnosti. v tejto súvislosti aj vzhľadom na to, že podnikanie prebieha v spoločnosti a má byť prínosom

pre rozvoj spoločnosti, ako aj rozvíjať sa udržateľne sa objavujú koncepcie – *spoločenská zodpovednosť podnikania* a *udržateľné podnikanie*. Aj tieto koncepcie zahŕňajú morálne požiadavky.

Charakteristickou črtou spoločensky zodpovedného podnikania, a tak aj zodpovedného správania podnikateľských subjektov, je prijatie a rešpektovanie záväzkov presahujúcich zákonom stanovené kritériá a pravidlá podnikania. Táto koncepcia má za úlohu zabezpečovať rozvoj ekonomiky tak, aby malo podnikanie minimálne negatívne dôsledky na sociálne prostredie, v ktorom prebieha a tiež na environment (bližšie pozri napr. Bussard a kol., 2005; MPSVaR, n.d.; Svitačová – Hrehová, 2016 a i.).

Hlavnou ideou udržateľného podnikania je realizovať podnikanie pomocou ohľaduplných postupov a prístupov k našej planéte, k ľudskému životu a zodpovedne pristupovať k ľudským i prírodným zdrojom, a to vzhľadom na potrebu zachovania dostatočného množstva prírodných zdrojov pre budúce generácie.

V záujme udržateľného podnikania majú byť potreby obyvateľov Zeme dlhodobo uspokojované tak, aby sa pritom neničila biosféra, neobnoviteľné zdroje a aby sa posilňovala funkčná dynamická rovnováha medzi ľudskou civilizáciou a mimoludskou prírodou (bližšie pozri napr. Sustainability Degrees, 2021; Mravcová a kol., 2018 a i.).

Podnikateľská etika napomáha subjektom na všetkých úrovniach podnikania vyrovnávať sa s etickými problémami. Spolu s tým môžu na trhu, v spoločnosti či v regióne získať dobrú reputáciu, ktorá je cenným benefitom v ďalšom ich snažení. v neposlednom rade je nutné vyzdvihnúť úlohy tejto aplikovanej etiky vo svete, nakoľko v súčasnej ére globalizácie prispieva či aspoň upozorňuje na potrebu znižovať aj odstraňovať viaceré negatívne javy, ktoré sprevádzajú podnikanie a poškodzujú človeka.

Zhrnutie

Podnikateľská etika predstavuje etickú reflexiu morálky v podnikaní. Jej úlohou je skúmať činnosti v podnikaní vzhľadom na zabezpečenie dobra pre ľudí, v záujme ktorých sa podnikanie realizuje, zdôvodňovať morálne normy a poskytovať argumenty pre morálne správanie v podnikaní. Zaoberá sa interdisciplinárnym skúmaním eticko-ekonomickej interakcie v najširšom zmysle slova, to značí, všetkými úrovňami podnikania rôzneho typu, upozorňuje na hodnoty, ktoré stoja v pozadí ekonomických aktivít a presahujú rámec ekonomických kalkulácií. Medzi hlavné problémy podnikateľskej etiky patrí zisk, jeho dosahovanie, rozdeľovanie, skúmanie

podnikateľských cieľov a zámerov, postupov a prístupov, akými sú napĺňané, regulácia vzťahov a interakcií s okolím, ktoré je zasahované podnikateľskými činnosťami, dopady podnikania na ľudí, životné prostredie a na prírodu. Okrem toho, venuje pozornosť explikácii a hodnoteniu ekonomických procesov systémov, hospodárskeho poriadku či podnikateľských stratégií a načrtáva potrebu zodpovedného a udržateľného podnikania.

Otázky a úlohy:

1. A. Crane, D. Matten (2007) vymedzili niektoré úlohy podnikateľskej etiky (viď. vyššie). Doplňte ich a prípadne špecifikujte vzhľadom na prehľad niektorých etických problémov v ekonomike na Slovensku, ale aj vo svete.
Odporúčaná literatúra: Remišová, A. 2011. Etika a ekonomika. a i.).
2. Zisk z podnikania má odlišnú podobu pre priamych i nepriamych účastníkov podnikania. Špecifikujte podobu zisku pre jednotlivých priamych a nepriamych účastníkov podnikania.

5.3 Environmentálna etika a ekologická etika

Z aplikovanej etiky sa do pozornosti súčasných ľudí postupne dostávajú environmentálna etika a ekologická etika, a to v súvislosti s hromadiacimi sa problémami životného prostredia, ktoré sú jedným z typov globálnych problémov ľudstva a s ohrozením života na Zemi. Týkajú sa prakticky všetkých ľudí na planéte a ohrozujú na nej život, čo vyžaduje zmenu správania. v tejto súvislosti sa žiada posilňovať environmentálne uvedomenie ľudí a na základe toho ich motivovať k zmene správania, formovať u nich zodpovedný vzťah k spoločnosti, k životnému prostrediu, k ekosystémom a k celej prírode.

V odborných kruhoch aj na verejnosti často dochádza k zamieňaniu pojmov „environmentálny“ a „ekologický“, niektorí ekologickú etiku nevymedzujú ako samostatnú disciplínu a viac-menej ju stotožňujú s environmentálnou etikou. Nájdu sa aj autori, ktorí nachádzajú medzi oboma aplikovanými etikami určité rozdiely.²⁰

²⁰ Napríklad D. Smreková a Z. Palovičová uprednostňujú pojem environmentálna etika, pričom objasňujú, že starostlivosť o životné prostredie má popri ekologických aspektoch

Na Slovensku sa preferuje environmentálna etika, ale stretávame sa aj s ekologickou etikou.

Environmentálna etika zdôrazňuje potrebu zodpovedne pristupovať k životnému prostrediu, čo možno docieľiť práve vďaka uvedomeniu si existenčného významu životného prostredia.

Životné prostredie, jeho reflexia a ochrana je predmetom záujmu environmentálnej etiky. Ide o hodnotu, ktorá má existenčný význam pre život na Zemi a jeho udržanie. Najznámejšia je definícia životného prostredia, ktorú v roku 1967 prijala organizácia UNESCO v Paríži: „Životné prostredie človeka je tá časť sveta, s ktorou je človek vo vzájomnej interakcii, t. j. ktorú používa, ovplyvňuje ju a prispôsobuje sa jej“ (Remtová, 2009). Aj táto definícia potvrdzuje, že je dôležité zaoberať sa vzťahmi človeka k životnému prostrediu, ktoré pre neho predstavuje existenčnú hodnotu.

Environmentálna etika upozorňuje na nutnosť zmeny etických postojov človeka k životnému prostrediu a k jeho jednotlivým zložkám. „Etika hľadá teoretické zdôvodnenie tejto zmeny, hľadá základy vzniku nových morálnych noriem, podstatu nových etických princípov. Späťne môže – ale nemusí – pôsobiť na zmenu motívov nášho konania“ (Palovičová, 2012, s. 33).

Kým v minulosti sa príroda a spoločnosť kládli do protikladu, dnes začleňujeme človeka a spoločnosť do prírody a z pohľadu etiky posudzujeme aj vzťahy človeka k prírode. Pre rozvoj environmentálneho myslenia, a tak aj pre environmentálnu etiku predstavujú v súčasnosti impulzy globálne environmentálne problémy.

Environmentálna etika je aplikovanou etikou, ktorej „cieľom je teoreticky zdôvodniť, osvetliť morálne postoje, ktoré už existovali v spoločenskej realite, i tie, ktoré sa formujú pod tlakom nových problémov“ (Palovičová, 2012, s. 33). Vznikla ako reakcia na potrebu ukotviť vzťahy (individuálne i spoločenské) k prírode ako celku a aj k jednotlivým prírodným entitám a vytvoriť systém morálnych noriem, ktorý popri humánnych kritériách spĺňal aj environmentálne. Environmentálna etika je svojou povahou normatívnou disciplínou, ktorá odpovedá na otázky: „Na

aj aspekty sociálne, politické a psychologické (Smreková – Palovičová, 1999). E. Vladyková (2013) sa nazdáva, že ekologická etika vyjadruje širšie vzájomné väzby človeka s prírodou. Pojem „ekologický“ sa podľa nich vzťahuje na všetky prírodné systémy, v ktorých sú obsiahnuté živé organizmy a ich zoskupenia (jedinci, druhy, ekosystémy a i.). Pozornosť sa tu sústreďuje na ich vzájomné interakcie a interakcie s prostredím. Pojem „environmentálny“ sa v ekológii používa vo vzťahu životné prostredie organizmu, a tiež sa tento pojem vzťahuje k životnému prostrediu človeka (Klimková, 2015b).

akom základe máme budovať svoj vzťah k životnému prostrediu? Aké kritérium umožňuje rozhodnúť, ako sa má a ako sa nemá konať? Vyplyvajú morálne normy z prírodných zákonov?“ (Palovičová, 2012, s. 45–46). Zaoberá sa životným prostredím, ale aj človekom, ktorý je závislý na zdravom životnom prostredí, na prírodných objektoch a prírode ako celku. Ako sa uvádza: „Úlohou environmentálnej etiky prakticky od jej vzniku – (A. Leopold 1949), nie od oficiálnej prezentácie z roku 1973 (R. Roultney 1973) – bolo akceptovať axiologické posuny a usilovať sa o etickú reflexiu prírodných entít“ (Smolková, 2000, s. 66).

Táto aplikovaná etika sa zaoberá skúmaním vzťahov človeka k mimoludským prírodným entitám, ale aj skúmaním globálnych environmentálnych problémov, environmentálnej krízy, ktoré ohrozujú život na Zemi. Jednou z jej dôležitých úloh je posilňovať environmentálne uvedomenie súčasného človeka. Ochrana životného prostredia totiž nevyhnutne predpokladá uvedomenie si jeho hodnoty. Posilňovať environmentálne uvedomenie tak znamená oboznámiť sa s environmentálnymi hodnotami, osvojiť si ich, čo je predpokladom k tomu, aby sa človek nimi vo svojom správaní riadil.

V environmentálnej etike sa sformulovali dve línie: *antropocentrizmus* a *biocentrizmus*. Obidve línie tejto etiky požadujú nápravu vzťahu človeka k prírode. *Antropocentrická environmentálna etika* kladie dôraz na človeka a jeho záujem prežiť. Môžeme ju chápať ako snahu o zachovanie ústredného postavenia človeka a vzhľadom na to pristupovať k ochrane ostatných živých tvorov a životného prostredia ako pre človeka významným hodnotám (Binka, 2008).

Biocentrická environmentálna etika prisudzuje centrálny význam vo svete biotickému spoločenstvu, ktorého súčasťou je človek. Základným princípom je biologická rovnosť, resp. biocentrická rovnosť všetkých živých bytostí a ich rovnaký morálny status. A. Schweitzer aj niektorí ďalší myslitelia (napr. A. Naess, P. Singer) požadujú úctu k životu, a to ku každému životu. Ako Schweitzer uvádza: „Som život, ktorý chce žiť uprostred života chtiaceho žiť“ (Schweitzer, 1986, s. 26). Vo svojej *filozofii úcty k životu* Schweitzer v prvej pol. 20. storočia obhajuje úctu k životu, ktorá sprostredkúva duchovný pomer k svetu, nezávislý na poznaní univerza. Dobrý život človeka na Zemi opiera práve o úctu k životu, od ktorej Schweitzer odvodzuje etické konanie vo všetkých oblastiach spoluzitia tak s ľudským, ako aj s mimoludským svetom. Ako uvádza, iba etika úcty k životu je úplná. Skutočne etickým sa stáva človek vtedy, ak pomáha všetkému živému, a to bez ohľadu na to, akú má daný život cenu. „Podstata dobra je: udržať život, podporovať život, doviesť život k jeho

výšinám. Podstata zla je: ničiť život, škodiť životu, brániť životu vo vývoji“ (Schweitzer, 1993, s. 26–27).

Ak teda má človek úctu k životu, má úctu nielen k sebe, k ľuďom, ale i k hmyzu a k ostatnému životu. Ako napríklad uviedol: „Ak pracuje v letný večer pri svetlách lúč, radšej drží okno zatvorené a dýcha dusný vzduch, než by mal vidieť hmyz za hmyzom padať na jeho stôl s rozpálenými a klesajúcimi krídlami“ (Schweitzer, 1999, s. 273). Etika je podľa Schweitzera zodpovednosť voči všetkému živému, ktorá nikde nekončí a spočíva v praktizovaní rovnakej úcty k voči všetkému. Podľa neho ide o základnú zásadu morálky.

Prírodné a morálne zákony ale nemožno stotožňovať. Ich charakter je odlišný. Kým prírodné zákony predstavujú nemennú pravidelnosť v prírode a samy osebe nie sú morálne alebo nemorálne, lebo fungujú nezávisle od vôle človeka, mravné zákony, resp. normy majú sociálny pôvod. Sú pravidlami, ktoré zakazujú alebo požadujú určité konanie a majú formu normatívnych regulatívov správania (Palovičová, 2012).

Normy týkajúce sa ochrany životného prostredia sú v súčasnosti obsiahnuté aj v legislatíve európskych krajín. Kvalita environmentu je v nich monitorovaná a v ústavách je zakotvené právo na zdravé životné prostredie ako jedno zo základných práv človeka. Možno to pokladať za prejav environmentálneho uvedomenia i keď z existencie právnych noriem týkajúcich sa životného prostredia, sa nedá jednoznačne vyvodzovať, že zároveň fungujú aj ako etické normy.

Environmentálna etika ale určite posilňuje environmentálne uvedomenie ľudí. To sa prejavilo v hnutiach a iniciatívach v záujme udržateľného života, resp. rozvoja, čím environmentálna etika nepriamo ovplyvnila súčasnú podobu legislatívy v nehumánnych charakteristikách i kritériá ekonomického rozvoja a v širšom kontexte ovplyvnila aj súčasnú podobu sveta (Smolková, 2006). Niektoré problémy, ktorými sa zaoberá, sa prelínajú s ďalšími etikami. Napríklad s podnikateľskou etikou, keď sa napríklad jedná o zasahovanie do životného prostredia podnikateľskými aktivitami. Niektorí autori pokladajú environmentálnu etiku za súčasť podnikateľskej etiky (napr. Hanuláková, 1997), pričom berú do úvahy, ako podnikanie negatívne vplýva na životné prostredie. Podnikateľské subjekty, ktoré zodpovedne pristupujú k životnému prostrediu a venujú pozornosť napríklad výrobe environmentálne vhodných produktov, získavajú na trhu konkurenčnú výhodu. Nielen na túto výhodu, ale hlavne na potrebu environmentálnej výroby a spotreby upozornil V. Zapletal, podľa ktorého *environmentálna etika výroby a spotreby* musí mať v trhovom hospodárstve spoločenskú dimenziu, lebo takúto dimenziu má aj životné prostredie človeka a spoločnosti. v prípade, že u ekonomických

subjektov absentuje environmentálne vedomie, táto etika sa dostáva do rozporu s ich individuálnymi záujmami. Ako uvádza, environmentálna etika výroby a spotreby súvisí s vedecky poznanou nevyhnutnosťou trvalo udržateľného rozvoja spoločnosti, všetkých jej aktivít, teda aj rozvoja ekonomiky, jej fáz výroby i spotreby (Zapletal, 1998).

Environmentálna etika výroby spočíva v minimálnom poškodzovaní prírody, krajiny, už pri samotnom zakladaní výroby, lokalizácii výrobných jednotiek, ďalej v minimalizovaní poškodzovania prírody pri čerpaní všetkých materiálových a energetických vstupov do výroby, v minimalizovaní poškodzovania prírody v procese výroby, a to všetkými druhmi výrobných odpadov. a napokon, environmentálna etika výroby spočíva i v zodpovednosti výrobcu za environmentálnu neškodnosť vyrobených produktov pri ich používaní, a tiež po ukončení ich života a premene na odpad. Ten treba recyklovať alebo v prírode zneškodniť bez toho, aby ju to poškodilo.

Environmentálna etika spotreby predpokladá vytvárať, podnecovať a realizovať finálnu spotrebu, ktorá svojou štruktúrou, rozsahom, zodpovedá kritériám udržateľného rozvoja a etike. Environmentálna etika spotreby sa opiera o filozofiu – *BYŤ* a nie *MAŤ*. Samoučelná spotreba, ktorá spočíva v nepotrebnom hromadení vecí, vyžaduje nepotrebné čerpanie a ničenie prírodných zdrojov a nadmerné čerpanie nebiotických zložiek životného prostredia, nie je v súlade s environmentálnou etikou (Zapletal, 1998).

Uvažovanie o environmentálnej etike výroby a spotreby nasvedčuje tomu, že využíva poznatky niektorých ďalších typov aplikovanej etiky a na druhej strane ich dopĺňa. Ide najmä o také aplikované etiky ako podnikateľská etika, hospodárska etika či marketingová etika.

Ako E. Kohák uvádza, výraz „ekologická etika“ je síce nový, ale ekologická etika zďaleka nie je nová. „Ide o súbor zásad, pravidiel, ktoré človeku naznačujú, akoby sa mal správať vo svojom obcovaní s mimoludským svetom“ (Kohák, 2011, s. 16).

Ako už bolo uvedené vyššie, nachádzame niektoré argumenty, prečo uprednostňovať pojem ekologická etika, ako špecifický typ aplikovanej etiky prekračujúcej rámec životného prostredia človeka a ľudských aktivít a otvárajúci širší horizont súvzťažnosti rozširujúc sféru morálnej významnosti (bližšie pozri: Klimková, 2015b).

Ekologická etika sa pokladá za regulátor postojov človeka a celkovo jeho správania k mimoludskému svetu a zaoberá sa dvoma otázkami:

1. Prečo prišlo vo vzťahu: človek – životné prostredie k zlyhaniu?
2. Ako by sa mal tento vzťah zmeniť? (Činčera, 2006).

Táto aplikovaná etika skúma fundamentálne problémy skutočného sveta, nespravodlivosť, ľudské i mimoludské utrpenie, globálne hrozby. Ako už bolo vyššie uvedené, ľudia by si mali uvedomovať, že sú súčasťou prírody, environmentu a nemajú právo na koristnícke správanie k Zemi, k jej obyvateľom, ako aj k neobnoviteľným zdrojom. Na základe toho by sa následne mali zasadzovať o budovanie udržateľnej ekonomiky a o udržateľný ekonomický rozvoj.

Ekologická etika je interdisciplinárna, spája ekologické vedy s morálnou a politickou filozofiou a s inými disciplínami (napr. s politológiou, religionistikou, bioetikou, medzinárodnými vzťahmi, sociológiou). Týmto sa odlišuje od ostatných subdisciplín aplikovanej etiky (Vladyková, 2016). „Aplikačná a praktická hodnota a dimenzia ekologickej etiky tkvie v tom, že napomáha hľadaniu takej alternatívy ľudskej praxe, ktorá mení svet na udržateľné, zdravé a dobré miesto pre všetkých pozemšťanov“ (Klimková, 2015a, s. 453).

Ekologická etika nie je ideológia, ale predstavuje činnú odpoveď na ohrozenie a ničenie Zeme. Jej účelom je „hľadanie spôsobov šetrného, láskyplného a trvalo udržateľného spôsobu ľudského pobývania ľudí medzi sebou a obcovania s mimoludským svetom, a to ako na úrovni osobného života, tak na úrovni spoločnosti a ľudstva ako celku. Aby všetci žili v mieri...“ (Kohák, 2011, s. 159). Apeluje tak na jednotlivcov, ale i na celé spoločnosti a spoločenské systémy, aby v záujme udržateľnosti prehodnotili svoj vzťah k svetu. Udržateľnosťou života sa musíme zaoberať preto, že sme jednak početnejší a jednak oveľa náročnejší ako naši predchodcovia. Potrebujeme hľadať pravidlá udržateľného súžitia, lebo s tradičnou etikou si už nevystačíme.

Podobne ako Schweitzer, aj Naess či Singer požadujú rovnoprávnosť všetkých foriem života.²¹ Podľa nich žiadny rozdiel medzi človekom a ostatnými živými tvormi nie je morálne relevantný, i keď uznáva, že sa u nich odlišujú potreby. Aj keď máme rôzne potreby, každý má rovnaké právo na ich naplnenie. Rovnoprávnosť pokladajú za morálnu normu vo vzťahu k druhému, na čo nadväzujú morálne požiadavky ako ohľaduplnosť, súcitiť a pod.

Problémami súčasnej spoločnosti a mimoludského sveta sa zaoberal A. Leopold, ktorý sa pokladá za jedného z najvplyvnejších mysliteľov tohto storočia, ba za „duchovného otca“ ekologickej etiky. Vychádza

²¹ Ide o takzvané biocentrické rovnostárstvo, opierajúce sa o presvedčenie, že je správne uznať nárok každého na život podľa vlastného určenia, pričom tieto nároky nemožno hierarchizovať, všetky formy života majú rovnakú hodnotu (bližšie pozri napr. Kolářský, 2011).

z tradičnej etiky, ktorá vyzdvihuje mravné nároky na prístup k ľudským bytostiam a postupne aj on uznáva rovnoprávnosť všetkých živých tvorov. Aj Leopold zdôrazňuje potrebu úcty k celému spoločenstvu života a vo svojej *etike Zeme* pokladá zodpovednosť voči Zemi za najdôležitejšiu povinnosť v novom tisícročí. Etika Zeme má zmeniť úlohu homo sapiens z dobyvateľa spoločenstva na jedného z mnohých jej členov a občanov Zeme (Leopold, 1999). Na základe toho si majú ľudia uvedomiť, že nemajú právo na koristnícke správanie k Zemi, že sú jej súčasťou a k jej obyvateľom a tiež k neobnoviteľným zdrojom a celej prírode, sa majú správať zodpovedne. Jeho etika je holistická²², chápe prírodu, ekosystém či spoločenstvo ako prepojený celok, v ktorom majú jednotlivci svoje poslanie, čo určuje ich funkciu pri zachovaní spoločnosti. Leopold uznáva biotické spoločenstvo ako spoločenstvo celého života a všetkého, čo podporuje život a vyzýva k ochrane rovnováhy života. v diele *Obrázky z chatrče* si uvedomuje, že život ľudí i ďalších jedincov závisí na integrite a stabilite celku. Záujmy jednotlivcov pokladá za legitímne potiaľ, pokiaľ nenarúšajú stabilitu celku. Na druhej strane ale uznáva, že integrita celku by nemala význam, keby jej členovia, teda jedinci, boli nešťastní, a tak sa hodnota celku musí odvodzovať od jedincov, pre ktorých je celok vytváraný (Kohák, 2011). Uvedomuje si, že život jedinca závisí od integrity a stability celku, čo od jedincov požaduje, aby nijakým spôsobom túto stabilitu nenarúšali. Na to nadväzujú morálne požiadavky – obmedzovať individuálnu vôľu pre dobro druhého i pre dobro celku. Podľa neho nikto nemôže žiť izolovaný život v spoločenstve, pretože jednotlivé životy sa navzájom ovplyvňujú, prelínajú.

Podľa Leopolda máme „myslieť ako hora“ a neporušovať rovnováhu života, čo predpokladá obmedzovať svojvôľu pre život druhých ľudí. Výraz „myslieť ako hora“ použil v súvislosti s postupným vyhubením hôr (najprv vlčat, srn, atď.), čím zároveň poukázal na to, že z hľadiska hory je to, čo narušuje rovnováhu života škodnou (Leopold, 1999).

Najmä ekologická kríza, ktorej koreňom je nezodpovednosť ľudí, upozornili podľa Koháka na to, že „ľudstvo svojím konaním drasticky narúša schopnosť biosféry vyrovnávať ľudské zásahy a udržiavať

²² Holizmus a individualizmus predstavujú odlišné prístupy k vzájomnému vzťahu individua a spoločnosti. Holizmus zameriava pozornosť na spoločnosť, resp. sociálny celok a uprednostňuje súdržné spoločenstvo pred atomizovanou spoločnosťou. Na základe podstaty celku (spoločnosti, spoločenstva) sa v holizme vysvetľuje individuálne konanie členov ako jeho prejav (Černík – Viceník, 2004). Individualizmus sa sústreďuje na individua, spoločnosť pokladá za súhrn individuí, neprihliada na význam sociálnych väzieb a sociálnych systémov, podceňuje kooperáciu, solidaritu, sociálnu zodpovednosť a pod.

prostredie vhodné pre ľudský druh života“ (Kohák, 2011, s. 18). Pritom podotýka, že príroda sa nezmenila, ba ani náš prístup k prírode, v ktorom sa zaujímame iba o svoje práva, ale následky nášho konania nás už nezaujímajú (Kohák, 2011). z tohto dôvodu sa potrebujeme zaoberať hľadaním trvalo udržateľného spôsobu života. Preto, že sme neporovnateľne početnejší, ale i preto, že sme neporovnateľne náročnejší ako naši predchodcovia. a do tretice preto, že sme neporovnateľne mocnejší ako naši predchodcovia. „Potrebujeme vedome hľadať pravidlá trvalo udržateľného súžitia jedného s druhým i nás všetkých s prírodou ako celkom“ (Kohák, 2011, s. 25). To je úlohou nielen vedeckej ekológie, ale i filozofie a novej, ekologickej etiky.

S ekologickou etikou sa spája aj meno H. Skolimowského, ktorý sa inšpiruje aj etikou úcty k životu Schweitzera a pokladá svet za svätyňu. Skolimowského ekologická etika sa opiera o základnú hodnotu, a to o princíp posvätnosti života. Tento princíp má ľudí viesť k ochrane iných foriem života, k ochrane prírodného prostredia, ako i k ochrane ľudského životného prostredia, v ktorom je ohrozený. v prípade, že premisa o posvätnosti života je spochybňovaná, ochrana životného prostredia sa nemá o čo opierať. Ako uvádza: „Potom chýba reálny dôvod na to, aby sme sa angažovali v ochranárskej stratégii a ekologickej etike“ (Skolimowski 1996, s. 141).

To, že žijeme vo svete, ktorý je svätyňou je základom jeho *ekoetiky* (etiky Kosmicskej). Na základe takéhoto ponímania sveta sa máme správať s úctou k ľuďom, k prírode, rešpektovať a ochraňovať hodnoty ako úcta, pokora, zodpovednosť, spravodlivosť. Tieto hodnoty si uvedomujeme ako zdraví ľudia, ktorí si uvedomujú svoje problémy. Ich liečenie je súčasne liečbou našej planéty.

Zhrnutie

Predmetom záujmu environmentálnej etiky je životné prostredie a jeho ochrana. Environmentálna etika sa zaoberá životným prostredím, od ktorého je človek závislý, zdôvodňuje potrebu zodpovedného prístupu ľudí k tomuto prostrediu, čo predpokladá uvedomiť si jeho existenčný význam pre život a jeho udržateľnosť. Jednou z dôležitých úloh environmentálnej etiky je tak posilňovať environmentálne uvedomenie súčasného človeka. v environmentálnej etike sa sformulovali dve línie: antropocentrizmus a biocentrizmus, ktoré požadujú nápravu vzťahu človeka k prírode, líšia sa podľa toho, či má centrálny význam človek alebo biotické spoločenstvo.

v záujme udržateľnosti Zapletal poukazuje na environmentálnu etiku výroby a environmentálnu etiku spotreby, čo potvrdzuje, že niektoré aplikované etiky sa rozvíjajú v súčinnosti s druhými.

Ekologická etika je aplikovanou etikou, ktorá sa zameriava na reguláciu postojov človeka a jeho správania k mimoludskému svetu. Opiera sa o takých mysliteľov ako Schweitzer, Leopold, Singer, Skolimowski a i., ktorí zdôrazňujú úctu k životu, pričom uznávajú rovnoprávnosť všetkých foriem života. Táto aplikovaná etika predstavuje činnú odpoveď na ohrozenie a ničenie Zeme a apeluje na udržateľnosť života. s ekologickou etikou sa spája aj meno Skolimowského, ktorého chápanie sveta ako svätyne je základom jeho ekoetiky, ktorá požaduje úctu k ľuďom, k prírode, rešpektovanie a ochranu hodnôt ako pokora, zodpovednosť, spravodlivosť a i.

Otázky a úlohy:

1. Aké sú etické aspekty životného štýlu v súčinnosti so životným prostredím? Odporúčaná literatúra: Kimáková, T. a kol. 2016. Environment a jeho etické aspekty.
2. Vyberte profesie, v ktorých nesú ich vykonávatelia značnú mieru zodpovednosti za stav životného prostredia a zdôvodnite svoj výber.
3. Uved'te príklady environmentálnej výroby z praxe. Konkretizujte a vysvetlite jej výhody v porovnaní s klasickou výrobou v danej oblasti.
4. Čím sa zaoberá ekologická etika a o ktorých mysliteľov sa opiera? Čo je biocentrické rovnostárstvo a aký je jeho protiklad?

5.4 Bioetika

Rozvoj biológie a biotechnológií a ich vplyv na medicínu a celý komplex vied skúmajúcich človeka, podnietil vznik bioetiky – etiky života. Dochádzalo k zmenám tradičných predstáv o človeku a jeho kvalite života. Bioetika ako vedecká disciplína vznikla na prelome 60.-70. rokov v USA. Jej vznik súvisí so zmenami v tradičnej medicínskej etike a s rozvojom biomedicínskeho poznania. Bioetika sa často spája s lekárskou etikou, od ktorej sa odlišuje tým, že sa zaoberá filozofickými otázkami, pridáva sa etických teórií a pod. Bioetická teória sa pokladá za súčasť aplikovanej etiky v nadväznosti na profesijnú. Kľúčovým poňatím bioetiky nie je

zdravie, ale život, a to nielen ľudský život. Život predstavuje dobro, je najvyššou hodnotou. v tomto ohľade treba odlišiť napĺňanie života samotným žitím, teda chápanie života ako dynamickej hodnoty od transcendentálneho smerovania²³ (Jemelka, 2007). Vo formovaní medicínskej etiky a aj bioetiky totiž zohrávali vážnu úlohu ekonomické kritériá. Systém voľného trhu napríklad ovplyvňuje vzťahy medzi lekárom a pacientom. „Medicína, ktorá je orientovaná na zisk, nevyhnutne mení vzťahy lekára a pacienta v zmysle uvedomovania si vlastného práva (zo strany pacienta) na autonómne riešenie problémov, ktoré sa týkajú jeho zdravia“ (Koval'ová, 2002, s. 246–247).

Rozvoj voľného trhu umožnil rozvoj takej biomedicíny, ktorá sa zameriava na realizáciu biomedicínskych zásahov, ktorými sa odstraňujú niektoré „nedostatky prírody“. Moderná biomedicína na základe biomedicínskych výskumov²⁴ ponúka „moderné vylepšovanie človeka“ (human enhancement), naprávanie jeho nedostatkov a obmedzení v biologickej výbave a hľadá metódy, ako využiť rozvíjajúce sa technológie nielen na terapeutické ciele, teda na zlepšenie zdravotného stavu jednotlivca a populácie, ale aj na vylepšenie či zdokonalenie fyzických, kognitívnych i emocionálnych schopností (Tomašovičová, 2014). v tejto súvislosti sa uvažuje o „šľachtení človeka“, resp. o vylepšovaní človeka pomocou technologických zásahov, teda nie o zušľacht'ovaní človeka v zmysle jeho kultivácie napríklad vzdelávaním.

K šľachteniu človeka dochádza pomocou biotechnológií, ktoré sú ľudským produktom. Ide o zámernú premenu živých organizmov na biotické artefakty pre ľudské účely, čiže o ľudskú intervenciu do živých procesov, ich manipuláciu a kontrolu v záujme človeka. Ako sa uvádza, biotechnológia nie je len aplikovaná biológia alebo medicína, ale je oveľa komplexnejšou ľudskou (i sociálnou) praktikou, lebo v nej zasahujeme do samého jadra života i vlastnej ľudskej prirodzenosti. Tú chceme zdokonaľovať a dokonca meniť. Vylepšovanie človeka má prebiehať pomocou bio-techno-vedy, „chce vylepšovať nás samých – lebo aj to je zrejme súčasť našej „otvorenej“, dekonštruktívnej ľudskej povahy – až

²³ Transcendentálne smerovanie – smerovanie presahujúce našu skúsenosť, nezávislé od našej skúsenosti, podľa I. Kanta je transcendentálne to, čo je pred skúsenosťou. Ide o nutné a univerzálne podmienky, ktoré a priori zakladajú možnosť skúsenosti (Slovníček fenomenologických výrazů, n.d.).

²⁴ Biomedicínsky výskum možno charakterizovať ako vysoko odbornú a cieľavedomú činnosť zameranú na získanie nových biologických a medicínskych poznatkov, s cieľom ich využitia na ochranu, prinavrátenie, prípadne zlepšenie zdravia človeka (ako jednotlivca i ako člena určitej populačnej skupiny) (Glasa, 2010, s. 7).

natol'ko, že už nechceme byť tými ľudskými bytosťami, aké sme poznali a poznáme doteraz“ (Višňovský, 2020, s. 11).

V dôsledku rozvoja biomedicíny sa postupne odhaľuje nesúlad medzi tradičnými morálnymi hodnotami a technickými možnosťami súčasnej medicíny. Do biomedicíny sú neustále zavádzané nové metódy a technológie, pričom je dôležité zohľadňovať ich výhody, ale aj nedostatky. Súvisí to aj so stanovením priorít výskumu a s potrebou uvedomovať si, že biomedicínska činnosť sa predovšetkým musí zameriavať na pomoc chorým pacientom a na starostlivosť o ich zdravie. Cieľom ochrany zdravia človeka musí byť zdravie a nie profit! (Virt, 2007). Rovnako to musí platiť v medicíne, ktorá už nie je iba prostriedkom, pomocou ktorého čelíme chorobám, ale prostriedkom, ktorý umožňuje vylepšovanie človeka, zdravého človeka (bližšie pozri: Sitarčíková, 2012). Ústrednou kategóriou bioetickej teórie je život. Bioetika je v prvom rade "etikou života", pre ktorú je charakteristické uvedomenie si hodnoty života ako základnej hodnoty. V. R. Potter, ktorý sa pokladá za zakladateľa bioetiky, chápe bioetiku vo svojej publikácii *Bioetika – most do budúcnosti* ako aplikovanú biológiu, ktorá má umožniť život v budúcnosti a prežitie ľudstva na Zemi (Potter, 1971). v tejto súvislosti bioetika zdôvodňuje potrebu zodpovedného konania, ktoré bude smerovať k náprave kvality života. Celkovo, Potter sa chcel zamerať na interdisciplinárne skúmanie života, ktoré by zahŕňalo aj etické problémy v klinickej a biomedicínskej praxi, pričom pozornosť im má venovať bioetika. „Bioetika by sa tak podľa neho mala zaujímať o všetky otázky, ktoré priamo súvisia so životom človeka a jeho úlohou na Zemi a snažiť sa porozumieť životu v jeho najširších kontextoch“ (Komenská, 2014, s. 12).

Interdisciplinarita bioetiky predpokladá spoluprácu s prírodovednými, medicínskymi, ale aj so spoločenskovednými disciplínami, integruje poznatky z lekárstva, biológie, ale i ekonómie.

Prikláňame sa k D. Kovaľovej, ktorá označuje bioetiku za vedeckú a filozofickú disciplínu, „ktorá zdôrazňuje kvalitu života (bios) s ohľadom na prežitie človeka na Zemi. Využíva biologické a ekologické poznanie, ktoré sa týka života všetkých živých bytostí žijúcich na Zemi. Hľadá nový vzťah človeka a prírody, aby nedošlo k zničeniu podmienok pre život nielen ľudí, ale i zvierat, rastlín, a tak dospieva k určovaniu noriem, pravidiel a princípov pre ich dobrý život. Dobré vzťahy nemožno pestovať len vo vzťahu človeka k človeku, ale treba ich pestovať aj k celku živej prírody, a teda dbať na práva všetkých živých bytostí“ (Kovaľová, 2002, s. 248).

Bioetika zdôrazňuje potrebu rešpektovať práva človeka a ľudskú dôstojnosť ako hodnotu, ktorá prináleží každému človeku. Ľudská dôstojnosť je normatívnou hodnotou a kritériom pre etické rozhodovanie.

v tomto zmysle bioetika pristupuje k takým problémom ako – ochrana vznikajúceho života (problém interrupcie), ukončenie života (problém eutanázie), k posudzovaniu takých problémov ako – umelé oplodnenie, náhradné materstvo, génové technológie a i. Osobitnú pozornosť venuje počiatku i koncu ľudského života.

Ľudská dôstojnosť je hodnotou aj vo výskume na človeku. Tu sa dotýka diagnostiky, prevencie i liečby (rakoviny, AIDS či civilizačných chorôb), pričom súvisí s ekonomickými aspektmi vedeckého výskumu (testovanie nových liečiv, konkurencie výrobcov a pod.). Vzhľadom na potreby výskumnej praxe uvažujeme o niektorých etických otázkach. Napríklad:

- realizácia výskumu, ktorý sa týka živých tvorov (napr. testovanie kozmetických výrobkov, čistiacich prostriedkov na zvieratách);
- ochrana ľudskej autonómie a dôstojnosti (v zmysle Kantovho kategorického imperatívu²⁵: človek nemôže byť používaný ako prostriedok, a teda ani dobrovoľník vo výskume nesmie byť manipulovaný, ale plne informovaný o možných následkoch;
- kalkulovaným zámerom experimentu nemôže byť zhoršenie zdravotného stavu, pri testovaní nemôže byť u dobrovoľníka zámerne vyvolané ochorenie, (súčasne je ale možné chorého podrobiť experimentálnej terapii, a to pri dodržaní požiadavky na informovanosť (Jemelka, 2012, s. 33–34).

Okruh javov, ktoré sa dnes zaraďujú pod pojem bioetika, je dnes pomerne široký a dotýka sa biologických vied, medicíny, ale i psychológie, teológie a pod., nakoľko aj tieto vedy majú vzťah k problematike ľudského života (bližšie pozri Smolková, 2007). Do bioetiky, ktorá sa dnes poníma širšie ako pôvodne, kedy vznikla, sa zaraďujú aj otázky environmentálnej etiky či etiky vzťahu k zvieratám, ktoré sa týkajú ľudského života či prežitia človeka. Rovnako sa sem zaraďujú otázky práva na život človeka alebo práva na ochranu ľudskej dôstojnosti.

Medzi hlavné úlohy bioetiky pritom patrí reagovať na:

- etické problémy v kontexte lekárskej praxe a zdravotníckych inštitúcií;
- etické problémy, ktoré sa spájajú s novými biomedicínskymi technológiami;

²⁵ Kategorický imperatív – bezpodmienečný príkaz; zásada morálneho správania ľudí, všeobecné morálne pravidlo: Konaj tak, aby sa maxima tvojej vôle mohla stať základom všeobecného zákonodarstva. Kant objasňuje kategorický imperatív ako príkaz praktického rozumu, ktorý zakladá nosný princíp celej morálky (bližšie pozri: Kant, 1996).

- medzinárodné etické problémy, ktoré súvisia s verejným zdravím a zdravotnou starostlivosťou v medzinárodnom meradle;
- etickú problematiku vzťahu človeka a spoločnosti v kontexte životného prostredia;
- etickú problematiku vzťahu človeka k zvieratám a rastlinám (Kovaľová, 2013).

Ku konkrétnym problémom, ktorými sa bioetika zaoberá, zaradíme napríklad práva človeka rozhodovať sa v rôznych situáciách (interrupcia, eutanázia). Týkajú sa práva pacienta na rozhodnutie – napr. na dôstojnú smrť – ale súčasne je toto právo v konflikte s povinnosťou lekára rešpektovať profesijné pravidlo "Neuškod", ako i s morálnou normou "Nezabiješ". Ďalšími problémami sú napr. tzv. informovaný súhlas pacienta (na základe lekárovho oboznámenia jeho alebo jeho zákonného zástupcu so všetkými informáciami o navrhovanom zákroku s cieľom dosiahnuť písomný súhlas pacienta na jeho vykonanie), tzv. nekompetentný pacient, biomedicínske zasahovanie do ľudskej dedičnej informácie, správanie k ťažko poškodeným novorodencom, ale i problém klonovania a i.

Jeden z okruhov bioetiky je oblasť fauny a flóry, bioetika skúma procesy, ktoré v nich prebiehajú, environmentálne aspekty a etiku vzťahu k zvieratám. Etika vzťahu k zvieratám sa dokonca pokladá za jednu z disciplín bioetiky (bližšie pozri: Komenská, 2014). Aj ona sa dotýka otázok života pričom špecifickými otázkami sa od ostatných oblastí bioetiky dost' odlišuje. Jej primárnou úlohou je správne pochopiť a formulovať vzťah mravných subjektov voči zvieratám. Zaoberá sa špecifikáciou vzťahov medzi mravným subjektom a zvieratami. v tejto súvislosti skúma komu, akému objektu morálky je možné alebo potrebné prisúdiť „morálny ohľad“, aby bol následne braný do úvahy v uvažovaní, v morálnom rozhodovaní, konaní či pri hodnotení mravného subjektu. Vo vzťahu k zvieratám sa vyprofilovalo niekoľko prístupov. Napríklad *pozícia ľudskej dominancie*, v súlade s ktorou ľudia majú využívať zvieratá pre vlastný prospech a úžitok; *pozícia rovnakého zvažovania rovnakých záujmov*, kde podľa Singera tak, ako má človek záujem netrpieť, všetky cítiace zvieratá majú rovnaký záujem netrpieť; *pozícia práva zvierat*, kde je podľa T. Regana neprípustné využívať zvieratá ako prostriedok alebo nástroj na dosahovanie ľudských cieľov (bližšie pozri: Komenská, 2014).

Zhrnutie

Vznik bioetiky súvisí s rozvojom biomedicínskeho poznania a so zmenami v tradičnej medicínskej etike. Kľúčovým poňatím bioetiky je život, a to nielen ľudský život. Život predstavuje dobro, je najvyššou hodnotou s ústrednou kategóriou v bioetike. Bioetika zdôrazňuje právo človeka a ľudskú dôstojnosť ako hodnoty, ktoré prináležia každému človeku, ľudská dôstojnosť je normatívnou hodnotou a kritériom pre etické rozhodovanie. v dôsledku rozvoja biomedicíny sa objavuje nesúlad medzi tradičnými morálnymi hodnotami a technickými možnosťami súčasnej medicíny, a tak bioetika upozorňuje, že cieľom ochrany zdravia človeka musí byť zdravie, nie profit. Okruh javov, ktoré sa dnes zaraďujú pod pojem bioetika je pomerne široký a dotýka sa biologických vied, medicíny, ale i psychológie, ekonomiky, teológie a pod.

Otázky a úlohy:

1. Usporiadať diskusiu za okrúhlym stolom na tému: Aktuálne bioetické problémy v súčasnosti. Na základe preštudovanej literatúry poukázať na etické a neetické aspekty aktuálnych bioetických problémov súčasnosti, ktoré sa spájajú s rozvojom biomedicíny, ale aj s rozvojom info-techno-kultúry.

Odporúčaná literatúra: Niektoré aktuálne bioetické problémy súčasnosti. In Glasa, J.: Vybrané etické problémy v neurológii. 2010. Višňovský, E. – Jankechová, M. 2020. Dobrý život v ére info-techno-kultúry? In Zborník z konferencie: „Potrebujeme pozitívne myslieť, cítiť a konať?“ Human Communication Studies.

6 AKTUÁLNY GLOBÁLNY PROBLÉM – PANDÉMIA COVID-19, GLOBÁLNA ETIKA A GLOBÁLNA BIOETIKA

V rokoch 2020 a 2021 sa začala vo svete nekontrolovateľne šíriť pandémia COVID-19, ktorá sa stala vážnym problémom pre všetkých jej obyvateľov. o negatívnych dôsledkoch tejto pandémie na ľudský život a život celej ľudskej spoločnosti niet pochybností. Pandémia COVID-19 sa stala globálnym problémom, ktorý si vyžaduje globálne riešenia. Musí sa ním tak zaoberať aj globálna etika a globálna bioetika.

Nemožno poprieť, že v záujme zabezpečenia bezpečnejšieho sveta pre život, si začínajú štáty, politici i ďalšie subjekty vo svete uvedomovať nutnosť spolupráce. Napríklad EÚ a jej členské štáty spolupracujú pri posilňovaní vnútroštátnych systémov zdravotnej starostlivosti a aktuálne sa usilujú zabráňovať šíreniu vírusu COVID-19. Zároveň prijímajú opatrenia na zmiernenie sociálno-hospodárskeho vplyvu tohto ochorenia a na podporu obnovy. v tomto smere Európska komisia predstavila návrh transatlantickej agendy, ktorá zahŕňa oblasti – spoločná práca pre zdravší svet, pričom prioritou je práve uvedená pandémia; ďalej spoločné úsilie o ochranu planéty a prosperity; spoločná práca na technológiách, obchode a normách a spoločná práca na bezpečnejšom, prosperujúcejšom a demokratickejšom svete. Zároveň EÚ chce, aby globálnu spoluprácu proti pandémie koronavírusu podporil aj Washington. Konkrétnejšie to znamená spoluprácu pri globálnej distribúcii vakcín, testov a liečby, uľahčenie obchodu so základným zdravotníckym tovarom, ako aj reformu Svetovej zdravotníckej organizácie (Euractiv, 2020). Uvedený návrh sa týka hlavne politickej spolupráce, ktorej sa ale budú zúčastňovať ľudia pochádzajúci z viacerých krajín aj kultúr. Tak ako pri riešení ďalších globálnych problémov, aj pri riešení problémov súvisiacich so šírením pandémie koronavírusu sa očakáva spolupráca ľudí vo svete, a to najmä spolupráca politikov a odborníkov z oblasti biomedicíny, medicíny a pod. Bez ohľadu na to, z akého štátu pochádzajú, bez ohľadu na ich kultúrnu príslušnosť, národnosť a podobne.

Spolupráca obyvateľov súčasného sveta by sa mala opierať o spoločné hodnoty, o ktoré sa opiera aj globálna etika. Pri riešení tohto globálneho problému je predsa dôležité vychádzať z vedomia globálnej celoplanetárnej spolupatričnosti a spoluzodpovednosti a usilovať sa nachádzať účinné kroky k potlačeniu tejto pandémie, odstraňovať jej dôsledky, prijímať preventívne

opatrenia proti rozširovaniu nových mutácií tohto vírusu a podobne. Práve k tomu môže ľudí, obyvateľov tejto planéty, nasmerovať aj globálna etika. Nabáda predsa ľudí k solidarite, k angažovaniu sa za spoločné dobro, k vzájomnému porozumeniu a k vzájomnej pomoci.

Ako bolo v jednej časti objasnené, hoci obyvatelia sveta nezdieľajú jednotnú filozofiu, jednotné náboženstvo a líšia sa aj mravy v jednotlivých spoločnostiach a v sociálnych celkoch, to súčasne neznamená, že ich členovia neuznávajú niektoré rovnaké hodnoty, mravné normy, spoločné ideály a podobne. Napokon, fakt, že riešenie pandémie COVID-19 predstavuje spoločné dobro, si uvedomujú nielen etici, ale aj politici. Napríklad bývalý francúzsky prezident pokladá solidaritu je základný kameň EU, pričom sa nazdáva, že v súčasnom období krízy musí zohrávať ešte väčšiu rolu. Vyzýva Európanov, aby pochopili, že „nejde o hru s nulovým súčtom – vyhrávame alebo prehrávame spolu“ (Giscard d'Estaing, 2020). Vyzýva k obhajovaniu univerzálnych hodnôt vo svete, ktorý sa podľa neho oddáva pokušeniu mocenských bojov a zdôrazňuje, že: „Naša Európska únia je únia hodnôt založená na ľudskej dôstojnosti, slobode, demokracii, právnom štáte a mieri“. o tieto hodnoty sa opiera politická integrácia jej členov, ale rovnako aj riešenie spoločných problémov, a teda aj aktuálneho globálneho problému – pandémie COVID-19. To ale predpokladá ďalšie diskusie. Nielen v oblasti politiky, ale aj v oblasti medicíny, epidemiológie, ale i bioetiky a niektorých ďalších oblastí a vedných odborov.

Morálne alternatívy pre tvorbu normatívnych kritérií pre riešenie uvedeného problému, ponúka aj súčasná *globálna bioetika*. Ide o bioetický problém, ktorý nie je možné riešiť iba v danom civilizačno-kultúrnom celku, v národnej kultúre či v rámci jednotlivých štátov. Ako už bolo vyššie uvedené, bioetike prináleží aj úloha reagovať na medzinárodné etické problémy, ktoré súvisia s verejným zdravím a zdravotnou starostlivosťou v medzinárodnom meradle.

Ako skonštatoval P. Sýkora, ktorý už dávnejšie upozornil na akútnu potrebu globálnej bioetiky²⁶: „Zjednodušene povedané, keď vznikala bioetika ako nová vedecká disciplína, ktorá sa vyvinula z lekárskej etiky v 60. a 70. rokoch minulého storočia, aby skúmala etické otázky v medicíne a biomedicínskom výskume, zdalo sa, že problematika nebezpečných infekčných chorôb vďaka vakcínam a antibiotikám patrí minulosti“ (Sýkora, 2021). Ukázalo sa, že nie, a tak ide o problém, ktorým sa bioetika dnes musí zaoberať. Pandémia COVID-19 predstavuje pre globálnu bioetiku aktuálny problém, ktorého riešenie si vyžaduje realizáciu

²⁶ bližšie pozri: Sýkora, 2007.

interkultúrnych dialógov medzi odborníkmi na medzinárodných fórach, vo vedeckých komunitách a v ďalších verejných aj súkromných priestoroch. Globálna bioetika sa doteraz zaoberala napr. problémami ako – dražba ľudských obličiek, predaj ľudských embryí pomocou internetu, ženská obriezka či biopiráctvo a podobne.

Pri riešení pandémie COVID-19 sa má globálna bioetika opierať o univerzálne ľudské práva, ale súčasne aj o globálne biotické práva, do ktorých sa premieta rozpor medzi etickým univerzalizmom a partikularizmom.²⁷

Možno predpokladať, že vzhľadom na to, že normy globálnej bioetiky, ktoré konvenčne nazerajú na problém ľudských práv, vrátane bioetických práv, sú rešpektované najmä v krajinách Západu, resp. bohatého Severu, a tak dohovor v otázke riešenia pandémie COVID-19 prinesie určité riešenia najmä v týchto krajinách, ktoré budú prínosom pre ich obyvateľov. Rešpektujú totiž kľúčové medzinárodné dokumenty z biotiky²⁸, ktoré síce nemajú právne záväzný charakter, ale napriek tomu majú značný vplyv na formovanie bioetických štandardov vo svete. Aj tento príklad poukazuje na to, ako je ťažké dosiahnuť zhodu ľudí na globálnych normách, nehovoriac o tom, ako zaistiť ich rešpektovanie.

Aj keď doposiaľ sa globálna bioetika sústreďovala hlavne na individuálneho pacienta, na ochranu jeho autonómie, v súčasnosti, v súvislosti s pandemiou COVID-19, by sa mala zameriavať napríklad na obhajovanie nového etického nástroja – kolektívnej imunity. Popredný slovenský bioetik Sýkora v tejto súvislosti uvádza: „Kolektívna imunita získaná vakcináciou je to najefektívnejšie, najbezpečnejšie a najrýchlejšie riešenie, ako vrátiť spoločnosť do normálneho stavu, z čoho budú mať úžitok všetci. Už len to, že ľudia s vážnym ochorením prestanú umierať preto, že nemôžu byť liečení, lebo nemocnice a ich personál sú plne zahltené pacientmi s COVID-19, robí z kolektívnej imunity etický nástroj“ (Sýkora, 2021). v tomto zmysle má bioetika napomáhať nachádzať odpovede napríklad na také otázky – do akej miery by bolo povinné očkovanie proti koronavírusu morálne.

²⁷ Univerzalizmus predstavuje globálnu morálku, jeho klasickým príkladom je politická a právna rovnosť. Neberie ohľad na pôvod ani špeciálne vzťahy, ale len objektívne a neosobné kritériá. Kým partikularizmus je etikou záväzku, opiera sa o zvláštne a špecifické vzťahy, o príbuzenské vzťahy a väzby, náboženstvo alebo o miestny spôsob života (Selznick, 2002).

²⁸ Ide o: Universal Declaration on the Human Genome and Human Rights (UNESCO, 1997); Dohovor o ochrane ľudských práv a dôstojnosti človeka v súvislosti s aplikáciou biológie a medicíny (Zbierka zákonov, 2000); Universal Declaration on Bioethics and Human Rights (UNESCO, 2005) a ďalšie, pričom všetky nadväzujú na medzinárodne etablovanú koncepciu univerzálnych ľudských práv.

Globálna bioetika by sa rozhodne v tomto ohľade mala opierať o vedu, konkrétnejšie – o empirické výsledky biomedicínskych výskumov, na základe ktorých je možné stanoviť spoločné dobro pre všetkých ľudí vo svete. Doteraz sa zaň pokladá získanie kolektívnej imunity. Ide o etický univerzalizmus, jednotný „zákon“ či univerzálne platnú normu, ktorá má priniesť prospech všetkým ľuďom na Zemi.

Zhrnutie

Nekontrolovateľné šírenie pandémie COVID-19, ktorá sa stala vážnym problémom pre všetkých jej obyvateľov, sa stáva globálnym problémom, ktorý si vyžaduje globálne riešenia. Úlohou globálnej etiky je pri ňom poukázať na potrebu spolupráce ľudí vo svete, najmä politikov a odborníkov, ktorí môžu svojím výskumom prispieť k jej riešeniu, a to bez ohľadu na to, z akého štátu pochádzajú, bez ohľadu na ich kultúrnu príslušnosť, národnosť a podobne. Pri riešení uvedeného problému je dôležité vychádzať z vedomia globálnej celoplanetárnej spolupatričnosti a spoluzodpovednosti. Morálne alternatívy pre riešenie uvedeného problému, ponúka aj súčasná globálna bioetika. Pri riešení pandémie COVID-19 sa má opierať o univerzálne ľudské práva, ale aj o globálne biotické práva. a rovnako o vedu, konkrétnejšie – o empirické výsledky biomedicínskych výskumov, na základe ktorých je možné stanoviť spoločné dobro pre všetkých ľudí vo svete. Doteraz sa zaň pokladá získanie kolektívnej imunity.

Otázky a úlohy:

1. Usporiadať diskusiu za okrúhlym stolom na tému: Riešenie pandémie COVID-19 z pohľadu globálnej etiky a bioetiky. Vzhľadom na najnovšie výskumy a zistenia publikované v rôznych médiách informujte o návrhoch na riešenie tejto pandémie vo svete – na politickej scéne a vo vedeckých kruhoch, pričom jednotlivé návrhy posudzujte z pohľadu hodnôt, o ktoré sa opierajú globálna etika a bioetika.

PRÍLOHY

Príloha č. 1

Spravodlivosť v spoločnosti podľa J. Rawlsa

Meno predstaviteľa sociálneho liberalizmu J. Rawlsa, sa v posledných desaťročiach skloňuje v súvislosti s pokusom ustanoviť spravodlivú spoločnosť v prospech každého človeka. Je jedným z predstaviteľov, ktorí sa v 20. storočí vracajú ku kontraktualizmu, ako vhodnej metóde pre zabezpečenie spravodlivej spoločnosti, ktorá predstavuje systém pravidiel chrániaci život, práva a majetok jednotlivcov, systém, ktorý má umožňovať človeku konať všetko, čo neohrozuje životy a majetky iných. Pomocou zmluvy sa snaží v spoločnosti nastoliť neutrálny poriadok, na základe ktorého členovia spoločnosti nebudú poškodzovaní vďaka prírodným a spoločenským náhodám.

Už v klasickom liberalizme ľudia zriaďovali spoločnosť na základe zmluvy. Predstavovala spôsob, ako uniknúť z nebezpečia „vojny všetkých proti všetkým“ a ľudia si ju vytvárali v snahe zabezpečiť si predovšetkým právnu slobodu. Ako nás presviedča Rawls, i niektorí ďalší liberáli, spoločnosť v súčasnom liberalizme nie je ustanovovaná len v snahe vyvarovať sa vojnovému stavu, či v záujme zabezpečenia slobody pre jej členov. Liberáli vo svojich teóriách predstavujú spoločnosť, v ktorej by spoločenský poriadok nepotláčal a neobmedzoval individualitu človeka a umožňoval mu nielen racionálne utvárať vlastné predstavy a ciele, ale ich aj naplňovať či realizovať v rozumnej spolupráci s druhými členmi spoločnosti.

Primárnym predmetom spravodlivosti je základná štruktúra spoločnosti, teda spôsob, ako inštitúcie rozdeľujú práva, povinnosti a plody spoločenskej kooperácie. Objektom dohody sú princípy spravodlivosti, ktoré si vybrali ľudia v takzvanom „pôvodnom stave“. Ide o hypotetickú situáciu, stav, ktorým Rawls vo svojej teórii označuje počiatočnú situáciu či pôvodnú pozíciu za účelom načrtnúť predstavu univerzalistickej procedúry, vymedzenia férových podmienok pre dohodu o princípoch spravodlivosti, o ktoré sa má opierať koncepcia spravodlivosti. Tá má za úlohu nastoliť slušné podmienky pre život všetkých ľudí v spoločnosti.

Úsilím Rawlsa je koncipovať spoločenský poriadok, ktorý môže prijať každý človek. Ľudia majú uzatvárať dohodu o princípoch spravodlivosti, teda o férových podmienkach spoločenskej spolupráce, pričom sú za takzvaným „závojom nevedomosti“, čo znamená, že nepoznajú pozíciu v spoločnosti, ani koncepciu dobra, realizované schopnosti, psychologické sklony, svoje predstavy o dobrom živote a mnoho ďalších skutočností o osobách či o spoločnosti. Práve „závoj nevedomosti“, navodzuje ponímanie občanov ako slobodných, seberovných a vzájomne nezainteresovaných, ktorí majú uzatvoriť férovú zmluvu bez ohľadu na to, aké sú ich sociálne pozície. Rawlsovou snahou je nastoliť nestranný prístup k členom spoločnosti, opierajúc sa pritom o predstavu univerzálnych ľudských práv. Prijaté pravidlá sa pokladajú za férové, lebo zodpovedajú ľudskej prirodzenosti a vychádzajú z toho, že človek je slobodnou a rozumnou bytosťou. Spravodlivý poriadok si má získať všeobecný súhlas rozumných bytostí a každej má poskytovať rovnaké šance k napĺňaniu predstáv o dobrom živote. Ako uviedol na spoločenský poriadok sa nepozerala len z nášho hľadiska, ale z hľadiska, ktoré môže prijať každý človek (Rawls, 2000). Zahŕňa totiž pravidlá, pomocou ktorých možno zaisťovať ľuďom rovnaké šance pri sledovaní vlastných predstáv o dobre. „Závoj nevedomosti“ má byť neskôr nadvihnutý a dohoda o princípoch spravodlivosti, na základe ktorej je vytvorený spoločenský poriadok zostáva platná. Každému jednotlivcovi v spoločnosti má umožňovať realizáciu dobrého života.

Podobne ako predstavitelia klasického liberalizmu aj Rawls prikladá najvyššiu hodnotu ľudskému jednotlivcovi, ktorý chce žiť svoj vlastný život a sledovať vlastné „dobrá“. k tomu mu má napomáhať spolupráca s ďalšími členmi spoločnosti.

V prípade vymedzenia slušných podmienok spolupráce sa môžu všetci občania stať plne kooperujúcimi členmi spoločnosti po celý život. Za fundamentálnu u nich považuje *schopnosť sociálnej spolupráce*, ktorá sa rozvíja na základe procedurálnych univerzalistických princípov spravodlivosti v spravodlivom spoločenskom poriadku. Ten má usmerňovať všetky ďalšie dohody, ako i nerovnosti, ktoré budú vznikať v spoločnosti a tiež občanom napomáhať kooperovať. Súčasne sa majú pritom medzi nimi rozvíjať solidárne vzťahy. Čiže vďaka princípom spravodlivosti sa môže človek v spoločnosti slobodne realizovať, ale aj spolupracovať a dobre spolunažívať s ostatnými členmi v spoločnosti.

Prvý princíp spravodlivosti, ktorý pripomína klasický liberalizmus, požaduje, aby mala každá osoba „rovné právo na plne adekvátny rozvrh rovných základných slobôd, ktorý je zlučiteľný s obdobným rozvrhom slobôd pre všetkých“ (Rawls, 1997, s. 166). Všetci ľudia sú si rovní, čo

vymedzuje procedurálny predpoklad, že so všetkými musí byť rovnako zaobchádzané. Na základe rovnakých práv si každý jednotlivec môže utvárať vlastnú koncepciu dobra a sledovať svoje racionálne životné plány.

Verejné uznanie rovnakých občianskych práv člena spoločnosti označuje ako sebaúctu. Rawls ju vyzdvihuje pri zdôvodňovaní princípov spravodlivosti, čím obdobne, ako ostatní liberáli, podčiarkuje význam a dôstojnosť jednotlivca, dôveru vo vlastnú hodnotu, presvedčenie o vlastnom dobre a odhodlanie realizovať svoj životný plán. Spolu s pevnou dôverou vo vlastnú hodnotu Rawls zaraďuje sebaúctu medzi najdôležitejšie primárne statky. Úlohou koncepcie spravodlivosti je posilňovať vzájomnú úctu ľudí, a zároveň zvyšovať pocit ich vlastnej dôstojnosti.

Spoločnosť zaisťuje členom rovnaké základné práva, slobody, rovnosť príležitostí atď., čím zároveň garantuje podstatné momenty verejného uznania jedincov ako slobodných a rovnoprávných členov. Ide o podstatné momenty ich postavenia ako občanov, posilňuje ich sebaúctu. Ako zdôvodňuje, tým, že občania v spoločnosti verejne uznávajú základné slobody, vyjadrujú svoju vzájomnú úctu ako k osobám rozumným a dôveryhodným a zároveň vyjadrujú uznanie hodnoty, ktorú jednotliví občania pripisujú svojmu spôsobu života (Rawls, 2000).

Spravodlivý systém spolupráce v spoločnosti musí byť výhodný pre každého jej člena, čo je zabezpečené rovnosťou základných slobôd a ich prioritou.

Rawls ľudské životy normatívne oddeľuje a považuje za rozumné, aby jednotlivci, uznávajúci rovnaké práva, uskutočňovali svoje individuálne predstavy o dobrom živote. Aj keď tie sa líšia, tzv. idea vzájomného prospechu predpokladá rovnaké politické ponímanie seba samých ako slobodných a rovnoprávných osôb, ktoré vyžadujú pre svoj rozvoj zhruba rovnaké základné práva, slobody a príležitosti a tiež ďalšie primárne statky, teda veci, o ktorých sa predpokladá, že by ich chcel mať každý rozumný človek. Primárne statky predstavujú akési univerzálne prostriedky, potrebné na uskutočňovanie ľudských cieľov a plánov. Rawls za najdôležitejšie z nich považuje práva a slobody, príležitosti a právomoci, príjmy a majetok. Je si ale vedomý, že nakoľko jednotlivci majú v spoločnosti zaručené rovnaké práva, môžu získavať sociálne a hospodárske výhody, čo môže viesť k nerovnostiam. Tie v záujme spravodlivosti reguluje druhým princípom spravodlivosti. Na základe neho nepožaduje rovné rozdeľovanie sociálnych a ekonomických statkov, ale spravodlivé rozdeľovanie v prospech najmenej zvýhodnených členov spoločnosti.

V súlade s *druhým princípom spravodlivosti*, o ktorý sa má opierať spravodlivý poriadok v spoločnosti a ktorý je označovaný aj ako „princíp diferencie“, majú byť upravené nerovnosti v spoločnosti. Ako Rawls uvádza: „Sociálne a ekonomické nerovnosti musia spĺňať dve podmienky. Za prvé, musia byť spojené s úradmi a pozíciami, ktoré sú prístupné všetkým za podmienok férovej rovnosti príležitostí; a za druhé, musia slúžiť k čo najväčšiemu prospechu najmenej zvýhodnených členov spoločnosti“ (Rawls, 1997, s. 166). v spoločnosti sa pripúšťajú len tie nerovnosti, ktoré sú k prospechu najmenej zvýhodneným členom spoločnosti. Teda pre tie osoby, ktoré majú menej ako polovicu strednej hodnoty príjmu a majetku.

Ako Rawls vo svojej teórii objasňuje, spravodlivá spoločnosť má kompenzovať hodnotu slobody ľudí, nakoľko slobodný trh neberie ohľad na potreby ľudí, niektorým neumožňuje dôstojný život. Preto pokladá za rozumné, aby bol každý človek pomocou spoločenských mechanizmov zaistený proti „náhodám“ trhu a mal zabezpečené dôstojné podmienky pre život.

Spravodlivá spoločnosť v súlade s princípom diferencie prerozdeľuje výsledky autonómnych snažení, pričom vychádza z dajakého kolektívneho aktíva, ktoré vzniklo zásluhou jednotlivcov. Uskutočňuje to v súlade s princípom diferencie, ktorý v teórii spravodlivosti vyjadruje požiadavku kooperácie. Rawls tento princíp považuje za výraz reciprocity či vzájomného prospechu. v súlade s ním požaduje, aby v prípade, že ľudia získali väčšie majetky na základe väčších prirodzených vlôh, prispeli k blahu menej zvýhodneným. Ani nadanie, ani schopnosti jednotlivcov totiž nemožno považovať za fixný dar prírody, pričom sa nazdáva, že do istej miery môžu byť ovplyvnené spoločenským systémom. a napokon, aj realizácia schopností človeka, ktoré má, nie je možná bez inštitúcií.

Predstavuje si to tak, že väčšie schopnosti človeka majú byť považované za sociálne aktívum, ktoré by jednotlivci mali využívať k všeobecnému prospechu a zvýhodnení jedinci môžu z toho ťažiť len vtedy, ak to prospeje k blahu znevýhodnených osôb. Rawls si je pritom vedomý, že táto koncepcia istým spôsobom oslabuje účinky prirodzených daností u ľudí, takzvaných „náhod šťastený“ a usmerňuje nerovnosti v životných vyhlídkach, ktoré vyplývajú z východiskového sociálneho postavenia ľudí. Zároveň upozorňuje na to, že životy jednotlivcov v spoločnosti navzájom súvisia, sú „zreťazené“, a teda ak sa zohľadňuje princíp diferencie, každý jednotlivec má z toho prospech. Nazdáva sa, že aj nespravodlivosti sa nevyhnutne musia prenášať na vzťahy medzi ľuďmi. Znamená to, že ľudský život poníma ako systém kooperácie, rozložený v čase, kde verejná realizácia spravodlivosti umožňuje jednotlivcom nachádzať u druhých vlastnosti, ktoré sami nemôžu rozvinúť alebo ich vôbec nemajú.

Spoločenský systém má prospievať každému, zvlášť tým najhoršie situovaným. v tomto ohľade ho sám považuje za rovnostársky a ako sám uvádza, ak sa spravodlivosť poníma ako slušnosť, potom na základe dohody majú ľudia navzájom zdieľať svoje osudy (Rawls, 2000).

Zvlášť niektorí ľudia sú odkázaní na kooperáciu s druhými ľuďmi, u ktorých sa pokúšajú nachádzať vlastnosti, ktoré nemôžu sami rozvíjať, alebo ich nemajú. Komplementárne vlastnosti človeka si vyžadujú spoluprácu, pomocou ktorej dokážu ľudia uskutočňovať svoje predstavy o dobrom živote, a zároveň najlepšie vyjadrovať vlastnú povahu či uplatňovať svoje vlastnosti. Samozrejme na základe spoločného porozumenia spravodlivosti a rešpektu voči verejným mechanizmom.

Ďalším benefitom, na ktorý Rawls vo svojej teórii upozorňuje, je to, že rešpekt voči pravidlám spoločenskej kooperácie umožňuje vytvárať medzi jednotlivcami „putá“ priateľstva, budovať vzájomnú dôveru, ako aj pocity súzáležitosti k danému spoločenskému celku.

Súčasne, okrem slušných podmienok spolupráce, ktoré umožňujú jednotlivcom dobrý život, spoločenský život ako taký Rawls považuje za podmienku zospoločenštenia jednotlivcov v spoločenskom kontexte a pokladá ho za nanajvýš potrebný na to, aby sa vedeli zapájať do kultúrnych a spoločenských aktivít. Úspech či radosť iných je pokladaný za nutný doplnok vlastného blaha. Zdá sa tak, že Rawls nám vo svojej teórii nepredstavuje racionálnych egoistov, ktorí sú zameraní len na vlastné dobro. Ich komplementárne schopnosti si vyžadujú spoluprácu, a tak členovia ľudských komunit spolu kooperujú, navzájom sa tešia zo svojich schopností a individuálnych zvláštností, ktoré sú rozvíjané slobodnými inštitúciami.

Vďaka pravidlám spravodlivosti, ale aj vďaka zmyslu pre spravodlivosť, je kooperácia pre členov spoločnosti spoločným cieľom, ktorý každému umožňuje realizovať svoju vlastnú povahu i povahu ostatných tak, ako to dovoľujú princípy spravodlivosti. Nemá viesť iba k individuálnemu prospechu, ale aj k vzájomnému prospechu, pričom tento liberál takúto spoločnosť označuje za kooperatívny podnik, ktorý predstavuje spravodlivý systém kooperácie medzi slobodnými a seberovnými osobami a jeho úlohou je zaisťovať ľuďom vzájomné výhody. Každý člen využíva kvality ostatných tak, ako je to umožnené slobodnými inštitúciami, pričom sa domnieva, že pre spoločnosť je dobré, keď ľudia rozvíjajú svoje odlišné komplementárne vlohy a schopnosti a keď pracujú na vzájomne prospešných projektoch sociálnej kooperácie.

Spoločnosť, v ktorej každý akceptuje isté princípy spravodlivosti a zároveň vie, že všetci ostatní akceptujú presne tie isté princípy spravodlivosti, nazýva *dobre usporiadanou spoločnosťou*. Je orientovaná

na presadzovanie blaha svojich členov, ktorí majú normálne fungujúci zmysel pre spravodlivosť, takže sa prispôsobujú spravodlivým inštitúciám. Dobre usporiadanú spoločnosť a dlhodobé fungovanie inštitúcií Rawls označil aj za významné sociálne dobro. Ako sa v Teórii spravodlivosti uvádza, v dobre usporiadanej spoločnosti je pre človeka dobré, aby bol človekom s účinným zmyslom pre spravodlivosť) a zároveň – táto forma spoločnosti je dobrou spoločnosťou (Rawls, 2000).

Môžu sa vyskytnúť otázky, či podmienky v Rawlsovej spoločnosti sú spravodlivé v tom zmysle, že naozaj sú v prospech uskutočňovania cieľov všetkých jednotlivcov. Rawls sa domnieva, že férová spolupráca členov v spoločnosti predstavuje pre každého z nich oveľa komplexnejšie dobro než určité dobro jednotlivcov, ktoré môžu získať pomocou vlastných prostriedkov. Účasť na tomto dobre dokáže podstatne zväčšiť a podporiť príslušné dobro tej-ktorej osoby, môže viesť k rozvíjaniu jej talentu, schopností, vlôh.

H. Ganthaler vo svojom príspevku potvrdzuje, že: „Spravodlivá spoločnosť v zmysle Rawlsa je spoločnosť, ktorá každému, nezávisle na jeho statuse poskytuje rovnaké šance na uskutočnenie jeho individuálnej predstavy o dobrom živote, prípadne jeho životný plán, a tým, ktorí sú handicapovaní, nahrádza podľa možnosti ich nevýhody“ (Ganthaler, 1992, s. 51). Najmä pre takýchto občanov predstavuje spoločnosť usporiadaná podľa princípov spravodlivosti dobro, nakoľko nie všetko si dokážu zabezpečiť pomocou vlastných prostriedkov. Napokon, Rawls to ilustruje na príklade skupiny nadaných hudobníkov, ktorých vlohy sú vhodne koordinované a potrebujú jeden druhého, lebo len v tejto spolupráci sa môžu jednotlivé talenty realizovať. Aj tento príklad poukazuje na to, že osoby sa navzájom potrebujú a môžu realizovať svoje talenty len v spolupráci s inými (Rawls, 2000). a nejde pritom o narušanie autonómie človeka. Naopak, kooperácia predpokladá autonómiu aktérov, ktorí rešpektujú spravodlivé zákony, pričom môžu získavať individuálne výhody a naplňovať ciele, ktoré môžu byť tak prosociálne, ako i sebecké. Preto je Rawls presvedčený o tom, že teória spravodlivosti má korigovať aj nerovnosti v životných vyhliadkach občanov a poskytovať šance všetkým pre uskutočňovanie vlastných životných plánov. i tým, ktorých východiskové sociálne postavenie nemožno považovať za výhodné.

Príloha č. 2

Etika v politike multikulturalizmu

Politika multikulturalizmu je využívaná na podporu socializácie rozdielnych skupín občanov, vyžaduje otvorenosť jednej kultúry voči druhej a zabezpečenie konštruktívneho dialógu, ktorého výsledkom je objavenie spoločných a odlišných prvkov v rozdielnych kultúrach. Zdieľame názor, že „všetky ľudské kultúry, ktoré počas dlhých období naplňali životom celé spoločnosti, sú schopné povedať niečo dôležité všetkým ľuďom“ (Taylor, 2001, s. 83). Predstaviteľ komunitarizmu Ch. Taylor zdôrazňuje požiadavku – uznávať rovnú hodnotu rôznych kultúr, pričom poznamenáva, že ich nemáme nechať iba žiť, ale že máme tiež uznávať ich hodnotu, pretože je presvedčený, že ak jedna skupina v multikultúrnej spoločnosti neuznáva hodnotu druhej skupiny, môže to viesť až k rozpadu spoločnosti.

Problémom uznania sa v komunitarizme zaoberá A. Hooneth, ktorý požaduje nielen právne uznanie občanov spoločnosti, ktoré má zabezpečovať ich ochranu pred narušením osobnej identity, ale uvažuje aj o uznaní diferencie. To sa opiera o solidaritu, vďaka ktorej indivíduá vzhľadom na spoločne zdieľané hodnoty získavajú v „mravne integrovanej pospolitosti“ sebaocenenie. Hooneth (1997) vo svojej teórii venuje pozornosť vzájomnému uznaniu indivíduí v pospolitostiach, ktoré prebieha vzhľadom na to, ako v nich dokážu zachovávať a zveľaďovať spoločné hodnoty. Upozorňuje pritom na to, že vzájomná úcta a rešpekt členov spoločenstva vyplýva viac z kultúrneho seba porozumenia, ktoré sa opiera o spoločné hodnoty a spoločné presvedčenia, než z verejného uznania práv a slobôd druhého.

Taylor spája požiadavku uznania s politikou multikulturalizmu a uvažuje jednak o *politike rovnej dôstojnosti* a tiež o *politike diferencie*. Politika rovnej dôstojnosti sa opiera o identický súbor práv a slobôd, na základe ktorého rešpekt, úcta a uznanie prináležia každému občanovi a o politike diferencie, podľa ktorej má byť rešpektovaná a uznávaná zvláštnosť jedincov či skupín, ich jedinečná identita. Nazdáva sa, že: „Práve tak, ako musia mať všetci ľudia – nehladiac na rasu alebo kultúru – rovné občianske práva a rovné volebné práva, mali by sa všetci tešiť z predpokladu, že ich tradičná kultúra má hodnotu“ (Taylor, 2001, s. 85). Podľa Taylora politika rovnej dôstojnosti, kladie znamienko rovnosti medzi identitou všetkých indivíduí, takže to, čo verejná politika prostredníctvom rovných práv uznáva, nie je jedinečnosť identít indivíduí.

Redukuje jedinečné indivíduá a jedinečnosť ich životov, cieľov, na abstraktnú identitu rovnosti. Preto sa ju snaží doplniť politikou diferencie, kde zdôrazňuje uznanie, ktoré nie je zamerané na abstraktne rovné identity človeka, ale na uznanie jedinečných, autentických identít nielen indivíduí, ako aj uznanie kultúrnych pospolitostí. Zasadzuje sa za politiku diferencovaného uznania, ktorá by mala v určitej miere rešpektovať aj keď nie jedinečnú identitu, tak aspoň zvláštnu identitu určitých pospolitostí. Podľa neho takú spoločnosť, ktorá je „slepá“ k rozdielom, možno nielen označiť za neľudskú, ale i za vysoko diskriminačnú, a tak požaduje uplatňovať politiku diferencie najmä v takej spoločnosti, v ktorej existujú menšinové kultúry. Spolu s uvedenými typmi politiky načrtáva aj etiku multikulturalizmu, keď od členov multikultúrnej spoločnosti požaduje, aby rovnako rešpektovali ustanovené právne nároky, ale aj zachovávali odlišnosti, zabraňovali diskriminácii, čo vyplýva z požiadavky humanizmu. Takto socializovaní členovia sú schopní spolu komunikovať ohľadom riešenia rôznych problémov. Ide o interkultúrnu komunikáciu, vďaka ktorej sú schopní spoločne participovať na riešení mnohých problémov.

Príloha č. 3

Manažérske roly podľa H. Mitzberga

(Zdroj: Encyklopédia poznania, 2014).

Interpersonálne roly:

1. Manažér (vedúci) ako reprezentant organizácie alebo jej organizačnej zložky. Táto rola nie je jadrom manažérskeho povolania, aj tak sa očakáva, že sa bude plniť, a preto efektívni manažéri tak aj konajú.

2. Manažér ako vodca. Povinnosti vedúceho usmerňovať a koordinovať činnosť podriadených v záujme dosiahnutia cieľov organizácie, t.j. viesť ľudí.

3. Manažér ako spojka. Táto rola je spojená s veľkým počtom vzťahov, ktoré manažér musí udržiavať s jednotlivcami a skupinami mimo organizácie alebo mimo vlastnej jednotky [1].

Informačné roly [2]:

4. Manažér ako monitor. Neustále sleduje prostredie, aby získal a zhromaždil potrebné informácie. Musí sledovať stav vo vnútri riadenej jednotky aj mimo nej, aby bolo možné identifikovať zmeny, odkryť problémy a príležitosti a určiť, kedy treba informácie odovzdať iným a kedy urobiť rozhodnutia.

5. Manažér ako rozširovateľ informácií. Jeho úlohou je poskytovať podriadeným také informácie, ktoré nie sú schopní sami získať inak [3].

6. Manažér ako hovorca. Sa sústreďuje na externú komunikáciu, ktorá spočíva v rokovaníach s ľuďmi mimo danej jednotky alebo organizácie [4].

Rozhodovacie roly:

7. Manažér ako podnikateľ. Má pracovať tak, aby zdokonalil činnosť riadeného celku, t.j. realizoval potrebné zmeny.

8. Manažér ako riešiteľ vzniknutých porúch. v prípade, že vzniknú poruchy, manažér robí korekcie ako reakciu na vyskytujúci sa tlak alebo zmenu. Poruchy sa musia riešiť rýchlo, preto táto rola má prednosť pred ostatnými. Keď dôjde k poruche, manažér musí zmeniť svoje aktivity a prácu tak, aby našiel aspoň krátkodobé vhodné riešenie.

9. Manažér ako alokátor zdrojov. v dôsledku nedostatku a významu zdrojov je ich rozdeľovanie jednou z najdôležitejších rozhodovacích úloh manažéra.

10. Manažér ako vyjednávač. Vystupuje v mene organizácie a rokuje s inými organizáciami alebo plní túto úlohu vnútri organizácie ako reprezentant niektorej jej organizačnej jednotky a rokuje s inými organizačnými jednotkami.

Desať manažérskych rolí tvorí jeden integrovaný celok, preto žiadnu zo špecifických rolí nemožno od ostatných oddeľovať. Tiež je nutné si uvedomiť, že manažéri nevenujú každej role rovnakú pozornosť. Manažéri sú individuality a vyznačujú sa vlastným osobným štýlom. Roly manažérov závisia aj od organizačných úrovní, typu organizácie, druhu vykonávaných funkcií a podobne [5].

[1] Čím má manažér vyššie postavenie, tým je väčšia pravdepodobnosť, že spojovacie kontakty sú mimo danej organizácie.

[2] Charakterizujú manažéra ako nervové centrum, v ktorom sa informácie prijímajú, prenášajú a kombinujú.

[3] Poskytuje im informácie aj vtedy, ak navzájom nemajú rýchly a jednoduchý kontakt.

[4] Napríklad manažér závodu môže poskytovať informácie vrcholovým manažérom s cieľom, aby boli lepšie oboznámení s aktivitami závodu.

[5] Pri manažérskych rolách sa musí klásť dôraz na uplatňovanie tzv. situačného prístupu.

Príloha č. 4

Model etického rozhodovania

(Zdroj: Muránský, n.d.; autorom je odborný tím v Markkula centre aplikovanej etiky na Univerzite Santa Clara).

1. Identifikácia etického problému

Prvým krokom a zároveň východiskovým bodom je správne určenie etického problému. Musíme si teda položiť otázku, či situácia, v ktorej sme sa ocitli, resp. či daný problém naznačuje, že ide o problémovú situáciu z osobného, medziľudského alebo spoločenského hľadiska. Má daná situácia, či problém dopad na ostatných ľudí, resp. na spoločnosť? Musíme si tiež ujasniť, či je možné na daný problém nájsť odpoveď v právnej rovine. Aký dopad môže mať daný problém na ľudí z hľadiska ich dôstojnosti a práv?

2. Zhromažďovanie faktov

Ako druhý krok je potrebné ujasniť si fakty, ktoré sa ku prípadu vzťahujú. Ktoré fakty týkajúce sa prípadu sú známe a možno ich považovať za relevantné? Ktoré fakty súvisiace s prípadom nepoznáme? Ktorých jednotlivcov alebo skupiny sa výsledok rozhodnutia najviac dotkne? a napokon musíme vziať tiež do úvahy špeciálne okolnosti, ktoré môžu mať vplyv na to, že niektorí jednotlivci alebo skupiny majú osobitné potreby (napr. slobodný rodič, neplnoleté dieťa) a nás voči nim môžu zaväzovať osobitné povinnosti. Ak zhromaždíme fakty približujúce kontext problému (situáciu, zainteresované subjekty), môžeme sa posunúť ďalej a uvažovať o možnostiach svojho rozhodnutia a následného konania. Skúsme si napísať možnosti konania, ktoré v danej situácii pripadajú do úvahy. Hovorili sme o tomto probléme so všetkými zainteresovanými? Ak by sme ukázali zoznam možností svojho konania v danej situácii človeku, ktorého si vážime, čo by nám poradil? Zodpovedanie týchto otázok nám uľahčí orientáciu v problematickej situácii.

3. Zhodnotenie alternatív konania z pozície rôznych etických perspektív

Na problém možno nahliadnuť cez kritériá mravného konania jednotlivých etických koncepcií. Skúsme v súlade s utilitaristickou etikou uvažovať o tom, ktorá alternatíva konania prinesie najviac dobra, prospechu a zároveň bude znamenať najmenej ujmy. Etické konanie je potom to, ktoré zabezpečí prevahu pozitív nad negatívami (prospechu nad ujmov).

Ak sa na problém pozrieme cez prizmu etiky práv, potom je na mieste otázka: Ak by aj bolo riešenie problému uspokojivé pre všetky strany, bude zaručené rešpektovanie práv a dôstojnosti všetkých zainteresovaných? z tejto pozície by bolo etickým konaním to, ktoré by rešpektovalo práva všetkých zainteresovaných do najväčšej miery. Tento postoj vychádza zo základných myšlienok *deontologickej etiky* a najdôležitejším princípom je tu prístup k druhému človeku ako k cieľu osebe, to znamená princíp rešpektovania dôstojnosti v osobe každého človeka a odmietnutie inštrumentálneho konania, ktoré by druhého človeka degradovalo na úroveň veci.

Pri riešení sporných etických problémov v rámci hospodárskej etiky sa môže dobre uplatniť kritérium férovosti odvodené z teórie spravodlivosti. a to najmä vtedy, ak chceme zistiť, ktorá možnosť konania by bola férová – spravodlivá voči všetkým *stakeholderom* (teda voči všetkým zainteresovaným stranám). z tejto pozície by sme za etické konanie označili to, ktoré pristupuje ku všetkým zúčastneným ľuďom rovnako, teda férovo.

Etika cnosti zas upriamuje našu pozornosť na charakter človeka, ktorý sa rozhoduje ako konať a nabáda nás položiť si otázku: Chcel by si byť človekom, ktorý takto koná? Ak túto všeobecnú otázku premeníme na jednotlivé cnosti, odpoveď môže znieť napr. takto: Spravodlivý človek koná spravodlivo. Ak chceš byť spravodlivým, musíš sa teda rozhodnúť pre tú možnosť konania, ktorá je voči všetkým stranám najviac spravodlivá. z pohľadu etiky cnosti je etickým konaním to, v ktorom sú realizované tie najlepšie cnosti človeka.

4. Samotné rozhodnutie a jeho následné otestovanie

Ak zvážime všetky možnosti konania a vezmeme do úvahy všetky spomínané aspekty, ktoré hrajú pri našom rozhodovaní dôležitú rolu, vrátane princípov etického konania odvodených zo základných etických teórií, mali by sme byť schopní vybrať si správnu alternatívu konania. Konanie, pre ktoré sa rozhodneme musíme vedieť dostatočne zdôvodniť. Môžeme si preto položiť otázku: Nemal by som problém vysvetliť, obhájiť svoje rozhodnutie verejne?

5. Konaj a s odstupom času reflektuj svoje konanie

Po tom, čo sme svoje rozhodnutie prakticky realizovali, by sme sa mali spýtať, ako sa reálne dotklo všetkých zainteresovaných? Ak by som sa v podobnej situácii ocitol znovu, rozhodol by som sa znovu takto alebo by som už konal inak? Nevyhnutnou súčasťou etického rozhodovania je neustála reflexia svojich rozhodnutí, spätný pohľad na svoje konanie – na dôsledky, ktoré prinieslo, ako aj na motívy, ktoré ho iniciovali.

Literatúra

- ANZENBACHER, A. 1994. *Úvod o etiky*. Praha: Zvon. 292 s. ISBN 80-7113-111-3
- ARISTOTELES. 2009. *Etika Nikomachova*. Praha: Peter Rezek. 291 s. ISBN 80-86027-29-5
- ARMSTRONG, M. – TAYLOR, S. 2015. *Řízení lidských zdrojů. Moderní pojetí a postupy*. Praha: GRADA. 928 s. ISBN 9788024752587
- BAUMAN, Z. 2006. *Úvahy o postmoderní době*. SLON. 166 s. ISBN 8086429113
- BEDNÁR, M. 2019. *Vybrané kapitoly z manažérskej etiky*. Košice: FF UPJŠ v Košiciach. 111 s. ISBN 978-80-8152-767-8
- BERLIN, I. a kol. 1993. *o slobode a spravodlivosti. Liberalizmus dnes*. Bratislava: Archa. 256 s. ISBN 80-7115-047-9
- BILASOVÁ, V. 2012. *Étos, dejiny, súčasnosť*. Prešov: FF PU. 200 s. ISBN 978-80-555-0611-1
- BINKA, B. 2008. *Environmentálna etika*. Brno: Masarykova univerzita. 156 s. ISBN 978-80-210-4594-1
- BOHATÁ, M. 1993. Etika v podnikání. In *Politická ekonomie, sborník ze semináře*. Diskusný materiál č. 29. únor. CERGE – NHU. ISSN 0032-3233
- BŘEZINKA, W. 1990. Učitelia a morálka ich povolania. In *Pedagogická revue*, r. 42, č. 4, s. 289–315. ISSN 1335-1982
- BUSSARD, A. – MARČEK, E. – MARKUŠ, M. – BUNČÁK, M. – MAZURKIEWICZ, P. 2005. *Spoločensky zodpovedné podnikanie. Prehľad základných princípov a príkladov*. [online]. Bratislava: Nadácia INTEGRA, Nadácia PONTIS, Nadácia PANET, 113 s. [cit. 2015-05-24]. Dostupné na internete: https://www.nadaciapontis.sk/wp-content/uploads/2019/01/text_zodpovedne_podnikanie.pdf
- CAIM. 2021. *Etický kodex interim manažera CAIM*. [online]. Praha. [cit. 2021-04-20]. Dostupné na internete: <https://www.caim.cz/eticky-kodex-interim-managera>
- CAPRA, F. 1997a. Ekogramotnost. Vzdelání pro příští století. In *BARAKA Časopis pro nový věk*. [online]. č. 3 zima 1997/98, Přednáška z konference Forum 2000, 6. září 1997. [cit. 2021-05-02]. Dostupné na internete: https://www.baraka.cz/Baraka/Baraka_3.pdf
- CAPRA, F. 1997b. *The web of life: a new scientific understanding of living systems*. New York: Anchor Books. 368 s. ISBN 0-385-47676-0

- CRANE, A. – MATTEN, D. 2007. *Business Ethics. Managing corporate citizenship and sustainability in the age of globalization*. New York: Oxford University Press. 566 p. ISBN 978-0-19-928499-3
- ČERNÍK, V. – VICENÍK, J. 2004. *Problém rekonštrukcie sociálnych a humanitných vied*. Bratislava: IRIS. 232 s. ISBN 80-89018-84-X
- ČERNÍK, V. – VICENÍK, J. – VIŠŇOVSKÝ, E. 1997. *Historické typy racionality*. Bratislava: IRIS. 324 s. ISBN 80-88778-45-X
- ČESKÁ MANAŽERSKÁ ASOCIACE. 1998. Kodex manažera. [online]. Praha. 8 s. [cit. 2021-06-21]. Dostupné na internete: <https://www.cma.cz/wp-content/uploads/2021/05/cma-kodex-manaiera.pdf>
- ČINCERA, J. 2006. *Základy ekologické etiky*. [online]. [cit. 2021-04-18]. Dostupné na internete: <https://www.kch.tul.cz/sedlbauer/tema12.htm>
- ČIPKÁR, J. 2010. *Etika a právo*. Košice: UPJŠ. 231 s. ISBN 978-80-7097-808-5
- DELFOVÁ, H. a kol. 1993. *Lexikón filozofie*. Bratislava: Obzor. 408 s. ISBN 80-215-0263-0
- ĎURČÍK, V. a kol. 2017. *Etické východiská vybraných profesií*. Banská Bystrica: Belianum. 157 s. ISBN 978-80-557-1339-7
- DYTRT, Z. 2009. Odpovedný manažment a odpovedné podnikání. In *Journal of Competiveness*, 1/2009, s. 14–20. ISSN 1804-171X
- DYTRT, Z. a kol. 2011. *Manažerská etika v otázkách a odpovedích. Jde morálka a úspech v byznysu dohromady?* Brno: Computer Press. 200 s. ISBN 978-80-251-3344-6
- ENCYKLOPÉDIA POZNANIA. 2014. 01c Rola, roly manažéra. [online]. [cit. 2021-05-09]. Dostupné na internete: <https://encyklopediapoznania.sk/clanok/2028/01c-rola-roly-manazera/>
- EURACTIV. 2020. *Eurokomisia predstavila návrh transatlantickej agendy, na stole budú nové témy*. [online]. [cit. 2021-02-28]. Dostupné na internete: <https://euractiv.sk/section/vonkajsie-vztahy/news/eurokomisia-predstavila-navrh-transatlantickej-agendy-na-stole-budu-nove-temy/>
- EURÓPSKA KOMISIA. Identifikácia konfliktov záujmov pri postupoch verejného obstarávania v rámci štrukturálnych opatrení. Praktická príručka pre riadiacich pracovníkov. [online]. Štrasburg: OLAF. 32 s. [cit. 2021-05-02]. Dostupné na internete: <https://ec.europa.eu/sfc/sites/default/files/sfc-files/guide-conflict-of-interests-SK.pdf>
- EURÓPSKA KOMISIA. 2021. *Prístup EÚ k trvalo udržateľnému rozvoju*. [online]. EÚ. [cit. 2021-03-22]. Dostupné na internete: https://ec.europa.eu/info/strategy/international-strategies/sustainable-development-goals/eu-approach-sustainable-development_sk

- EURÓPSKY PARLAMENT. 2008. Slávnostná schôdza – 2008, Európsky rok medzikultúrneho dialógu. [online]. EÚ: Štrasburg. [cit. 2021-07-21]. Dostupné na internete:
<https://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+CRE+20080618+ITEM-005+DOC+XML+V0//SK>
- FERRELL, O. C. – FRAEDRICH, J. 1991. *Business Ethics*. Boston: Houghton Mifflin Company. 287 p. ISBN 0395554217
- FIALA, B. 2006. *Podnikateľská etika*. [online]. Karviná: Slezská univerzita v Opavě. 127 s. [cit. 2021-05-20]. Dostupné na internete:
<https://docplayer.cz/1053448-Slezska-univerzita-v-opave-obchodne-podnikatelska-fakulta-v-karvine-podnikatelska-etika-bohumil-fiala.html>
- FOBELOVÁ, D. a kol. 2005. *Aplikované etiky v kontextoch súčasnosti*. Banská Bystrica: FHV UMB. 114 s. ISBN 80- 8083-141-6
- FRIDRICHOVÁ, P. 2012. *Komplexná prosociálnosť v etickej výchove*. Banská Bystrica: PF UMB. 59 s. ISBN 978-80-557-0353-4
- FUKUYAMA, F. 2019. *Identita*. Praha: Malvern. 206 s. ISBN 978-80-7530-176-5
- GANTHALER, H. 1992. Vlastníctví a sociální spravedlnost. Poznámky k teórii Rawse a Nozicka. In *Etika*, roč. 4, č. 3, s. 49–56. ISSN 0862-7177
- GEIST, B. 1992. *Sociologický slovník*. Praha: Victoria Publishing. 647 s. ISBN: 80-85605-28-7
- GISCARD D'ESTAING, V. 2020. *Európska spolupráca v čase koronavírusu žije, nezastavila ju ani byrokracia*. [online]. Denník N. [cit. 2021-05-16]. Dostupné na internete:
<https://dennikn.sk/1865204/europska-spolupraca-v-case-koronavirusu-zije-nezastavila-ju-ani-byrokracia/>
- GLASA, J. 2010. Vybrané etické problémy v neurológii. [Ethical Problems in Neurology.]. In *Medicínska Etika & Bioetika*, roč. 17, č. 3-4, s. 4–13. ISSN 335-0560
- HANULÁKOVÁ, E. 1997. *Podnikateľská etika – výzvy – perspektívy*. Bratislava: Euronion. 111s. ISBN 80-85568-79-9
- HARTMANN, N. 2002. *Problém nejvyšší hodnoty. Dobro a zlo*. [online] [cit. 2021-02-22]. Dostupné na internete:
http://profil.muni.cz/02_2002/hartmann_hodnoty.html
- HONNETH, A. 1997. *Sociální filosofie a postmoderní etika*. Praha: Filosofia. 148 s. ISBN 80-7007-082-X
- HRABLIK CHOVANOVÁ, H. 2014. Manažér a rozhodovanie. In *Časopis výzkumu a aplikací v profesionální bezpečnosti*. [online]. Roč. 7, č. 1. ISSN 1803-3687. [cit. 2021-02-12]. Dostupné na internete:
<http://www.bozpinfo.cz/josra/josra-01-2014/manazer-a-rozhodovanie.html>

- HUTCHINGS, K. 2010. *Global Ethics: An Introduction*. Cambridge: Polity Press. 244 s. ISBN 978-0-7456-3681-8
- ISRAEL, R. 2013. What does it mean to be a global citizen? In *Our Kingdom power in liberty in UK*. [online]. Open democracy. [cit. 2021-04-15]. Dostupné na internete: www.opendemocracy.net/ourkingdom/ron-israel/what-does-it-mean-to-be-global-citizen
- JAKOUBEK, M. 2005. Multikulturalizmus vs. kultura. In HIRT, T. – JAKOUBEK, M. (eds.). *Soudobé spory o multikulturalizmus a politiku identit. (Antropologická perspektiva)*. Praha: Aleš Čenek. s 198–235. ISBN 8086898229
- JEMELKA, P. 2007. Bioetika jako disciplína. (Několik poznámek k otázce statutu tohto oboru). In *Filozofia*, roč. 62, č. 3, s. 186–190. ISSN 0046-385X
- JEMELKA, P. 2012. *Kapitoly z aplikovanej etiky III. Úvod do bioetiky*. Prešov: Michal Vaško. 92 s. ISBN 978-80-7165-905-1
- JUROVÁ, J. 2013. Manažérska etika. In *Kontexty kultúry a turizmu*, roč. 6. č. 1, s. 22–24. ISSN 1337-7760
- KANT, I. 1996. *Kritika praktického rozumu*. Praha: Svoboda. 306 s. ISBN 80-205-0507-5
- KIBERT, CH. J. et al. 2012. *The Ethics of Sustainability*. [online]. Portal Rio. [cit. 2021-04-20]. Dostupné na internete: <http://rio20.net/wp-content/uploads/2012/01/Ethics-of-Sustainability-Textbook.pdf>
- KIMÁKOVÁ T. a kol. 2016. *Environment a jeho etické aspekty*. [online]. Košice: UPJŠ. 84 s. ISBN 978-80-8152-439-4. [cit. 2021-05-07]. Dostupné na internete: <https://unibook.upjs.sk/img/cms/2016/lf/ejea-final.pdf>
- KLEINOVÁ, N. 2012. *Bez loga*. Praha: ARGO. 512 s. ISBN 9788072036714
- KLIMKOVÁ, A. 1999. k niektorým filozofickým problémom etiky a morálky. In *Pedagogická orientace*, č. 2, s. 59–68. ISSN 1211- 4669
- KLIMKOVÁ, A. 2015a. Ekologická etika ako interdisciplinárny diskurz, edukačný projekt, aj praktické majstrovstvo. In *Evropské Pedagogické Fórum 2015 Přínosy, Výzvy, Očekávání*, roč. V. Hradec Králové: Magnanimitas, s. 446–454. ISBN 978-80-87952-11-5
- KLIMKOVÁ, A. 2015b. *Prípadovosť – komunikácia – ekologická etika*. Košice: FF UPJŠ. 156 s. ISBN 978-80-8152-275-8
- KLIMKOVÁ A. 2016. *Prečo potrebujeme aplikovanú etiku?* Blog. [online]. [cit. 2021-02-28]. Dostupné na internete: <https://blog.sme.sk/andreasklimkova/spolocnost/preco-potrebujeme-aplikovanu-etiku>

- KOHÁK, E. 2011. *Zelená svatozář*. Kapitoly z ekologické etiky. Praha: SLON. 204 s. ISBN 978-80-85850-86-4
- KOLÁŘSKÝ, R. 2011. *Filosofický význam současné ekologické krize*. Praha: FILOSOFIA. 156 s. ISBN 978-80-7007-361-2
- KOMENSKÁ, K. 2014. *Etika vzťahu k zvieratám (cez optiku etiky sociálnych dôsledkov)*. Prešov: PU. 143 s. ISBN 978-80-555-1108-5
- KORENÝ, P. 2009. Fenomén svedomia a personálna identita človeka. In *Filozofia*, roč. 64, č. 3, s. 275–285. ISSN 0046-385X
- KORENÝ, P. 2013. *Morálna voľba*. Boskovice: František Šalé – Albert,. 237 s. ISBN 978-80-7326-238-9
- KORENÝ, P. 2020. Eudaimonia a existenciálny morálny konflikt. In *Kvalita života a kvalita vzťahov. Zborník z konferencie: Potrebujeme pozitívne myslieť, cítiť a konať?* Human Communication Studies, roč. 13, s. 125–140. ISBN 978-80-973370-4-9
- KOVAĽOVÁ, D. 2002. Úvod do problematiky bioetiky. In *Filozofia*, roč. 57, č. 4, s. 245–258. ISSN 0046-385X
- KOVAĽOVÁ, D. 2013. *Bioetika a prípadové štúdie*. Banská Bystrica: Dali-BB. 141 s. ISBN 978-80-8141-049-9
- KOVAĽOVÁ, D. a kol. 2018. *Sprievodca vybranými profesijnými etikami*. Banská Bystrica: Belianum. 181 s. ISBN 978-80-557-1492-9
- KRAVČÁKOVÁ, G. 2014. *Manažment ľudských zdrojov*. Košice: FVS UPJŠ. 156 s. ISBN 978-80-8152-219-2
- KRSKOVÁ, A. 1994. *Etika právnického povolania*. Bratislava: Právnická fakulta UK. 129 s. ISBN 80-7160-065-2
- KÜNG, H. 1992. *Světový étos*. Projekt. Zlín: Archa. 151 s. ISBN 80-900249-4-7
- KÜNG, H. 2000. *Světový étos pro politiku a hospodářství*. Praha: Vyšehrad. 364 s. ISBN 80-7021-327-2
- LAJČIAKOVÁ, P. 2012. Morálne usudzovanie v kontexte vybraných psychologických metód. In *Přehledové studie*. [online]. Ružomberok: Katolícka univerzita, s. 71–84. [cit. 2021-07-21]. Dostupné na internete: http://psychkont.osu.cz/fulltext/2012/Lajciakova_2012_1.pdf
- LELKOVÁ, A. 2014. Prejavy asertivity manažéra v manažérskej práci. Prešov: Bookman, s.r.o. 82 s. ISBN 978-80-8165-084-0
- LENOVSKÝ, L. 2008. Multikulturalizmus: filozofia – konflikt – optimálny model spoluzitia. In *Acta Nitriensiae 10: reprezentačný zborník Filozofickej fakulty UKF v Nitre*. [online]. Nitra: FF UKF, s. 132–148. ISBN 978-80-8094-472-8. [cit. 2021-06-17]. Dostupné na internete: <https://kmkt.sk/kontexty/multikulturalizmus-filozofia-konflikt-optimalny-model-spoluzitia/>

- LEOPOLD, A. 1999. *Obrázky z chatrče*. Abies. 264 s. ISBN 80-88699-13-4
- LIND, G. – NOWAK, E. 2004. Kohlberg's Unnoticed Dilemma – The External Assessment of Internal Moral Competence? In ZIZEK, B. – GARZ, D. – NOWAK, E. (eds.). *Moral development and citizenship education*, Vol. 9. Rotterdam: SENSE PUBLISHERS, pp. 139–154. ISBN 978-94-6300-079-6
- LOMNICKÝ, I. 2004. Optimalizácia edukatívneho kurikula v súčasnom zameraní etickej výchovy. [online]. [cit. 2020-12-02]. Dostupné na internete:
<https://pdf.truni.sk/zborniky/evsuv-2004/sekcia2/Lomnicky.pdf>
- LOMNICKÝ, I. a kol. 2019. *Tvorivé a kritické myslenie v príprave učiteľov etickej výchovy*. Nitra: FF UKF. 85 s. ISBN 978-80-558-1460-5
- LOVISEK, J. 2011. Multikulturalizmus a problémy integrácie moslimských prisťahovalcov. In *Sociológia*, roč. 43, č. 4. s. 405–419. ISSN 0049-1225
- MANDA, V. – SVITAČOVÁ, E. 2001. *Etika*. Nitra: SPU. 112 s. ISBN 80-7137-883-6
- MANDA, V. – SVITAČOVÁ, E. 2009. *Etika*. 2. Preprac. vyd. Nitra: SPU. 104 s. ISBN 978-80-552-0221-1
- MARKOVÁ, D. – LIŠTIAK MANDZÁKOVÁ, S. 2014. Filozofické zdroje Adlerovej etiky. In *Spółeczeństwo i edukacja*, roč. 15, č. 3, s. 25–34. ISSN 1898-0171
- MELÉ, D. 2008. Integrating Ethics into Management. In *Journal of Business Ethics*, Vol. 78, No.3, pp. 291–297. Springer. ISSN 0167-4544. 2
- MELÉ, D. 2012a. *Management ethics. Placing ethics at the core of good management*. London: Palgrave Macmillan. 182 p. ISBN 978-0-230-36156-0. 87
- MELÉ D. 2012b. Why Good Management Requires Ethics. In *Management Ethics*. IESE Business Collection. London: Palgrave Macmillan, pp. 1–22. ISBN 978-1-349-31947-3
- MELÉ, D. 2012c. Moral Competencies of the Manager. In *Management Ethics*. [online]. IESE Business Collection. London: Palgrave Macmillan, pp. 129–155. ISBN 978-0-230-36156-0. [cit. 2021-05-09]. Dostupné na internete:
https://link.springer.com/chapter/10.1057%2F9780230361560_6
- MILL, J. S. 1995. *o slobode*. Bratislava: IRIS. 116 s. ISBN 8088778077
- MINTZBERG, H. 1973. *The Nature of Managerial Work*. New York: Harper & Row. 298 p. ISBN 978-0060445553
- MISTRÍK, J. 2005. *Slovenská kultúra v multikulturalizme*. Nitra: FF UKF. 98 s. ISBN 80-8050-909-3

- MPSVaR. Spoločenská zodpovednosť. [online]. Bratislava. [cit. 2021-02-02]. Dostupné na internete:
<https://www.employment.gov.sk/sk/ministerstvo/spolocenska-zodpovednost/>
- MRAVCOVÁ, A. 2014. Globálne občianstvo a jeho význam v príprave budúcich učiteľov výchovy k občianstvu. In ŠPIRKO, D. (ed.). *Občan a dnešok '14*. Zborník príspevkov z vedeckého kolokvia. Nitra: FF UKF, s. 41–48. ISBN 978-80-558-0669-3
- MRAVCOVÁ, A. 2017. Education for sustainable development and global citizenship in the current globalized world. In *Managerial trends in the development of enterprises in globalization ERA*. [online]. Nitra: SPU, pp. 630–641. ISBN 978-80-552-1739-0. [cit. 2021-02-02]. Dostupné na internete:
http://spu.fem.uniag.sk/fem/ICoM_2017/files/international_scientific_conference_icom_2017
- MRAVCOVÁ a kol. 2018. Obraz globálneho občianstva v súčasnom svete. Nitra: SPU. 145 s. ISBN 978-80--552-1891-5
- MURÁNSKÝ, M. *Modely etického rozhodovania*. [online]. [cit. 2021-05-09]. Dostupné na internete:
<https://revue.vsdanubius.sk/sites/default/files/MUR%C3%81NSK%C3%9D%2C%20M.%20%20MODEL%20ETICKE%CC%81HO%20OZHODOVANIA.pdf>
- NAÍM, M. 2005. *Černá kniha globalizace*. Praha: Vyšehrad. 304 s. ISBN 8070218665
- NAVRÁTILOVÁ, D. 2006. Status etiky ako humanitnej disciplíny v kontextoch technologickej civilizácie. In *Filozofia*, roč. 61, č. 7, 547–561. ISSN 0046-385X
- OATES, W. 1971. *Confessions of a Workaholic. The facts about work addiction*. New York: World. Co. 112 p.
- PALOVIČOVÁ, Z. 2005. Sokratovská otázka Ako mám žiť a súčasná morálna teória. In *Filozofia*, roč. 60, č. 6, s. 383–398. ISSN 0046-385X.
- PALOVIČOVÁ, Z. 2012. *Úvod do environmentálnej etiky*. Prešov: Michal Vaško. 84 s. ISBN 978-80-7165-906-8
- PALOVIČOVÁ, Z. 2015. Ambivalentnosť ľudských práv a neurčitost' ich pojmu z pohľadu filozofie. In *Filozofia*, roč. 70, č. 9, s. 759–769. ISSN 0046-385X
- PECNÍKOVÁ, J. 2020. *Úvod do štúdia kultúr(y)*. Banská Bystrica: DALI-BB, s.r.o. 79 s. ISBN 978-80-8141-241-7
- PECHOČIAKOVÁ SVITAČOVÁ, E. 2019. *Etika manažéra a manažmentu v novom globálnom prostredí*. Nitra: SPU. 92 s. ISBN 978-80-552-1964-6

- POLAČKOVÁ, A. 2012. Krátka reflexia k ponímaniu moderny a postmoderny. In *Annales Scientia Politica*, roč. 1, č. 1. s. 72–75. ISSN 1339-0732
- POTTER, V. R. 1971. *Bioethics, Bridge to the Future*. Englewood Cliff (NJ): Prentice Hall
- PROJEKTOVERIADENIE.SK. *Etický kódex projektového manažéra*. [online]. [cit. 2021-04-21]. Dostupné na internete: <https://projektoveriadenie.sk/eticky-kodex-projektoveho-manazera/>
- RÁCZOVÁ, B. – BABINČÁK, P. 2009. *Základy psychológie morálky*. Košice: UPJŠ. 130 s. ISBN 978-80-7097-786-6
- RAWLS, J. 1995. *Teorie spravedlnosti*. Praha: Victoria publishing, a.s. 361 s. ISBN 80-85605-89-9
- RAWLS, J. 1997. Základní svodody a jejich priorita. In KIS, J. (ed.). *Současná politická filosofie*. Praha: OIKOYMENH. 1997. s. 165–203. ISBN 80-86005-60-7
- RAWLS, J. 2000. *a theory of justice*. Harvard University Press. 2000. 607 p. ISBN 0-674-00077-3
- REMIŠOVÁ, A. 1999. *Manažérska etika*. Bratislava: EKONÓM. 187 s. ISBN 80-225-1121-8
- REMIŠOVÁ, A. 2000. Profesijné etické kódexy. In *Filozofia*, roč. 55, č. 3, s. 218–228. ISSN 0046-385X
- REMIŠOVÁ, A. 2011. *Etika a ekonomika*. Bratislava: Kalligram. 495 s. ISBN 978-80-8101-402-4
- REMTOVÁ, K. 2009. *Výkladový slovník základních pojmů z oblasti udržitelného rozvoje*. Praha: Ministerstvo životního prostředí ČR. 66 s. ISBN 978-80-7212-506-7
- RICH, A. 1994. *Etika hospodářství II*. Praha: OIKOYMENH. 375 s. ISBN 80-85241-62-5
- ROCHE, R. O. 1992. *Etická výchova*. Bratislava: Orbis Pictus Istropolitana. 215 s. ISBN 80-7158-001-5
- ROLNÝ, I. – LACINA, L. 2004. *Globalizace, etika, ekonomika*. Ostrava: KEY publishing. 281 s. ISBN 978-80-87071-62-5
- SEKNIČKA, P. a kol. 1997. *Úvod do hospodářské a sociální politiky*. Praha: ASPI Publishing. 480 s. ISBN 978-80-7357-263-1
- SELZNICK, P. 2002. *The Communitarian Persuasion*. Washington, D. C.: Woodrow Wilson Center Press. 2002. ISBN 1-930365-06-3
- SEN, A. 2002. *Etika a ekonomika*. Praha: Vyšehrad. 120 s. ISBN 8070215496
- SCHWEITZER, A. 1986. *Kultúra a etika*. Bratislava: Slovenský spisovateľ. 420 s.

- SCHWEITZER, A. 1993. *Náuka úcty k životu*. Praha: DharmaGaia. 40 s. ISBN 80-901225-7-4
- SCHWEITZER, A. 1999. *The Spiritual Life*. New York: HarperCollins Publishers. 392 p. ISBN 978-0880014663
- SITARČÍKOVÁ, Z. 2012. o šľachtení človeka. Nanotechnológie, transhumanizmus a ľudská prirodzenosť. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis. 201 s. ISBN 978-80-8082-560-7
- SKOLIMOWSKI, H. 1996. Ekologická etika a posvätnosť života. In KOHÁK, E. – KOLÁŘSKÝ, R. – MÍCHAL, I. (eds.). *Závod s časem. Texty z morální ekologie*. Praha: Torst, Ministerstvo životního prostředí ČR. s. 135–152. ISBN 80-85368-81-1
- SLOVNÍČEK FENOMENOLOGICKÝCH VÝRAZŮ. *Transcendentálno*. [online]. [cit. 2021-08-28]. Dostupné na internete: http://www.jozefmiko.sk/50-univerzita-identity/knihy/40-slovniky/02-Slovnicek_fenomenologickych_vyrazu%202.pdf
- SMOLKOVÁ, E. 2000. *Ekologický problém ako šanca*. Bratislava: IRIS. 134s. ISBN 80-88778-95-6
- SMOLKOVÁ, E. 2006. o súčasnosti a budúcnosti environmentálnej etiky. In *Životné prostredie*, roč. 40, č. 1, s. 19–22. ISSN 0044-4863
- SMOLKOVÁ, E. 2007. *Bioetika. Otázky, problémy, súvislosti*. Bratislava: Infopress. 112 s. ISBN 8085402807
- SMREKOVÁ, D. – PALOVIČOVÁ, Z. 1999. *Podnikateľská a environmentálna etika*. Bratislava: IRIS. 144 s. ISBN 80-88778-85-9.
- SMREKOVÁ, D. 2004. Má zmysel rozlišovať medzi etikou a morálkou? In *Filozofia*, roč. 59, č. 8, s. 549–562. ISSN 0046-385X
- SOCIOLOGICKÁ ENCYKLOPEDIA. 2018. *Profese*. [online]. [cit. 2021-08-20]. Dostupné na internete: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Profese>
- SPIAZZI, R. 1997. *Základy sociálnej etiky*. Trnava: Dobrá kniha. 149 s. ISBN 80-7141-167-1
- SUSTAINABILITY DEGREES. 2021. *Sustainable Business*. [online]. [cit.2018-03-18]. Dostupné na internete: <https://www.sustainabilitydegrees.com/what-is-sustainability/sustainable-business/>
- SVITAČOVÁ, E. – HREHOVÁ, D. 2016. *Podnikateľská etika*. Nitra: SPU. 169 s. ISBN 978-80-552-1487-0
- SÝKORA, P. 2007. o potrebe globálnej bioetiky v multikultúrnom svete. In *Filozofia*, roč. 62, č.3, s. 191–202. ISSN 0046-385X

- SÝKORA, P. 2021. *Aktuality. Pandémia a etika - článok profesora Sýkoru. Môže byť povinné očkovanie proti koronavírusu etické?* [online]. UCM. [cit. 2021-06-21]. Dostupné na internete: <https://www.ucm.sk/sk/aktuality/detail/2712/>
- ŠABÍKOVÁ, K. 2013. Sociálna spravodlivosť v ére globalizácie. In *Studia Politica Slovaca*, [online]. Roč. 6, č. 1, s. 14–23. ISSN 1337-8163. [cit. 2021-08-07]. Dostupné na internete: https://www.sav.sk/journals/uploads/04241534SPS_1_2013_K%20Sabikova.pdf
- ŠMAJS, J. 2013. Proč etika nestačí. k ontologickému základu a revitalizácii morálky. In *Filozofický časopis*, roč. 61, č. 6, s. 803–826. ISBN 0015-1831
- TAYLOR, CH. 2001. Politika uznání. In TAYLOR, CH. (ed.). *Multikulturalizmus. Zkoumání politiky uznání*. Praha: Filozofický ústav AV ČR, s. 41–90. ISBN 80-7007-161-3
- TOMAŠOVIČOVÁ, J. 2014. Život v zóne biomoci. Etický a biopolitický diskurz o transhumanizme. In *Filozofia*, roč. 69, č. 6, s. 461–471. ISSN 0046-385X
- TRANSPARENCY INTERNATIONAL SLOVENSKO. 2018. *Manažment konfliktu záujmov pri spolupráci zdravotníkov a farmaceutického priemyslu*. [online]. [cit. 2021-03-13]. Dostupné na internete: <https://transparency.sk/sk/manazment-konfliktu-zaujmov-pri-spolupraci-zdravotnikov-a-farmaceutickeho-priemyslu/>
- TREVIÑO, L. K. – HARTMAN, L. P. – BROWN, M. 2000. Moral person and moral manager: How executives develop a reputation for ethical leadership. In *California Management Review*, Vol. 42, No. 4, pp. 128–142. ISSN 0008-1256
- UNESCO. 1997. *Universal Declaration on the Human Genome and Human Rights*. [online]. [cit. 2021-04-18]. Dostupné na internete: <https://en.unesco.org/themes/ethics-science-and-technology/human-genome-and-human-rights>
- UNESCO. 2005. *Universal Declaration on Bioethics and Human Rights*. http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=31058&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html
- UNITED NATIONS. 1992. *Agenda 21*. [online]. Rio de Janeiro: UN. 03.06. – 14.06 1992. 352 p. [cit. 2021-04-20]. Dostupné na internete: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf>
- VACEK, J. 2013. Nelátkové závislosti – Závislost na práci. [online]. EÚ: Európsky sociálny fond; Praha: Centrum Adiktologie. 24 s. [cit. 2021-02-20]. Dostupné na internete: <https://www.adiktologie.cz/file/406/zavislost-na-praci.pdf>

- VADÍKOVÁ, K. M. 2011. Svedomie a aplikovanie etiky v profesionálnej praxi. In FOBELOVÁ, D. (ed.) *Aplikovaná etika a profesionálna prax*. Banská Bystrica: FHV UMB, s. 116–122. ISBN 978-80-557-0217-9
- VADÍKOVÁ, K. M. 2020. Výhovorka z osobnej zodpovednosti ako útok na ľudskú dôstojnosť dialogickej osoby. In *Zborník z medzinárodnej interdisciplinárnej konferencie: Aktuálne modely výhovoriek z osobnej zodpovednosti Slovensko a Európa*. Trnava: FF TU, s. 59–87. ISBN 978-80-568-0287-8
- VAJDA, J. 1993. *Etika*. Nitra: Enigma. 177s. ISBN 80-85417-13-2.
- VAJDA, J. 2004. *Úvod do etiky*. Nitra: Enigma. 251 s. ISBN 80-89132-12-X
- VAVERČÁKOVÁ, M. – HROMKOVÁ, M. 2018. *Riadenie ľudských zdrojov*. Trnava: FZaSP TU. 79 s. ISBN 978-80-568-0135-2
- VIRT, G. 2007. *Damit Menschsein Zukunft hat. Theologische Ethik im Einsatz für eine humane Gesellschaft*. Würzburg: Echter Verlag. 333 p. ISBN 978-3-429-02906-7
- VIŠŇOVSKÝ, E. 2020. Filozofický problém dobrého života v ére biotechnológií. In PLAŠIENKOVÁ, Z. (ed.). *Bioetické výzvy a súčasnosť z pohľadu nových poznatkov a trendov I*. Bratislava: STIMUL, s. 9–17. ISBN 978-80-8127-309-4
- VIŠŇOVSKÝ, E. – JANKECHOVÁ, M. 2020. Dobrý život v ére info-techno-kultúry? In *Zborník z konferencie: „Potrebujeme pozitívne myslieť, cítiť a konať?“ Human Communication Studies*, roč. 13, s. 109–124. ISBN 978-80-973370-4-9
- VLADYKOVÁ, Ľ. 2013. *Etika o vzťahu človeka a Zeme*. Košice: FF UPJŠ. 294 s. ISBN 978-80-8152-040-2
- VLADYKOVÁ, Ľ. 2016. *Interdisciplinárne konotácie ekologicko-etických koncepcií*. Košice: FF UPJŠ. 151 s. ISBN 978-80-8152-398-4
- WOLFOVÁ, S. 2001. *Komentár*. In TAYLOR, CH. a kol. 2001: *Multikulturalizmus. Zkoumání politiky uznání*. Praha: Nakladatelství filosofického ústavu, AV ČR, s. 91–103. ISBN 80-7007-163-3
- WORLD COMMISSION ON CULTURE AND DEVELOPMENT. 1995. *Our creative diversity*. [online]. Paris: UNESCO Publishing. [cit. 2021-8-12]. Dostupné na internete: <http://unesdoc.unesco.org/images/0010/001016/101651e.pdf>
- WORLD COMMISSION ON ENVIRONMENT AND DEVELOPMENT. 1987. *Our Common Future*. [online]. Oxford: Oxford University press. [cit. 2020-12-25]. Dostupné na internete: [http://www.exteriores.gob.es/Portal/es/PoliticaExteriorCooperacion/Desarrollosostenible/Documents/Informe%20Brundtland%20\(En%20ingl%C3%A9s\).pdf](http://www.exteriores.gob.es/Portal/es/PoliticaExteriorCooperacion/Desarrollosostenible/Documents/Informe%20Brundtland%20(En%20ingl%C3%A9s).pdf)

- ZAPLETAL, V. 1998. Environmentálna etika vo výrobe a spotrebe. In *Životné prostredie*, roč. 32, č. 6. s. 285–287. ISSN 0044-4863
- ZBIERKA ZÁKONOV. 2000. *Dohovor o ochrane ľudských práv a dôstojnosti človeka v súvislosti a aplikáciou biológie a medicíny*. [online]. [cit. 2021-05-08]. Dostupné na internete: <https://archiv.vlada.gov.sk/ludskeprava/data/files/4164.pdf>
- ŽILÍNEK, M. 2008. *Eticko-hodnotová dimenzia učiteľskej profesie*. In PAEDAGOGICA [online]. Bratislava: UK, roč. 20, s. 145–157. [cit. 2021-05-02]. Dostupné na internete: https://fphil.uniba.sk/fileadmin/fif/katedry_pracoviska/kped/projekty/Archiv_Paedagogica/20-9.pdf
- ŽILÍNEK, M. 2010. Prosociálnosť a sociomorálna kreativita osobnosti. In PAEDAGOGICA [online]. Bratislava: UK, roč. 22, s. 149 – 162. [cit. 2021-05-02]. Dostupné na internete: https://fphil.uniba.sk/fileadmin/fif/katedry_pracoviska/kped/projekty/Archiv_Paedagogica/22_-_8.pdf

Vybrané kapitoly z etiky pre ekonómov a manažérov

Autorka: Eva Pechočiaková Svitačová

Vydavateľ: Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre

Rok vydania: 2021

Vydanie: prvé

Forma: elektronická publikácia – online

Počet strán: 113

AH – VH: 7,09 – 7,26

Neprešlo redakčnou úpravou vo Vydavateľstve SPU v Nitre.

ISBN 978-80-552-2375-9

SLOVENSKÁ POĽNOHOSPODÁRSKA UNIVERZITA V NITRE

o autorke

Eva Pechočiaková Svitačová je členkou Ústavu marketingu, obchodu a sociálnych štúdií na Fakulte ekonomiky a manažmentu Slovenskej poľnohospodárskej univerzity v Nitre, kde garantuje a vyučuje viaceré spoločenskovedné predmety. Predovšetkým etiku, manažérsku etiku, podnikateľskú etiku, ale aj filozofiu, ekofilozofiu a sociológiu. Vo svojej vedeckovýskumnej činnosti, v publikačnej činnosti, ako aj vo vzdelávaní, venuje pozornosť sociálno-filozofickým otázkam, environmentálnym a morálnym problémom v tých spoločnostiach, ktoré sa opierajú o trhovú ekonomiku. Poukazuje na úlohy etiky pri rozvoji udržateľnej ekonomiky, ako i udržateľnej spoločnosti a v tejto súvislosti sa zasadzuje o implementáciu etiky aj do prípravy budúcich ekonómov a manažérov hlavne pre oblasť ekonomiky.

Nitra 2021